

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๐๐ ราคา ๑๐ บาท

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๐๐ ราคา ๑๐ บาท

นิสิตนักศึกษาอาจขอ ปริญญา ได้ในอัตราฉบับละครั้งราคา จาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	แผนกจัดพิมพ์เวียน
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	อาจารย์ แสงอรุณ วัคคสิกร	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์	แผนกจำหน่ายหนังสือและห้องสมุด
คณะวิทยาศาสตร์	อาจารย์ ระวี กาวิไล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	อาจารย์ กระชาง พันธมนาวิน
คณะเกษตรศาสตร์	อาจารย์ สายสุวิ จุติกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	อาจารย์ วันเพ็ญ สุรฤกษ์
คณะวิศวกรรมศาสตร์	อาจารย์ ไพฑูริย์ สันลาเวรัตน์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	อาจารย์ สมจิต นัยธรรม
คณะอักษรศาสตร์	อาจารย์ พัทธา สายหู	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	อาจารย์ นริ เอียวศรีวงศ์
คณะพาณิชยศาสตร์	อาจารย์ วิสุทธิ มุขยกุล	มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์	อาจารย์ กวี จตุกุล
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	อาจารย์ สุทธิ เอกะหิตานนท์	คณะสาธารณสุขศาสตร์	อาจารย์ นิพนธ์ คั่นเสวี
คณะวิศวกรรมศาสตร์	อาจารย์ เสน่ห์ จามวิก	คณะสัตวแพทยศาสตร์	อาจารย์ สมจิตต์ สุพรรณพันธ์
คณะพาณิชยศาสตร์	อาจารย์ วิศิษฐ์ศรี จินตนา	คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์	อาจารย์ วิคเตอร์ เกนเนดี
คณะสังคมสงเคราะห์	อาจารย์ เกษม ศรีสัมพันธ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร	
คณะศิลปศาสตร์	อาจารย์ นีออน สมิทธิวงศ์	คณะจิตรกรรม	อาจารย์ มโนช กงกะนันท
คณะเศรษฐศาสตร์	อาจารย์ เคือนใจ ศรีเปารยะ	คณะอักษรศาสตร์ (ทับแก้ว)	อาจารย์ วิภา เสมานานู
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	อาจารย์ ควีรัตน์ พรหมศิริ	วิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพ ฯ	อาจารย์ ต้นดี พัสค
คณะรัฐประศาสนศาสตร์	อาจารย์ ออม รักษาสัตย์	วิทยาลัยเทคนิค ชนบุรี	อาจารย์ ตรีศูตบุตร
	อาจารย์ ไพจิตร เอื้อทวีกุล	วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร	อาจารย์ วิชญ์ ทับเที่ยง
คณะสถิติประยุกต์	อาจารย์ ศรีปวีญญา งามโกมล	ปทุมวัน	อาจารย์ ประชา พานิช
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จ	อาจารย์ อารมณ เอี่ยมเจริญ	บางแสน	อาจารย์ กระแสร์ มาลาภรณ์
วิทยาลัยวิชากรก่อสร้างบางพลี	อาจารย์ วิวัฒน์ เคนทร์พันธ์	มหาสารคาม	อาจารย์ สกพร พันธุ์มณี
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา	อาจารย์ ศิวงาม อมาตยกุล	พินธุโลก	อาจารย์ ประจักษ์ สายแสง
วิทยาลัยครูวันพระเกษม	อาจารย์ เปี่ยมศรี นาคพัฒน์	วิทยาลัยเทคนิคตะวันออกเฉียงเหนือ	อาจารย์ สุพันธ์ ศาสตราวหา
วิทยาลัยครูเชียงใหม่	อาจารย์ จินตนา แดงเที่ยง	โรงเรียนนายร้อย จปร.	อาจารย์ สะอาด อินทรชาติ
วิทยาลัยครูอุดรธานี	อาจารย์ ฤทธิมนต์ ปรีดิสนธิ์	โรงเรียนเตรียมทหาร	อาจารย์ ทาว ชนกะภัย
วิทยาลัยครูยะลา	อาจารย์ สวรรค์ แก้วเหล็ก	เกริกวิทยาลัย	อาจารย์ ชุมพร เขียวชาญยนต์
โรงเรียนฝึกหัดครู อดิศิศักดิ์	อาจารย์ สุดา อัมสงวน	โรงเรียนพาณิชย์การ ตั้งครุจิตร	อาจารย์ บรรเจิด อินทุจันทร์พอง
ร.ร. สุรวิทยาคาร สุรินทร์	อาจารย์ เสงี่ยม พวงคำ	โรงเรียนนักบริหารธุรกิจ	อาจารย์ พงศา ศิริธาดา

สมาชิกในต่างประเทศชำระค่าบำรุงได้กับตัวแทนของเรา รายนามดังต่อไปนี้ โดยใช้เงินตราในประเทศนั้น ๆ ฉบับนักศึกษาที่ไม่ส่งให้ สมาชิกนอกประเทศขอได้ในอัตราเล่มละ ๑๕ บาท ฉบับธรรมดาชายปลีก ๒๐ บาท

Our Correspondent

LONDON

Sanoh Tanbunyuon, B.B.C. Bush House, Aldwych, London W.C. 2.

Our Agents

AUSTRALIA (๕ 2)

Srisakti Vallibhotama, Currie Hall, Mounts Bay Rd., Crawley, W.A.

FRANCE (15 NF)

Dhongchai Yosapol, Maison Internationale, 21 Blvd. Jourdan, Paris 14

LOAS (1800 KIPB)

Leo. S. Sudham, Suchinda, 64. Sihon Rd, Vientiane.

MALAYSIA (RM ๕ ๐)

Supap Prakonsin, Faculty of Arts, University of Malaya, Kuala Lumpur.

NEW ZEALAND (L 1)

Chai-Siri Samudavanit, 9 Fitzherbert Ter., Wellington.

PHILIPPINES

Prasert Chivavibul, Thai Student's Department 1786 Taff Ave. Pasay City.

U.K. (L 1.55)

The Treasurer Wat Thai, 99 Christ Church Road, East Sheen, S.W. 14

Kamol Somvichian, 69 Bolingbroke Grove, London, S.W. 11

Robin Martin, Worcester College, Oxford.

P.M. Sathienpongse, Trinity College, Cambridge.

U.S.A. (๕ ๓)

M.R. Akin Rabibhadna, 125 Dryden Road, Ithaca N.Y.

Charles Keyes, Dept. of Anthropology, Washington University, Seattle.

Likhit Dhizauengin, Fletcher School, Tufts University, Medford 55, Mass.

Xaleoy Bunnag, 638 Independence Av. S.E. Washington D.C. 20003.

Boonchoo Kulvarayudha, 308 E 18th St. N.Y.C. (Apt 4 A).

Pienvit Tantibhaedyangkula, 1347 Eastern Park Way, Brooklyn N.Y.

Koson Srisang, Divinity School, University of Chicago, Chicago Ill. 60302

Herbert Philipps, Dept. of Anthropology, University of California, Berkley.

Xat Kijtham, Stradley Hall, R 807, Ohio State University, Columbus, Ohio 43201

Prem Banlue, 6532 1/2 York Boulevard, Los Angeles, California 90042.

Warin Wonghanchao, Economic Dept., North Carolina State University,

Fori Bragg, N.C. 28307

C. Maksiyoravan, 1352 N. Las Plamas Ave # 7 Hollywood, Calif. 90028.

Charnchai Wichayanuparp, 57 South 8th St., San Jose Calif 95112

Aran Patanothai, Agronomy Dept. College of Agriculture Iowa State University

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ สมเด็จพระเทพศิรินทร์ฯ และ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กิจกรรมเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต
ครบ ๑๐๐ ปี และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ครบ ๑๐๐ ปี
วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๑

กำหนดเวลา ระหว่าง ๑ ตุลาคม — ๓๑ ตุลาคม ๒๕๑๑

สถานที่ ห้องประชุม และห้องนิทรรศการชั้น ๒ ของหอสมุดแห่งชาติ

กิจกรรม ก. นิทรรศการ มีการแสดง

๑. หนังสือพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ
๒. พระราชนิพนธ์ฉบับต่าง ๆ
๓. พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์
๔. พระบรมฉายาตักขันธ์ทรงฉายในโอกาสต่าง ๆ ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์
๕. เครื่องราชูปโภคที่เคยทรงใช้

(คณะกรรมการอนุรักษ์ศิลปกรรม ได้จัดนิทรรศการภาพถ่ายกรุงเทพฯ เมื่อร้อยปีก่อนมาร่วมด้วย)

ข. ปาฐกถา

- ๑ ค.ก. เรื่อง พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช แสดง
- ๓ ค.ก. เรื่อง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นายเปลื้อง ณ นคร แสดง
- ๕ ค.ก. เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความรู้ทางพระพุทธศาสนา และภาษาบาลี
นายสุชีพ ปุญญานุภาพ แสดง
- ๖ ค.ก. เรื่อง การจัดการศาล ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นายชานินทร์
กรวิเชียร แสดง
- ๘ ค.ก. เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ที่ทรงหมั้นหมั้นของตะวันตก
โกล นายเจือ สตะเวทิน แสดง
- ๑๒ ค.ก. เรื่อง การปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวง
ประโมทย์จรรยาวิภาช แสดง
- ๑๕ ค.ก. เรื่อง การเกิดทาสและเลิกไพร่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นาย
ขจร สุขพานิช แสดง
- ๑๗ ค.ก. เรื่อง การจัดการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นายประเสริฐ
กาญจนกุล แสดง
- ๑๘ ค.ก. เรื่อง พระราชนิพนธ์โกลนบ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดง

บทนำ

หนังสือพระราชแห่งการผลักดันแผ่นดิน – บัณฑิต

ในระหว่างปีกลายกับปีนี้ ญูบ่มีงานฉลองศตวรรษแห่งการเริ่มรัชสมัยเมจิเป็น
การใหญ่ ด้วยเขากลัวกันว่าญูบ่มีสมัยใหม่ได้เปิดศักราชแต่นั้นเป็นต้นมา โดยที่
พระจักรพรรดิเมจิเสวยราชย์เมื่อเดือนมกราคม ๒๔๑๐ และราชาภิเษกเมื่อเดือน
ตุลาคม ๒๔๑๑ จึงมีงานที่ระลึกยึดเยื้อข้ามปี งานการต่างๆ นั้นก็จัดทำให้เป็น
ไปในรูปของวิชาความรู้ เพื่อมองไปข้างหลัง อย่างหาประโยชน์จากอดีต - มา
ประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และเพื่ออนาคต แม้ญูบ่จะเจริญก้าวหน้ามากมายในทาง
วิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ แต่ก็มีเวลาหยุดพัก มีเวลาคิดใคร่ครวญ
ไตร่ตรอง ในทางศิลปวัฒนธรรมและความเป็นมาของชาติ นั้นนับว่าผิดกับชาติที่
เพิ่งจะด้มรสความเจริญอย่างใหม่ ที่ต้นเค้าแต่กับสิ่งก่อสร้างทางวัสดุ เคยหลง
ไปว่าถนนสายขาว ๆ เชื้อนใหญ่ ๆ และตึกโต ๆ เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญ
ถ่ายเดียว โดยยังไม่รู้จักคิดให้รอบคอบถึงผลดีและผลร้าย อันอารยธรรมอย่าง
ใหม่จะนำมาให้

ณ วันที่ ๑ ตุลาคม ศกนี้ ก็เป็นวันบรรจบครบหนึ่งศตวรรษแห่งการเสวยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเมื่อแรกเสด็จถวัลย์ราชย์ก็มีพระชนม์พรรษาเท่า ๆ กับพระจักรพรรดิญี่ปุ่นและมีรัชสมัยยืนนานปาน ๆ กัน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปในเมืองไทยและเมืองญี่ปุ่นสมัยนั้น ก็มีข้อคล้ายกันและข้อต่างกัน อันน่าที่เราจะพึงนำมาเปรียบเทียบใคร่ครองดู ว่าที่เราร่วมมาพร้อม ๆ กัน เหตุใดเขาจึงรุกหน้าไปถึงเพียงนั้น ในขณะที่เรายังคงเดินหน้าถอยหลังอยู่แค่นั้นเอง และการก้าวไกลไปจนนำหายนภัยมาให้ตนเองตลอดจนคนอื่น ๆ ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วกลับฟื้นคืนขึ้นเคียงบ่าเคียงไหล่กับฝรั่งผู้เป็นศัตรู จนล้มหรือถูกลดประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคแถบเดียวกันนั้น เป็นความคิดที่ขอบแล้วละหรือ

คนไทยเรามากจะนิยมยกย่องญี่ปุ่นกันง่ายเกินไป จนไม่เห็นการเอารัดเอาเปรียบที่ปรากฏอยู่รอบด้าน และมักจะไม่สงสัยปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นเสียด้วย ว่าวิถีทางของเขาในบัดนี้ ที่เป็นฝรั่งกันอย่างเต็มทีนั้น เหมาะสมหรือไม่เพียงใด เหตุการณ์ในปัจจุบันอันจะนำมาวิจัยให้ประจักษ์ผลชัดนั้น ย่อมเป็นการขวก ถ้าหากเราพิจารณาระยะต้นแห่งความเจริญอย่างใหม่ของเขาในวงกว้าง ๆ แล้วลองเอามานนสิการดู อาจจะได้ประโยชน์หรือบทเรียนสำหรับเราเองก็ได้

จริงอยู่ การที่พระพุทธเจ้าหลวงบิรมหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ จะเหมือนกับพระจักรพรรดิเมจิได้ เหตุเพราะพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางทางวางพื้นฐานแห่งความเจริญอย่างใหม่ไว้ให้แล้ว ในรัชกาลที่ ๕ เป็นแต่ต้องมาก่อมาสานต่อจากงานเดิมที่ค้างไว้แต่รัชกาลที่ ๔ และโดยที่มีรัชกาลอื่นขึ้นมา ก็มีผู้สามารถในทางบริหารประเทศร่วมแรงร่วมใจกันหลายท่าน งานใหญ่ในทางผลักดันให้สังคมไทยเป็นไปในรูปใหม่ จึงสำเร็จลุล่วงได้เรื่อยมา แม้บางกรณีจะมาแล้วเสร็จหลังรัชกาลนั้นก็ตามที่ อย่างโรกัต ไซที่พระเจ้าอยู่หัวไทยสองพระองค์นั้นจะทรงมุ่งหันเข็มทิศของไทยไปทางด้านอันถูกคัดค้านนั้นก็หาไม่ ทั้งสองพระองค์ทรงเห็นว่า เป็นกาลสมัยอันจำเป็นที่ไทยต้องสมาคมสมาคมกับฝรั่งเพื่อความอยู่รอดของเรา อะไรที่เขาถือว่ามีดี รับเอาเข้ามาประพฤดิปฏิบัติแล้วไม่เป็นของเสีย จึงยอมรับ ถึงจะมีการค้นคว้ากับอารยธรรมตะวันตกกันบ้าง แต่ความผูกพันในวัฒนธรรมเดิม มิได้แปรเปลี่ยนไป ท่านผู้เป็นใหญ่ในประเทศสมัยนั้น รู้จักและรักษาระบบคุณค่าของไทย กับรู้จักคัดแปลงของใหม่ ๆ จากภายนอกประเทศให้มาประสมอย่างกลมกล่อมกับของดั้งเดิมคู่บ้านคู่เมือง พระราชปฎิญาณที่ทรงแสดงต่อหน้าสงฆ์ก่อนเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก ย่อมเป็นเครื่องยืนยันความจริงข้อนี้ได้ดี

ที่มีใครเคยบอกว่สมัชชัใหม่ของญู๋บั้นเขาเป็นถาวรกลับไปหาความยิ่งใหญ่แห่งอดีต คังเขาใช้คำว่า Isshins Resteration นั้น แท้ที่จริง ญู๋บั้นเพียงกลับไปหา ระบบดั้งเดิมที่พระเจ้าจักรพรรดิเป็นใหญ่ โดยขจัดไปเสียซึ่งอำนาจของโซกัน ของเราเอง งานบรมราชาภิเษกครั้งที่สองและการเลิกตั้งกรมพระราชวังบวรต่อไปนั้น ก็แสดงให้เห็นชัดว่า พระมหากษัตริย์ ได้กลับมาเป็นใหญ่อย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง แม้ก่อนหน้านั้น จ้าเดิมแต่สมัชชัพระจอมเกล้าทรงผนวชมาแล้ว โดยเฉพาะพระชูดงควัตรเมื่อเสด็จไปทรงกันพบพระแท่นมณังศิลาอาสน์และหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ข้อมนั้บได้ว่าไทยรัตนโกสินทร์สมัชชัใหม่ได้กลับไปหาบุคทองของอดีตแต่ครั้งราชวงศ์พระร่วง อย่างไม่เป็นปัญหา การเลิกทาสกัถิ การเสด็จประพาสต้นกัถิ ตลอดจนพระสมัญนามบิ๋ยมหาราชกัถิ แม้พระราชกรณียกิจในรัชกาลก่อนหน้านั้น ข้อมนั้บให้เห็นแล้วว่าอิทธิพลของราชวงศ์พระร่วงกลับคืนมา พระราชกัถิบรรณูรเดินเข้าหากันใกล้กว่าสมัชชัก่อนใดหมด จ้าเดิมแต่สันสมัชชัโซทัยเป็นต้นมา แม้ประภคภระแสพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชและพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินนั้น ถ้าดูอย่างเผิน ๆ ก็เป็นการเดินตามแบบฝรั่ง แต่ลองพิจารณากันให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นได้ว่าทรงกลับไปหาอดีต นำอดีตคืนมาใหม่มีความหมายกับบัจจุบัน การจัดงานฉลองกรุงเทพพระมหานครบร้อยปี ก็ทรงพระวิคกักังวถมาก ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นงานใหญ่ เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความสามารถของคนรุ่นใหม่ และเป็นถาวรมองย้อนหลังไปสู่พระอดีตมหาราชด้วยความสำนึกในคุณความดีของท่าน

ความจริง ญู๋บั้นเป็ดประคุดให้อเมริกัน ก็ไล่ ๆ กันกับที่เรเป็ดประคุดให้อังกฤษ ผลพลอยได้และพลอยเสีย ก็คล้าย ๆ กัน รถไฟ เรือไฟ ไปรษณียากร ฯลฯ ตามเข้ามา ในขณะที่ต่างก็ตองเสี่ยสิทธิภาพนอกอาณาเขต จ้ากัถิพิคคัอิคัรณากัถิเข้าเข้าออก (ของเราร้อยชัถิสาม ญู๋บั้นร้อยชัถิห้า) ที่ฝรั่งเขาทำ สัญญณาเปรียบ ก็เพราะเขาถือว่สวัโลกว่เรา เราจึงตองพิศูจน์ให้เขาเห็นว่าเราทักเทียมเขา ทั้งญู๋บั้นและไทยเลิกจารัตนครบถล แต่ระบบศาล สร้างประมวลกฎหมาย ไขระบบการปกครองอย่างฝรั่ง แม้การนุงัหมัก็อนุโลมตามฝรั่ง และต่างก็พยายามสร้างกำลังคน กำลังทรัพย์ให้ฝรั่งเกรงขามด้วย ในขณะที่ทั้งไทยและญู๋บั้น ต่างก็ไม่ยอมทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

ข้อแตกต่างระหว่างเรากับญู๋บั้น ดูเหมือนจะอยู่ที่ประเทศเขาใช้วิธีทำการอย่างเต็มที่ ไม่ว่าฝรั่งจะมีอะไร ญู๋บั้นเป็นตองเรียนรูให้เท่าทันให้หมด และนำมาเอาอย่างในทันที ไม่ว่าจะผิดหรือถูก แล้วค่อยให้ความเป็นญู๋บั้นเอาชนะในบั้นปลาย สมัชชัหนึ่งญู๋บั้นเอาอย่างเงินจนได้ สมัชชัหลังนี้ ก็เอาอย่างฝรั่งจนตลอดได้เหมือนถัน ระบบขุนนางก็เรียกอย่างฝรั่งโดยตลอด การแต่งกายของผู้ชาย ก็ใช้แบบฝรั่งทั้งคุ่น นักเรียนที่ส่งไปเมืองนอก ก็เตรียมให้ไปเรียนทุก

แขนงวิชา เพื่อกลับมารับผิดชอบกับการบริหารประเทศในทุกวิถีทาง สมกับ
คำมั่นในตอนเริ่มรัชสมัย ที่ประกาศเลิกระบบโชกุน ที่ว่าชนทุกชั้นจะมีส่วนร่วม
ในรัฐบาล ครั้นรัฐบาลรีรอ หรือทำการอันฝืดตรงกันข้ามไม่เห็นด้วย ก็เกิดการ
กบฏ เช่น สัตสึมา หรือหาไม่ก็มีพวกฝ่ายค้านที่รัฐบาลกลัวเกรง คอยเรียกร้อง
สิทธิต่าง ๆ จนต้องตั้งรัฐสภาและวิวัฒนาการจากสภาขุนนางและสุมาโร มาเป็น
สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ดังในอารยประเทศ แม้จนสภาเทศบาลก็มีบุคคล
ภายนอกเรียกร้องให้มีขึ้น จนมีการเลือกตั้งทั่วไป และให้มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์
นโยบายของรัฐมนตรีมหาดไทยได้ด้วย

กิจการเช่นนี้ ผู้เป็นทำได้ แต่เราทำไม่ได้ เพราะเราเป็นประเทศเล็ก เรา
คิดได้แต่อย่างเล็ก ๆ เราใช้วิธีค่อยเป็นค่อยไป ใช้วิธีอ้อมซอม ถึงเดิมเราจะรับ
วัฒนธรรมจากอารยประเทศและจีนประเทศ แต่เราก็เลือกรับเอาแต่บางส่วน
บางชั้น ทุกชั้นทุกส่วน เราต้องเอามาปรุงใหม่ ให้เป็นไทยเสียก่อน จีนทำการ
ใหญ่อย่างต่างชาติทีเดียว คนเราไม่มี ถ้าถึงไม่พอ ในขณะที่เราใช้วิธีค่อยรับ
เจ้าต่างประเทศอย่างชาวเวีย ให้รักเรา จะได้เป็นเพื่อนกับเรา จะได้ช่วยเราใน
ด้านคล้ายแห่งอำนาจกับชาติอื่น ๆ ในยุโรป ประชากรราษฎรญี่ปุ่นช่วงปามกุฎราช
กุมารรัสเซียซามอนนในกรุงโตเกียว แล้วต่อมาเลยประกาศสงครามและระบบชนะ
รัสเซียเสียด้วย เป็นเหตุให้ได้รับนับถือว่าเสมอป่าเสมอไหล่กับฝรั่ง เราเองต้อง
คอยรบเอาชนะเยอรมันในรัชกาลต่อมา แต่ก็ด้วยวิธีค่อยเป็นค่อยไปอย่างไม่มี
กำลังพอจะหักโหมนั่นเอง นักเรียนไทยที่ไปต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เกือบ
จะเรียกได้ว่าเป็นชนชั้นเคียวและกลับมารับราชการทั้งสิ้น การปฏิรูปประเทศจึง
อยู่แต่ในมือของข้าราชการสมัยใหม่ด้วยเราไม่มีฝ่ายค้านที่สามารถพอ ยกฝรั่งเสีย
แล้ว รัฐบาลไม่ต้องเกรงเสียงจากทางอื่นเลย คนหนังสือพิมพ์อย่างนาย ก.ศ.ร.
กุหลาบหรือนายเทียนวรรณนั้น ท่านที่มีอำนาจในทางบริหารประเทศเห็นว่าค้อย
กว่าท่านทุกทาง และนอกจากหนังสือพิมพ์แล้ว นักคิดหรือชนชั้นปัญญาชนไม่มี
เอาเลยนอกวงการรัฐบาลออกไป กบฏผู้บุญหรือกบฏเมืองแพร่เป็นแต่ผลของการ
รังเกียจการปฏิรูปลักษณะการปกครอง ผู้ที่คิดการก็ปราศจากปัญญาความสามารถ
ไม่เหมือนกบฏสัตสึมาแม้แต่น้อย

แม้ในบรรดาท่านบริหารประเทศ แวงคลอใจที่แท้ก็มาจากองค์พระมหา
กษัตริย์ท่านั้น ด้วยเหตุฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกประหลาดอะไรที่พอสิ้นรัชกาล
ที่ ๕ แล้ว กิจการรวมต่าง ๆ ก็เดินกลับเข้าสภาพเดิมเสียเป็นส่วนมาก ความซื่อ
องค์พระประมุขทรงทราบดี ถึงกับมีลายพระราชหัตถ์ตรัสปรับทุกข์ว่า ไปไหนก็
ไม่ได้แล้ว ไม่ทันท่วงที ความระยำ ๆ ต่าง ๆ ที่ว่าก็รุ่งเรือง ชาวบางกอกเล่านี้ท่าน
เล็กคนเดียวที่กระตือลือร้อนอยู่ นอกนั้นก็นอนแกล่เล่นกันเสียหมด จนหนังสือราชการ
ก็ไม่ได้รับ ก็ตั้งใจท่านเล็ก แต่พอเองก็ตั้งน้อยอยู่ยังรุ่งยังค่ำ ยังไปไม่ไหว

เสนาบดีทุกคนนั้นเหมือนควายที่หิวอ้อย ถ้าหยุดเตือนแม้เตือนกระทั่งก็หยุดคบเอง
กันเสียหมด จะผลัดเปลี่ยนก็ไม่มีคน พ่อเห็นเมืองไทยจะล้มเสียเพราะเรื่องนี้
เป็นแน่แล้ว คิด ๆ ขึ้นมาแล้วเหือกแห่งใจเต็มที ถ้ามีเมืองอื่นเป็นของตัว เขามาหา
เป็นเจ้าของคน เช่น คิงฮามาดีโอเมืองเสปญแล้ว จะแอนตี้เคตไปบ้านเสียนานแล้ว
เมื่อค้นไปไม่ไหวก็มีความหวังอยู่ในโลก ว่าจะมาช่วยแบกทามความลำบากของพ่อ
เมื่อเวลาแก่แลโทรมลง พ่อให้เป็นทเบาใจบ้าง เป็นความจริง พ่อรู้สึกความชรา
มาถึงบ้างแล้ว จึงทำให้มีความวิตกวิจารณ์ในการภายในมาก ภายหลังพระราช
หัตถ์ฉบับนี้ทรงเขียนขึ้นก่อนสวรรคตประมาณสิบปี ความจริงก็ได้เห็นทรงฟัง
พระราชโอรสบ้าง พระราชอนุชาบ้าง คนอื่นๆ นอกจากนี้ แม้จะไม่มีสกุล
ขุนชาติมาแต่เดิมอย่างไรก็ตาม เมื่อขึ้นมารับผิดชอบชั้นนโยบายแล้ว ก็กลายเป็น
ชนชั้นเดียวกันไปหมด ถือเป็น “ขุนนาง” ซึ่งถึงจะสามารถอย่างไร ก็ได้
แต่จงรักและภักดี ที่จะกล้าค้าน กลัดคอหน้า นั้นหาไม่ได้ ด้วยเหตุฉะนั้นเล่า
“ปาลีเยเมนต์” ที่เคยทรงวาดภาพไว้ จนถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้มีองค์มนตรี
เพื่อเตรียมที่จะเป็น “เซเนเตอร์” ก็เลยไร้ผล เพราะไม่ยอมออกความเห็นกัน
นั่นเอง ท่านที่เคยเข้าชื่อกันกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองแผ่นดิน ชนิดที่จะให้มีรัฐสภานั้น ครั้นได้ทราบพระราชดำรัสทรงแถลง
ตอบแล้ว ค้างก็พอใจไม่ได้โต้แย้งต่อ ทุกท่านล้วนเป็นข้าราชการกันต่อมา ความ
ข้อนี้ ใ้ว่าองค์พระประมุขจะมีได้ทรงคิดเทียบประเทศไทยกับญี่ปุ่น ปรากฏชัด
ในลายพระราชหัตถ์อีกว่า สมุดพิพดีย์ส ออฟฟายเนป ซึ่งได้สั่งให้หลวงวิศาลฯ
สำหรับแจกกัน บัดนี้ได้แล้ว จึงขอส่งให้สำหรับหนึ่ง เป็นกระจุกซึ่งเราจะส่งองค์
เราเอง ว่าเราได้เดินผิดเดินถูกมาแล้วประการใด แต่หลัง การบ้านเมืองที่เขาเจริญ
ขึ้นได้สำเร็จดังความประสงค์ เราอาจจะแลเห็นว่าเพราะผู้ที่เรียงหนังสือทั้งหลาย
เหล่านี้ ได้มีมือในกิจการทั้งปวงเหล่านั้นทุกคน คน่าชื่นใจ เมื่อนักถึงของเรายัง
มันชวนแต่จะถอนใจใหญ่อย่างเดียว ความรู้สึกในใจเป็นเช่นนี้ จึงได้สั่งมาให้ช่วย
กันถอนใจใหญ่บ้าง

จึงเป็นอันกล่าวได้ว่า ในรัชกาลที่ ๕ (ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน) เรามิแต่ผู้นำ
ทางการเมืองอย่างที่เราเรียกว่า Elite แม้กระนั้นคนพวกนั้นก็มิใช่น้อยอยู่ทุกยุค
ทุกสมัย จะไปเทียบกับญี่ปุ่นเขาไม่คิดหรอก แต่พร้อมกันนั้น เราถือว่ามีบุคคล
ประเภทที่เรียกว่าปัญญาชน ชนิด Intelligentsia ที่อยู่นอกกรอบของวงราชการออก
ไปไม่มี บางที นี่จะเป็นข้อแตกต่างอันสำคัญระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ไม่ใช่เพราะ
เขาขยันกว่า คนมากกว่า เขาจริงใจกว่า นั่นเป็นเพียงปริมาณการ ในชั้นมุล
ฐานนั้น สังคมญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยเมจิเป็นต้นมา มีผู้ยกยอเพื่อก่อในทางสร้างสรรค์
ตลอดเวลา แม้การศึกษา อันเป็นรากเง้าของการสร้างคน การพระราชทาน
พระบรมมณูญ อันเป็นคั่นต่อของกฎหมายการปกครองประเทศ ก็มีบุคคลภายใน

นอกเรียกร้องต้องการ อย่างเอาชีวิตจิตใจเข้าไปแลก ในขณะที่ของเราเอง ท่านที่เป็นใหญ่ในทางการเมืองหอบยกให้ฝ่ายเดียว ท่านเป็นห่วงเป็นใยในความเจริญของบ้านเมืองและทุกข์สุขของราษฎรแต่ฝ่ายเดียว ในบรรดาพวกราษฎรเองนั้น หากได้มีใครตั้งคนเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของเขา คอยคัดค้าน เรียกร้อง ต้องการสิทธิจากรัฐบาลไม่ ในร้อยปีก่อน เราไม่มีฉันทัด ในบัดนี้ ก็คงจะยังไม่มี ฉันทัดนั้น แม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็คงเป็นพวกข้าราชการที่ลุกขึ้นมาเรียกร้องต้องการสิทธิในนามของ "คณะราษฎร" เท่านั้น หากได้มีราษฎรจริงจัง ๆ ร่วมวางแผนด้วยไม่ พวกก่อการร้ายในบัดนี้ ก็คงจะใช้วิธีลวงราษฎรมากกว่าอะไรอื่น คือไปเราอาจจะมีผู้แทนราษฎรกันอีก เราอาจมีเสรีภาพทางความคิดและข้อเขียนกันอีก คือถึงเวลานั้นนั่นแหละจึงค่อยมีคนกล้าแยกคอกออกมาประท้วงการกระทำของพวกกลุ่มผู้นำดอกกระมั่ง หากไม่ ถึงจะตั้งคนเป็นฝ่ายค้านอย่างไรก็ตาม แต่ที่แท้จริงก็ต้องยอมสยบเข้าไปประจบรัฐบาลกันแทบทั้งนั้น ถ้าไม่ในฐานะกรรมกรผู้ทรงคุณวุฒิ ในฐานะสมาชิกวุฒิสภา ท่านที่เข้าไปร่วมเสวนากับรัฐบาลนั้น ดังที่เห็นจะเป็นเพราะทราบคืออยู่ว่า การยื่นหยัดอยู่ภายนอก คงทำอะไรไม่ได้ดอก ในสังคมไทย ๆ เรายัง เพราะโครงสร้างของสังคมยังจับยึดให้ทุก ๆ คนที่มีปัญญาเป็นข้าราชการอยู่นั่นเอง ไม่ว่าจะข้าราชการตุลาการ หรือข้าราชการมหาวิทยาลัย ก็ตามที่ ส่วนพ่อค้ารายใหญ่ ๆ ก็ย่อมต้องใกล้ชิดกับวงการรัฐบาลอยู่เป็นส่วนตัวอยู่เอง แต่ถึงเวลาแล้วมิใช่หรือ ที่ต้องมีคนวงนอกไปจากนี้บ้างที่กล้าวิพากษ์วิจารณ์เพื่อส่วนรวม ถ้าเวลานี้เรายังไม่มีคนประเภทดังกล่าว ก็น่าจะหาทางถ่วงระบบของสังคม ให้พอมือช่องว่างสำหรับบุคคลเช่นนั้นบ้าง อย่างน้อยก็ทำให้เราได้ฟังทัศนะที่แปลกออกไปจากเคย ช่วยให้ผู้อำนาจได้ฝึกขันติธรรม อภัยเจายนธรรม และ โยนโสมนสิการ และต้องระวังนโยบายตลอดจนการกระทำของตัวเองมากขึ้น คุณธรรมต่าง ๆ นั้นว่าเป็นอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่รับผิดชอบกับการปกครองประเทศ ในระยะยาว วิธีนี้อาจเป็นวิธีเดียวที่จะช่วยให้การถ่ายเทอำนาจ เป็นไปอย่าง ไม่ต้องพึ่งพลัง ทางทหาร และอาจช่วยให้สังคมไทยเป็นสังคม อันตั้งอยู่บนหลักแห่งเหตุผลของการวิพากษ์วิจารณ์ ยิ่งกว่าการตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อเก่า ๆ ซึ่งบางอย่างพื้นสมียมา ก่อนพระพุทธเจ้าหลวงเสวยราชย์เสียดื้อ

เพียง 50 บาทก็ฝากได้

คุณทั่วโลกประกอบการค้าเล็กๆ น้อยๆ แม้จะมีรายได้ไม่มากมายนัก แต่เธอก็สามารถฝากเงินกับธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้เป็นประจำ เช่นเดียวกับผู้ประกอบการรายอื่น ในตอนแรกเธอก็เข้าใจเช่นเดียวกับคนทั่วไปว่า การฝากเงินกับธนาคารที่กิจการกว้างขวาง มีหลักฐานมั่นคง มีสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศเช่นนี้ จะต้องต้องมีเงินพันเงินหมื่นจึงจะฝากได้ ต่อเมื่อได้ติดต่อกับธนาคารแล้ว จึงได้ทราบว่า แม้เพียง 50 บาทก็ฝากได้ สะดวก รวดเร็ว คออดีเยี่ยม

ขอทราบรายละเอียดการฝากเงินได้ที่สาขาทุกแห่ง หรือที่-

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด

สำนักงานใหญ่ 3-9 ถนนสีลม โทร. 29050

ร้อยปีจากวาระสวรรคต
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าสยาม
พระศาสนโสภณ

ประวัติ เล่าเจริญ เขียนลายเส้น

วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๑ เป็นวาระครบ ๑๐๐ ปี จากวาระเสด็จสวรรคตแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าสยาม ในระยะร้อยปีนี้ ได้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก ความเจริญหลายอย่างเริ่มต้นมาจากพระองค์ท่าน ตั้งแต่สมัยก่อนที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และสมัยเมื่อทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว การงานที่สำคัญของพระองค์ในสมัยก่อนที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ได้เกิดขึ้นในสมัยที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ตลอดเวลา ๒๗ พรรษา ทรงใช้เวลาอันยาวนานในขณะที่

ทรงผนวชอยู่นี้ ไปในการศึกษาพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งภาษามคธหรือภาษาบาลี ทรงอ่านบาลีพระไตรปิฎกสายเถรวาทนี้กับอรรถกถาฎีกา ทรงทราบพระพุทธศาสนาคือพระธรรมวินัยรอบคอบถ่องแท้แล้ว ทรงทำงานสำคัญคือ ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา งานสำคัญนี้จักได้ยกขึ้นกล่าวต่อไป ทรงศึกษาดาราศาสตร์ คำนวณคติโคจรดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ จันทรคราส สุริยุคราส อธิกมาส อธิกวาร เป็นต้น ทรงกังสุตรบักขคณนาวีวิธีสำหรับใช้ในการแสดงพระจันทร์เพ็ญและดับ

ทรงศึกษาโบราณคดีของชาติไทย ได้เสด็จจรดงค์ไปเมืองสุโขทัย ทรงพบหลักศิลาจารึก (หลักที่ ๑) ทรงอ่านด้วยพระองค์เอง ทรงพบพระสถูปเก่าแก่ ทรงสันนิษฐานเห็นว่า เป็นพระสถูปสำคัญที่เมืองนครปฐม คือพระปฐมเจดีย์ ทรงศึกษา ทราบความเป็นไปของประชาชน เพราะได้เสด็จจรดงค์ไปประทับใกล้ชิตอยู่กับประชาชนในเมืองต่าง ๆ ทรงทราบสุขทุกข์และความต้องการของประชาชนในดินต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง ทรงศึกษาภาษาและวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ของประเทศทางตะวันตก มีวิชาคำนวณ วิชาดาราศาสตร์- วิชารัฐศาสตร์เป็นต้น ทรงติดต่อกับพวกมิชชันนารี บาทหลวง ถ่ายทอดความรู้แลกเปลี่ยนกัน ทรงสนพระทัยทราบเหตุการณ์ที่เป็นไปอยู่ภายในประเทศและต่างประเทศ ทั้งประเทศที่ใกล้เคียงและประเทศทางตะวันตก ทรงทราบระบบการปกครอง ความก้าวหน้าในวิทยาศาสตร์ และกำลังในทางต่าง ๆ เป็นค้ำว่า ทางทหาร ของประเทศทางตะวันตก ซึ่งกำลังแผ่มาทางตะวันออก ทรงทราบตระหนักโดยแน่นอนว่า ตะวันตกจะต้องพบกับตะวันออก จะแยกกันอยู่ต่อไปอีกมิได้ ถ้าไม่พบกันในฐานะมิตร ก็ต้องพบกันในฐานะเป็นศัตรู ถ้าพบกันใน

ฐานะเป็นศัตรู ประเทศทางตะวันออกก็จะต้องพ่ายแพ้ เพราะค้อยกำลังกว่าทั้งทางความรู้ในวิทยาศาสตร์ และทางอาวุธกับวัตถุทั้งปวง อาวุธอย่างเก่ากับอาวุธอย่างใหม่ที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในตะวันตกนั้นสู้กันมิได้ แม้จะพบกันในฐานมิตร ก็จะต้องผ่อนปรนเสียเปรียบ ก็ยังดีกว่า เพราะจะรักษาอิสรภาพไว้ได้ ได้ทรงหยั่งทราบฐานะและฐานะทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยถูกต้อง และทรงเริ่มผูกมิตรกับชาวตะวันตก ต่างชาติต่างศาสนา ทรงทำให้เป็นที่รู้สึกได้ว่า แม้ต่างชาติต่างศาสนา ก็เป็นมิตรสหายกันได้ ใคร ๆ ในสมัยนั้นคงจะได้เห็นภิกษุในพระพุทธศาสนา คือพระองค์ท่าน กับมิชชันนารี บาทหลวง ในคริสตศาสนา ไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนถ่ายทอดวิชาความรู้แก่กันและกัน ภาพแห่งความผูกมิตรกันดังนี้ แม้ในสมัยนั้นก็หาได้ยาก

ในระหว่างทรงผนวชนั้น งานของพระองค์จำกั้อยู่ในด้านการพระศาสนาเป็นสำคัญ ไม่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง แต่ได้ทรงศึกษาจนทรงรอบรู้ดังกล่าวแล้ว ได้พบผ้าขาวผืนหนึ่งรวมอยู่ใน พระปริกขารที่ทรงใช้เมื่อผนวชบนพระตำหนักเดิม

วัดบวรนิเวศวิหาร มีเขียนไว้ในหน้านั้น
เป็นอักษรตัวโต ๆ ว่า

เข้า

ไม่ ไครเคย

ออก

รักษาแต่ตัว

เป็นข้าแผ่นดิน

ถ้าข้อความข้างบนนี้ เป็นของพระองค์
ท่าน ก็แสดงว่า พระองค์ได้ทรงรักษา
พระองค์ไว้อย่างยิ่ง ไม่ไปเกี่ยวข้องกับ
พวกหรือไม่เป็นพวกของใคร ทั้งได้ทรง
ถวายความจงรักภักดี ในสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินโดยแท้จริง แต่การที่ทรงรักษา
พระองค์อยู่ในวัดในพระศาสนาตลอดเวลา
นาน ทำให้ทรงมีโอกาสทำการศึกษาฟื้นฟู
พระพุทธศาสนา

ครั้นเมื่อได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
สืบพระราชสันตติวงศ์เป็นรัชกาลที่ ๔
แล้ว ได้ทรงปฏิบัติงานเกี่ยวแก่การปก
ครองบ้านเมืองโดยตรง ความรู้ต่าง ๆ ที่
ทรงศึกษามาเมื่อทรงผนวชได้มาเป็นประ
โยชน์อย่างยิ่ง พระองค์ได้พระราชทานเสรี
ภาพในการนับถือศาสนา ไม่ทรงใช้พระ
ราชอำนาจบังคับบัญชาสงฆ์ หรือศรัทธา
ของใคร ได้ทรงอุปถัมภ์ทั่วไปทั้งหมด กระ
ทั้งศาสนาอื่น แต่ก็ได้ทรงสอดส่องใน
ความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์เพื่อให้

ตั้งอยู่ในสมณภาวะที่ดีมีระเบียบ ทั้งจะพึง
เห็นได้ในประกาศรัชกาลที่ ๔ ที่มีอยู่เป็น
อันมาก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงมีพระราชสมภพ เมื่อปีชวด วันที่
๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ตรงกับวัน
พฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็น
วันมหาปวารณา โดยวิธีคำนวณทางทักษ
ณนาวิธี ทรงเป็นพระราชโอรสในพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และ
สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ใน
รัชกาลที่ ๒ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์
ทรงตั้งอยู่ในฐานเป็นรัชทายาท เพราะ
ทรงเป็นเจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่

พ.ศ. ๒๓๕๕ พระชันษา ๘ พรรษา
มีการพระราชพิธีลงทรง ทำเป็นครั้งแรก
ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชทานพระ
นามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทว
วงศ์ พงศ์อัครกษัตริย์ วรชัตติยราชกุมาร”

พ.ศ. ๒๓๕๘ พระชันษา ๑๒ พรรษา
ทรงพระกรุณาโปรดให้เสด็จไปประทับรอบ
คร้วมอญ ที่อพยพจากเมืองเมาะตะมะ
เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทางท่าน
พระเจดีย์สามองค์ มีเจ้าฟ้า กรมหลวง
พิทักษ์มนตรี เป็นพระอภิบาล

พ.ศ. ๒๓๕๙ พระชันษา ๑๓ พรรษา มีพระราชพิธีโสกันต์ เติมตามตำราโสกันต์ เจ้าฟ้า

พ.ศ. ๒๓๖๐ พระชันษา ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ๗ เดือน จึงลาผนวช กล่าวกันว่า สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระญาณสังวร (สุข) เป็นพระอาจารย์ถวายศีล

พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชันษา ๒๑ พรรษา ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (ก่อน) วัดมหาธาตุเป็นพระอุปัชฌาย์ ประทับ ณ ตำหนักในวัดมหาธาตุ ทรงทำอุปัชฌาย์วัตร ๓ วันแล้ว เสด็จไปทรงจำพรรษา เพื่อศึกษาวิปัสสนาธุระตามนิยมของผู้บวชมีเวลาน้อย ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ทรงผนวชได้ ๑๕ วัน สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๓ ออกพรรษาแล้ว ได้เสด็จกลับมาประทับที่วัดมหาธาตุ ทรงศึกษาคันถธุระ คือ ทรงศึกษาภาษามคธ ทรงศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกาทั้งปวง

พ.ศ. ๒๓๖๘ (พรรษาทรงผนวชที่ ๒) ทรงทำพิธีกรรมอุปสมบทซ้ำในพระสงฆ์ราหมัญนิกายวัชชนะสงคราม

พ.ศ. ๒๓๖๙ (พรรษาทรงผนวชที่ ๓) ทรงเข้าแปลหนังสือสอบภาษาบาลีในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ได้ ๕ ประโยก แล้วก็ขอพระราชทานหยุด

พ.ศ. ๒๓๗๒ (พรรษาทรงผนวชที่ ๖) โปรดให้ทรงรับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ เสด็จกลับไปประทับ ณ วัดสมอราย ในปีนั้น จาก พ.ศ. ๒๓๖๘ มา ได้ทรงทำพิธีกรรมอุปสมบทอีกหลายครั้ง ในสมัยบว้าง สีมาน้ำบ้าง ใน พ.ศ. ๒๓๗๒ นั้น ทรงได้พระสงฆ์รามัญผู้อุปสมบทในสมัยกัลยาณี ในรามัญประเทศมา ๑๘ รูป ทรงทำพิธีกรรมอุปสมบทในพระสงฆ์ ๑๘ รูปนี้ในโบสถ์หน้าหน้าวัดสมอราย ในหนังสือที่พระเถระเขมรรูปหนึ่งเขียนกล่าวว่า ได้ทรงทำพิธีกรรมอุปสมบทในพระสงฆ์ลังกาค้างหนึ่ง และได้มีกล่าวเล่ามาว่าได้เสด็จไปทรงทำอุทิสบรรพชา ณ พระปฐมเจดีย์ครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๓๗๔ (พรรษาทรงผนวชที่ ๑๒) โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเสมอเจ้าคณะรอง แล้วเชิญเสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม

(ถ้านับอย่างปัตัน เป็น พ.ศ. ๒๓๘๐) ตรงกับขึ้น ๕ ค่ำ เดือนยี่ ปีมอก โดยชบวนเรือ ทรงเรือพระที่นั่งคาคส มีเรือค้งนำ

ประมาณ พ.ศ. ๒๓๘๑ ทรงใต้พระพุทธรูปศิลาสมัยศรีวิชัย หน้าพระเพลาหนึ่งคืบสี่นิ้ว สูงตลอดพระรัศมีหนึ่งศอก มีเศษไม้ถึงนิ้ว ทรงถวายพระนามว่า “พระไพบีฬินาศ”

พ.ศ. ๒๓๘๔ (พรรษาทรงผนวชที่ ๒๗) ทรงลาผนวช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ สืบพระราชสันตติวงศ์เป็นรัชกาลที่ ๔ มีพระปรมาภิไธยโดยย่อว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอภิญญา พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ปีมะโรง ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณา

ถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ นี้ จึงครบ ๑๐๐ ปี จากวันเสด็จสวรรคต แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจากวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ สืบพระราชสันตติวงศ์ แห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โดยสุริยคติ ในวันที่ ๑ ตุลาคม ส่วนโดยจันทรคติในวัน

ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณา (ตรงกับวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๑)

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้กำหนดพระราชพิธีทักษิณานุประทาน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทั้งสองพระองค์ ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๑ ซึ่งเป็นวาระครบ ๑๐๐ ปี โดยสุริยคติ

ในระยะร้อยปีที่ผ่านมา อนุชนรุ่นสืบต่อมาจนถึงเราทั้งหลายในบัดนี้ ได้ทำอะไรจากงาน หรือจากผลที่สืบเนื่องมาจากงานของพระองค์ท่าน จะยกไว้ไม่กล่าวถึงในค่านการเมืองและค่านอื่น จะกล่าวเฉพาะในค่านการพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาภายหลังที่พระองค์ได้ทรงฟื้นฟูขึ้นแล้ว ได้ดำเนินเป็นมาอย่างไรในระยะร้อยกว่าปีมานี้

ชาติไทยเราได้รับ พระพุทธศาสนาสายเถรวาทมานับถือตลอดเวลาช้านาน พระพุทธศาสนาสายนี้ ถือปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยเดิม ไม่แก้ไขเปลี่ยนแปลงใช้พระไตรปิฎกที่จารึกลงเป็นตัวอักษร ในประเทศลังกาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นเหมือนกันทุกประเทศ ใช้ภาษาบาลีหรือมคธที่จารึกพระไตรปิฎกนั้นในสังฆกรรม

และการสวดในพิธีทั้งปวง ปรียัติศาสนา คือพระศาสนาในคัมภีร์หรือตำรา จึงตรงกัน จะมีผิดเพี้ยนกันบ้างก็เพียงเล็กน้อย ซึ่งน่าจะเกิดจากการคัดลอกผิดพลาดกันไปบ้าง ไม่ทำให้เกิดปัญหาอะไรขึ้นมาก ส่วนปฏิบัติศาสนา คือพระศาสนา ในคัมภีร์การปฏิบัติ มีแตกต่างกันน้อยบ้างมากบ้าง เกี่ยวแก่ศีล คือ ความประพฤติทางกายวาจาใจในพระวินัย และเกี่ยวแก่ทิวฐิ คือ ความเห็นที่ถูกต้องหรือผิดต่าง ๆ ในการตีความในพระธรรมวินัยเป็นต้น ส่วนปฏิเวธศาสนา คือ มรรคผลนิพพานนั้น เป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ ในสมัยพุทธกาล พระศาสนาทั้งสามส่วนรุ่งเรือง เราทราบได้ดังนั้นก็โดยอ่าน พระคัมภีร์ที่มีเขียนไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ คือ ทรงระบุตัวบุคคลว่าผู้นั้นผู้นั้นได้บรรลุ มรรคผลอะไรแล้ว ในสมัยหลังพุทธกาล เราก็อ่านทราบตามตำราที่เขียนเล่าประวัติ ต่อมาว่าท่านผู้นั้นผู้นี้ได้สำเร็จมรรคผลชั้นนั้นชั้นนี้ เช่น พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ผู้เป็นประธานในการสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นศาสนูปถัมภก มีเล่าประวัติของท่านในตำราว่า ท่านเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง พระมหินทเถระผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นประธานสงฆ์นำพระพุทธ

ศาสนามาประกาศในลังกาทวีป และพระโสณเถระ พระอุตตระเถระ ซึ่งนำคณะสงฆ์มาประกาศพระศาสนาในสุวรรณภูมิ ก็มีเล่าประวัติไว้ในตำราว่า เป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกัน ต่อมา หนังสือต่าง ๆ ชั้นอรรถกถาฎีกาที่แต่งในลังกายังได้กล่าวถึงพระผู้สำเร็จมรรคผลชั้นต่าง ๆ ในลังกาอีกมากมาย หนังสือที่แต่งขึ้นหลังห่างไกลออกมามากเช่นนี้ ไม่อาจทราบว่าเป็นผู้พยากรณ์ว่าท่านผู้นั้น ๆ เป็นพระอริยบุคคลชั้นนั้น ๆ เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยกันว่าจะจะเป็นพระอริยบุคคลโดยการแต่งตั้งกันไปหรือไม่ เพราะเรื่องของปฏิเวธศาสนา เป็นผลที่ได้ถึงกันทางจิตใจ ผู้ที่บรรลุด้วยกันเท่านั้นจึงจะรู้กันได้ นอกจากนี้ก็ได้แต่รู้โดยעהหรือสังเกตคาดคะเนทางศีลซึ่งเป็นภายนอก ส่วนปฏิบัติศาสนานั้นเจริญในบางคราวเสื่อมในบางคราว สังเกตดูได้ที่ตัวบุคคลทั่วไป ทั้งในคณะสงฆ์และในคณะอุบาสกอุบาสิกา หรือทั้งในหมู่บรรพชิต ทั้งในหมู่คฤหัสถ์ เพราะมีปรียัติศาสนาเป็นหลักที่แน่นอนอยู่แล้ว แต่ก็จะต้องอยู่ด้วยกัน จึงจะเห็นจะทราบความประพฤติของกันได้ ความเสื่อมหรือความเจริญของปรียัติศาสนาเกี่ยวแก่การศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นจดจำพร้อมทั้งเรียนภาษาที่จารึก

การพระศาสนาในอินเดีย เจริญถึงขีดสุดแล้วก็เสื่อมสิ้น เพราะถูกข้าศึก ๒ ส่วน เบียดเบียน คือข้าศึกภายในได้แก่วิกฤตในจิตใจของผู้นับถือเอง และข้าศึกภายนอกได้แก่พราหมณ์ หรือฮินดูที่แทรกซึมเข้ามาทำลายอย่างเย็น ๆ และมุสลิมซึ่งทำลายกันตรง ๆ ในลังกา มอญ พม่า และไทย ก็มีเจริญมีเสื่อม มีเสื่อมมีเจริญ เหตุที่ทำให้เสื่อมตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองมี ๕ ประการ คือ ๑ ไม่พึงธรรมโดยเคารพ ๒ ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ ๓ ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ ๔ ไม่พิจารณาให้รู้เนื้อความของธรรมที่ทรงจำไว้โดยเคารพ ๕ ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ เหตุทั้ง ๕ ประการนี้ นับว่าเป็นข้าศึกภายในดังกล่าวข้างต้น เมื่อถูกข้าศึกภายนอกเบียดเบียนอีกส่วนหนึ่ง เหมือนอย่างเมื่อคราวกรุงเก่าแตก ก็ยังระส่ำระสาย เหตุที่ทำให้เจริญนั้นก็ตรงกันข้าม และต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้อีกว่า บริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ทำให้พระศาสนาเสื่อมหรือเจริญ สรุปลงแล้ว ก็คือ พุทธบริษัทที่เป็นบรรพชิตฝ่ายหนึ่ง กฤหัสถ์ฝ่ายหนึ่ง

ตามประวัติพระพุทธศาสนาแสดงว่า ได้มีพระเถระเป็นหัวหน้า ชักนำฟื้นฟูพระ

พุทธศาสนาที่เสื่อมให้กลับคงคืนขึ้น โดยมีพระมหากษัตริย์ ในฝ่ายอาณาจักรเป็นองค์อุปถัมภ์เป็นคราว ๆ มา เฉพาะในประเทศไทย นับแต่รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ สมเด็จพระมหากษัตริย์ได้ทรงฟื้นฟูปริยัติศาสนาเป็นลำดับมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ และได้ทรงออกประกาศกฎหมายพระสงฆ์ เป็นการฟื้นฟูปฏิบัติศาสนาเป็นคราว ๆ แต่ยังมีได้ฟื้นฟูอย่างทั่วถึง จนถึงในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชได้ทรงมีพระกตภาณินหาร ที่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป จึงมิใช่บวชสักแต่ว่าบวช ทรงมุ่งที่จะปฏิบัติให้ถูก และทรงทำจริงด้วยพระองค์เอง เมื่อได้ทรงศึกษาทราบปริยัติศาสนาต่อแล้ว ได้ทรงจับปฏิบัติเอง ตั้งต้นแต่ทรงทำทัฬหกรรมอุปสมบทซ้ำหลายครั้งในพระสงฆ์รามัญ ในสีมabung บ้าง สีมาน้ำบ้าง ครั้งหลังทรงได้พระสงฆ์รามัญ ที่อุปสมบทในสีมากัลยานี ที่ตั้งอยู่ชานเมืองหงสาวดีมาได้ ๑๘ รูป ทรงทำพิธีทัฬหกรรมอุปสมบทซ้ำในพระสงฆ์หมู่หนึ่งในสีมาน้ำ พระสงฆ์ที่เข้ามาประภีษฐานลงในประเทศไทยนี้ ได้มาจากสายพระโสดนเถระ พระอุคตรเถระ ที่ว่านำพระสงฆ์มาประกาศพระศาสนาทางประเทศสุวรรณภูมิ และจากสายพระ

มหินทเถระ ที่มาประกาศพระศาสนาใน
ลังกาทวีป ในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงได้อุปสมบทในพระสงฆ์ไทยจากสาย
ทั้งสองนี้แล้ว ทรงทำทัฬหีกรรมอุปสมบท
ซ้ำในพระสงฆ์รามัญสายกัลยาณีก ซึ่ง
ประวัติสืบสายมาพระสงฆ์สยามหาวิหารใน
ลังกาทวีป ที่สืบมาจากสายพระมหินท
เถระนั่นเอง ประวัติที่พระเขมรรูปหนึ่ง
เขียนกล่าวไว้ว่าได้ทรงทำทัฬหีกรรมอุป
สมบทซ้ำในพระสงฆ์ลังการาวหนึ่ง และ
ได้มีคำเล่ามาว่า ในที่สุดได้ทรงทำอุทิศ
บรรพชาที่พระปฐมเจดีย์ เป็นอันว่าได้
ทรงทำอุปสมบทกรรมในพระสงฆ์ทุกสาย
ทั้งในประเทศไทยเอง ทั้งในต่างประเทศที่
จะทรงสืบเสาะหาได้ และในที่สุดทรงปราร
ภว่า พระพุทธศาสนาล่วงมานาน ยาก
ที่จะกำหนดแน่ว่า วงศ์แห่งบรรพชาอุป
สมบทไม่ขาดตอนลงบ้าง จึงทรงทำอุทิศ
สมบรรพชาคงกล่าวเล่ากัน ตามอย่างพระ
กุกกุสาลีที่บวชอุทิศพระพุทธเจ้า และ
ทรงฟื้นฟูการปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติ
ทุกประการ เลิกการถือคติศาสนาอันตรธาน
ที่ว่าพระศาสนาจะดำรงอยู่ห้าพันปี โดย
จะเสื่อมไปโดยลำดับ เลิกการถือปฏิบัติ
ตามกันอย่างไร้เหตุผล นอกจากนี้ยังทรง
วางแบบปฏิบัติในสังฆกรรม และพิธีการ

ต่างๆ ทางพระศาสนา ทรงรจนานบทสวด
ต่างๆ เช่นทำวัตรเช้า ทำวัตรค่ำ ทรง
เริ่มทำมาฆบูชา ส่วนวิสาขบูชาได้มีมาแล้ว
แต่ได้ทรงวางแบบพิธี ทรงรจนาคำบูชา
ให้เหมาะสมขึ้น ปฏิบัติศาสนาที่ทรงฟื้นฟู
ขึ้นนี้ ได้ทรงนำปฏิบัติขึ้นด้วยพระองค์
เองแสดงว่า ได้มีพระอหิชาศัยที่มุ่งจะทำให้
ถูกให้ตรงจริง ๆ โดยสุจริต และบริสุทธิ์
พระอหิชาศัยดังนี้ จะเห็นได้จากพระจริยา
วัตรอื่นๆ เช่นในตำนานดาราศาสตร์ เมื่อ
ทรงจับศีกษา ก็ทรงศีกษาจริง จนทรง
คำนวณสุริยคราสเป็นต้นได้ถูกต้อง ทั้ง
เรื่องเสด็จฯ ทอดพระเนตรสุริยุปราคา
ที่หัวากอ ในตำนานประวัติศาสนาและโบราณ
คดีก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีพระศิษย์หลวง
เค็มและผู้อื่นขอปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็ไม่ทรง
ขัดข้อง แต่ก็มีได้ทรงบังคับหรือชักจูง
ใคร ๆ ให้มาทำตาม

ครั้นทรงลาผนวช เสด็จเจริญถวัลยราช
สมบัติแล้ว ก็มีได้ทรงใช้พระราชอำนาจ
บังคับลัทธินิกายของสงฆ์ พระราชทาน
พระบรมราชาอุปถัมภ์ทั่วไปหมด ตลอดถึง
ในศาสนาอื่น ในฐานะทรงเป็นองค์เอก
อัครศาสนูปถัมภก ชื่อว่าได้พระราชทาน
เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ก็ได้ทรง
สอดส่องความประพฤติปฏิบัติของพระ

สงฆ์ เพื่อรักษาพระศาสนาให้บริสุทธิ์ ดังปรากฏในประกาศในรัชกาลที่ ๔

ได้มีพระเดรานูเดระในสังฆมณฑล และพุทธศาสนิกชนได้เห็นแบบที่ทรงปฏิบัติ และได้ทราบเหตุผลพากันปฏิบัติ และชักนำให้ปฏิบัติเข้าหาพระธรรมวินัยมาขึ้น โดยลำดับ ทุกนิกายสงฆ์ แยกย่อยกันไป ทั้งเมื่อทรงลาผนวชออกไปแล้ว ก็ต้องทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทางการบ้านเมืองเป็นส่วนใหญ่ ไม่อาจประทับอยู่ใกล้ซีกพระสงฆ์และทรงงานทางด้านพระศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวได้ แต่ในเวลาต่อมาไม่นานนัก ก็ได้ทรงมีพระราชโอรสองค์หนึ่งเข้ามาทรงผนวชอุทิศพระชนมชีพแก่พระศาสนา ได้ทรงปรับปรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ ตามแนวทางที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงฟื้นฟูไว้ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงปรับปรุงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในคณะสงฆ์ ทรงตั้งการเรียนนักธรรมขึ้น ทรงปรับปรุงการศึกษาภาษาบาลีให้ง่ายสะดวกขึ้นเป็นอันฟื้นฟูปริยัติศาสนาให้เจริญทั่วพระราชอาณาจักร ทรงปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ จนถึงได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ วางชั้นการปกครองให้เกี่ยวพันเป็นลูกโซ่ถึงกันหมด เมื่อพระภิกษุสาม

เณรมีความรู้ในพระธรรมวินัย อยู่ในระเบียบการปกครองที่ดี ก็พากันประพฤติดีขึ้นโดยลำดับ เป็นอันได้ทรงฟื้นฟูปฏิบัติศาสนาได้อย่างกว้างขวาง คติความเชื่อดีได้อย่างมั่งคั่งเช่นว่าพระวินัยสำหรับพระอริยบุคคล และคัมภีร์ของสงฆ์ อรรถาธิบาย คอย ๆ หมดไป ความเชื่อปฏิบัติจึงได้ล้มมีขึ้น เช่นว่า เมื่อปฏิบัติศาสนายังมีอยู่ ปฏิเวธศาสนา คือ มรรคผลนิพพานก็ยังมี พระเดรานูเดระในคณะสงฆ์ทุกลัทธิ นิกาย ได้ให้ความร่วมมือปรับปรุงฟื้นฟูการพระศาสนา และสมเด็จพระมหาภิกษุตรีและรัฐบาลได้ทรงอุปถัมภ์ และอุปถัมภ์สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การพระศาสนาจึงได้ก้าวหน้ามา ดังที่เห็นกันอยู่ในบัดนี้ ในวัดทั้งปวง มีโรงเรียน มีตำราเรียนพระพุทธศาสนา มีเจ้าคณะปกครองกันโดยลำดับชั้น มีระเบียบวินัย มีกฎหมายคณะสงฆ์ มีระเบียบต่าง ๆ กุลบุตรบวชแล้ว ได้มีโอกาสศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยโดยง่าย คฤหัสถ์ผู้ประสงค์ก็ศึกษาในวิชาธรรมศึกษาได้ หรือประสงค์จะศึกษาโดยวิธีฟังธรรมหรือเรียนธรรม ก็หาที่ฟังที่เรียนได้ง่าย ได้มีการเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชนมากขึ้น ผลในด้านการฟื้นฟูทั้งปวงนี้ กล่าวได้ว่า เนื่องมาจากงานของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรง

ปฏิบัติพระองค์เองนำขึ้นก่อนเมื่อกว่าร้อย
ปีมานี้

ผู้ที่ใช้ความคิดแม้สักเล็กน้อยก็ไม่รัง
เกียจเกียจฉัน ในข้อที่ว่าได้ทรงตั้งนิกาย
สงฆ์ขึ้น คือธรรมยุต เพราะเท่ากับเป็น
เปลือกกะพี้ สำหรับห่อหุ้มแก่นไว้เท่านั้น
เพื่อที่จะรักษาแก่นไว้ให้อยู่ได้นานๆ เพื่อ

ประโยชน์ของผู้ต้องการแก่นทุกกาลสมัย
เรื่องนิกายจึงเป็นเรื่องเปลือกกะพี้ ถ้าทุก
นิกายสงฆ์ไม่ว่าในเถรวาทหรืออากัจฉาวาท
มาเป็นเปลือกกะพี้แห่งแก่นพระศาสนา
ถ้อยกันแล้ว จะเป็นการร่วมกันรักษาพระ
พุทธศาสนาให้วัฒนมสถาพรไปอีกนานนัก

สักว่าถ้าใครใคร่ศึกษา

จำต้องหาคุณครูผู้ฝึกสอน

ครึ่งโบราณท่านเที่ยวพเนจร

ถึงนครตักศิลาหาอาจารย์

สมัยนี้คุณครูอยู่ ตึกนิคม

ไม่ต้องคิดไปไหนให้ไกลบ้าน

เชิญเข้าไปท่องจำให้ชำนาญ

คงหางานทำได้สบายเฮย ฯ

ด้วยอภิธานนาการจาก

ว. ชยางกูร

บริษัท ตึกนิคมสยาม จำกัด

๑๗๑๕ ถนนพระราม ๔

วงเวียนสามย่าน ตรงข้ามประตูวัดหัวลำโพง

พระนคร ๕ โทร. ๕๑๖๓๐

INTERPRETING THE HISTORY OF THE FIFTH REIGN

David K. Wyatt

The forty-two year reign of King Chulalongkorn is a period of the most profound significance for modern Thailand. The Fifth Reign saw a dramatic transformation in almost every aspect of Thai national life; and the permanent changes made in Thai governmental institutions, no less than in the structure and composition of the society and economy, still in many ways bear the imprint both of that great king's and his ministers' reforming ideas and of the pressures of the times in which he lived. There is little disputing the real import of the changes thus introduced, but the manner of their conception and execution does present serious problems of interpretation which are more difficult for the fact that so little serious detailed historical research on the Fifth Reign has been completed.

In addition to the conduct and resolution of Thailand's external affairs during the high tide of European imperialism, one theme which figures prominently in all accounts of the period is the work of domestic modernization which culminated in the 1890's with the reorganization of the central administration and the subsequent reform of the system of provincial administration. In discussing and interpreting these developments, most Western historians have focused their attention upon the work of European advisers and on the inhibiting influence of Thai domestic politics. A close examination of the process of educational reform during the Fifth Reign suggests that this emphasis is misplaced, and that the process of reform and modernization in the Fifth Reign cannot be viewed exclusively in terms of Thai resistance to European political imperialism and externally-imposed reform.

Two developments stand out in the history of the reign which are not accounted for in the conventional interpretations. First, a great deal of attention has been paid to the series of important reforms instituted in the years 1873-74, immediately following Chulalongkorn's second coronation as King in his own right. A beginning was made in abolishing the system of slavery, the practice of prostration in the royal presence was done away with, some legal reforms and major financial reforms were undertaken, and the Privy Council and Council of State, embryonic new political institutions, were inaugurated. In 1875, however, the processes of reform ground to an almost complete halt, and they did not resume momentum until the later 1880's: the consultative councils ceased to meet, no new major reform decrees were promulgated, and many of the new institutions created just a few years earlier ceased to function. In the mid-' eighties, as an older generation of Ministers of State began to die and pass from public office, the work of reform picked up almost where it had left off a decade earlier, to culminate after a period of frenzied preparation in the reorganization of

1892, and thereafter steadily to accelerate through to the end of the reign. Most accounts of the reign have failed to notice this rhythm of reform, although surely its understanding is crucially important. Why did reform completely cease for a period of ten years? The British and American diplomatic records and some Thai documents recently published (1) make it quite clear that the uneven pace of reform was determined by a political rhythm. The reforms of the early 'seventies provoked a conservative reaction which was so strong as to halt further reforms until the most prominent of the old conservative statesmen had passed from the scene. For the most part, this resistance was an honest one, maintained out of a sincere belief that fundamental change in Thailand's political, legal, and administrative institutions was not required to forestall further European encroachments on Thai sovereignty. It had the effect, however, of delaying urgently-required defensive and self-strengthening reform; and the conservative leadership of some nobles seems to have been sufficient to retard the willingness of much of the bureau-

cratic elite to send their sons to be prepared by modern education for the modernizing tasks which lay ahead.⁽²⁾ These two effects reinforced each other: permanent reform started late, and laboured under a severe handicap from the lack of trained men available for the specialised tasks of the new, modern bureaucratic institutions. Implicitly and explicitly the reforms of the 'nineties often have been criticised for the inefficient manner in which some of the new ministries worked, for the old-style behaviour of some of the men who were in charge of them, and for the semi-nepotism of the King in appointing so many of his own royal brothers to positions of great responsibility.⁽³⁾ Some of this criticism is justified, but most of it is also uninformed. Reform was inefficient because it was late and desperately hurried; many old men persisted in high office because new men were not ready; and the royal princes were prominent in the new administration because, better than most young men of their generation, they were prepared for their new responsibilities by education and experience. As a group, they were remarkable by any standard.

The work of King Chulalongkorn's ministers, however, frequently has been overshadowed in Western account by the attention paid to the work of numerous foreign advisers who served the Thai Government, especially after 1892. Many of them were influential, their ideas often were important, and they were involved in a great many important tasks. Although imposed a few of them may have been on the Thai Government for political reasons, most of them were hired for specific reasons, for particular skills they possessed which the Thai Government, owing to a severe shortage of trained manpower, wished to utilise. The policy of

hiring such advisers was Thai, and the decisions both on the work it was intended they should accomplish and on the measures they recommended were political and administrative decisions of the King and his ministers. Ultimate responsibility for the reforms belonged squarely to them, and not to the advisers. The work of J. G. D. Campbell in the Ministry of Public Instruction is a good example of this fact; and is particularly appropriate as an illustration, as Campbell's book, *Siam in the Twentieth Century, Being the Experiences and Impressions of a British Official* (London, 1902), has been used extensively by Western historians of the period. The decision to hire Campbell in 1899 grew out of a lengthy correspondence between the King and *Chaophraya* Phrasadet Surentharathibodi, the Thai Minister in London, in the course of which discussions of Siam's lack of trained manpower and the shape of future educational policies featured prominently.⁽⁴⁾ Some of Campbell's suggestions were used to reinforce similar ideas already current in the Ministry; and the Minister, *Chaophraya* Phatsakorawong (Phon Bunnag), used Campbell's recommendations to force the Ministry of Finance to allocate much-needed funds for some projects, particularly in the field of English secondary education. The King and others among his advisers, however, were more acutely anxious about mass primary and specialised vocational education, and not as sympathetic to the gentlemanly, elitist projects of Campbell as he wished; and Campbell left Siam on the expiration of his contract in 1901.⁽⁵⁾ Eventually he was replaced by W.G. Johnson, who long had worked in the school of the Ministry, was fluent in Thai, understood Thai educational problems and opportunities, and sympathetic to educational policies which were closer to those of the King and more appropriate to the real needs of Siam early in the twentieth century.

Campbell's and Johnson's expertise was of considerable aid in the development of modern Thai education, but the decisions on educational policy and on the implementation of specific programme remained firmly where it belonged, with the King and his Ministers. Responsibility and credit for the reforms, and for the school which by 1910 enrolled 83,966 pupils, belongs primarily to them. Western-language accounts of the reforms generally have been based on the writings of the advisers and of those foreigners in Bangkok on whom the advisers daily vented their frustrations. The advisers rarely credited the King and his Ministers with the policy which had resulted in their own appointments, and they seldom understood the enormous obstacles to the full implementation of their recommendations. Working in a single ministry, they neglected to consider the fact that other ministries also were clamouring for funds for projects which they deemed vital to the nation's security and development and they failed to do justice to the heartbreaking task of the King in balancing the competing priorities of modernization.

Both the political rhythm of the reign and the work and role of the foreign advisers serve to illustrate a critical accomplishment of King Chulalongkorn for which he commonly has not been given credit. The King had to work in times that were extremely difficult. Being firmly committed personally to reform and vitally convinced of its importance to the survival of the nation, he had to battle and overcome the resistance to change and modernization. This was a slow, painful, and delicate task, to which few men would have been equal. He accomplished it with great skill, consummate patience, supreme determination, and a single-minded dedication, to the ultimate good of the nation. Better than any of his contemporary critics, he had a full appreciation of the difficulties he faced and the

dangers he had to overcome. From his nation and people he won the participation in, commitment to, and support for his cause which ultimately were to bring him and it success. The true measure of the greatness of King Chulalongkorn is more readily seen when viewed against the background of the difficulties he overcame and the responsibilities he assumed. He truly was a rare and great man and King.

Notes

- (1) ญิวณีสฤทธิสังกาม, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (๒ เล่ม ๒๕๐๔-๕)
- (2) "ประกาศให้บุตรข้าราชการเข้ารับราชการตามออฟฟิศต่างๆ" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 7 หน้า ๑๙๕-๙๗ See also this author's article "Family Politics in Nineteenth Century Thailand" *Journal of Southeast Asian History*, IX: 2 (Sept. 1968).
- (3) See D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia* (2nd ed.; London, 1964), Ch. 36; and John F. Cady, *Southeast Asia: Its Historical Development* (New York, 1964), Ch. 21.
- (4) พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ (พระนคร, ๒๕๐๔) See also พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถ์สมเด็จพระบวรเจ้าสุทธามาลมารศรี พระอรรคราชเทวี (พระนคร, ๒๕๑๓)
- (5) See this author's unpublished doctoral dissertation, "The Beginnings of Modern Education in the Reign of King Chulalongkorn, 1868-1910," Cornell University, 1966, pp. 378-84, and 390-406, based on the Fifth Reign records in the National Archives Bangkok.

Area Studies

Viet Cong *by Douglas Pike*

"This is without doubt the most realistic and authoritative work yet published on the enemy we face. It behooves us all, and Washington in particular, to read, mark, learn and inwardly digest its message." John Barkham, *Saturday Review Syndicate*.

"Now, at last, we have a book, written by an expert, that is without doubt the most exhaustive and thorough study of the NLF — Vietcong . . . No concerned citizen can claim to be informed unless he has read it." *The Washington Post*.
MIT-81 \$3.45 18/-

"One puts this chilling book down with a better grasp of what it is that enables this ill-clad, ill-fed, ill-armed jungle people to hold the mighty U.S. at bay . . .

"This is without doubt the most realistic and authoritative work yet published on the enemy we face. It behooves us all, and Washington in particular, to read, mark, learn and inwardly digest its message." — John Barkham, *Saturday Review Syndicate*

"Mr. Pike's massive book . . . is likely to stand as the definitive study of the Viet Cong . . . It opens to us the very archives of the enemy, organizes them in a meaningful way, and thus gives us a more detailed and accurate portrait of him than we have had before . . . Mr. Pike offers the dedicated reader . . . a real understanding of the nature of this war and of the strange and formidable enemy we have encountered in it." — Malcolm W. Browne, *Book Week* (Chicago Sun Times, Washington Post)

"*Viet Cong* is far and away the best work on the Communist movement in South Vietnam that has yet appeared in print . . . What emerges is a portrait of the Viet Cong startlingly different from the sentimentalized idea of a spontaneous movement embracing an outraged rural peasantry in arms against urban tyranny and alien domination." — William Henderson, *Saturday Review*

"Now, at last, we have a book, written by an expert, that is without doubt the most exhaustive and thorough study of the NLF-Vietcong. No Government official, indeed no concerned citizen, can claim to be informed unless he has read it." — *The Washington Post*, Washington, D.C.

Vol. 7, *Studies in International Communism*, edited by William E. Griffith and published in cooperation with the Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology.

1966-6 1/2 x 9 1/4 - 528 pp. - \$8.95T-72/-

send for complete catalogue
the M.I.T. press
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS 02142

or SUKSIT SIAM 1715 RAMA IV ROAD BANGKOK

ธนาคารทหารไทย จำกัด

92-96 อาคาร 2 ราชดำเนิน พระนคร

โทร. 24675-79

สาขาราชประสงค์

74 ถนนราชดำริ พระนคร

โทร. 56980-81

สาขาท่าอากาศยาน

ในท่าอากาศยานกรุงเทพ ฯ

โทร. 70060 ค้อ 258-259

สาขาชลบุรี

775/11-13 ถนนเจตจำนงค์ ชลบุรี

โทร. 2984

สาขาสัตหีบ

0651 ถนนบ้านนา อ. สัตหีบ ชลบุรี

โทร. 6123

สาขาสุมทราภาว

772/40 ถนนศรีสมุทร ปากน้ำ สุมทราภาว

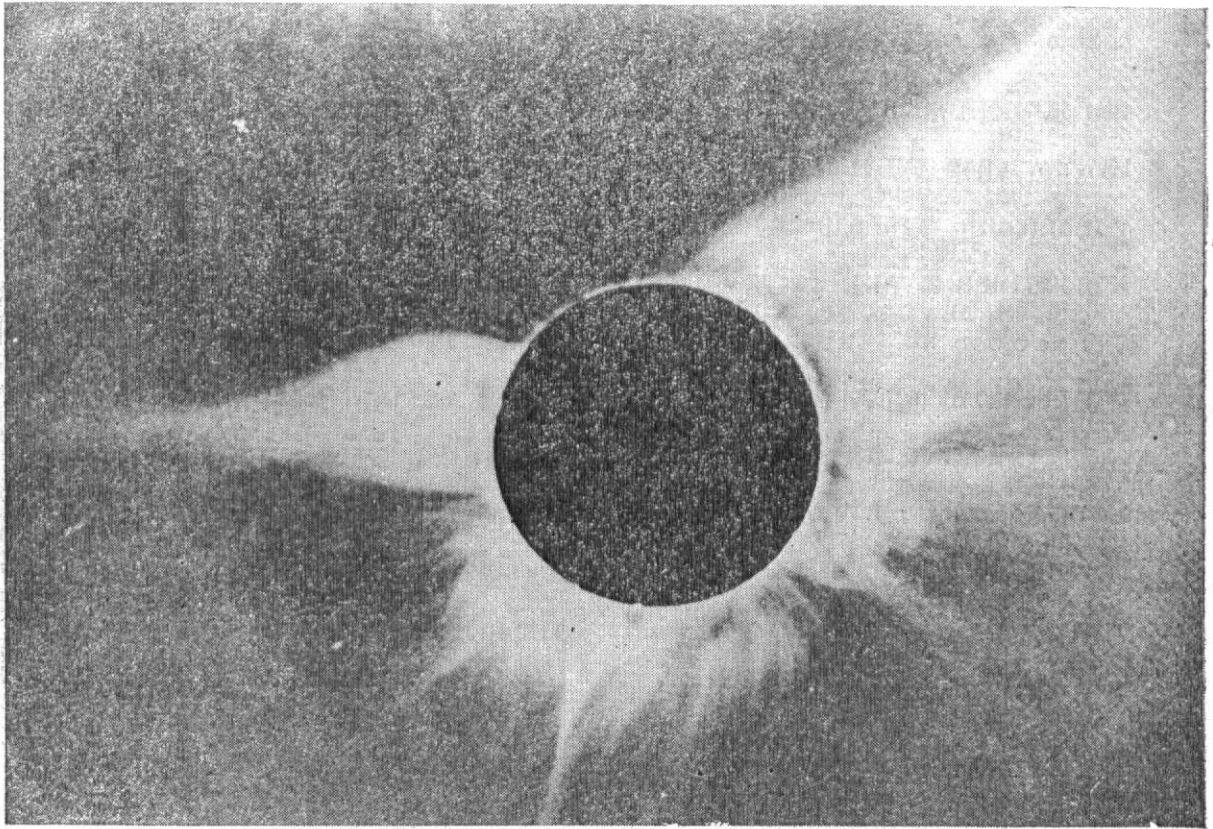
โทร. 800

ทุนจดทะเบียนและชำระแล้ว	10,000,000 บาท
ทุนสำรอง	44,250,000 บาท
สินทรัพย์ทั้งหมด	788,000,000 บาท

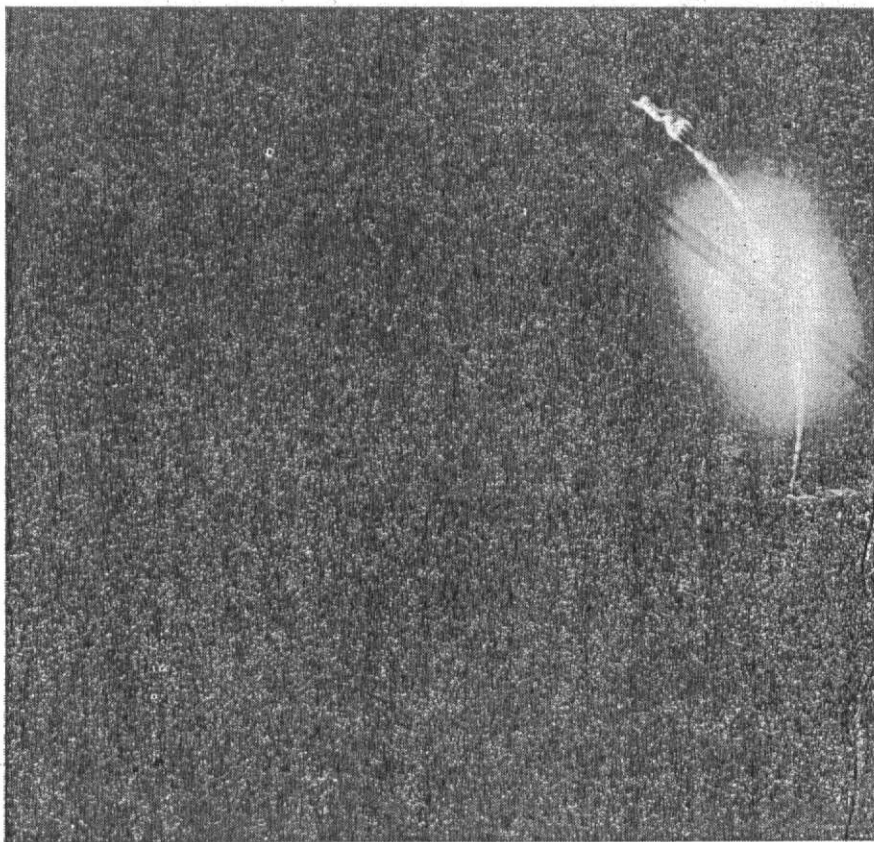
ประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ทุกประเภท

สุขุม นวพันธ์

กรรมการผู้จัดการ

▲ פורת

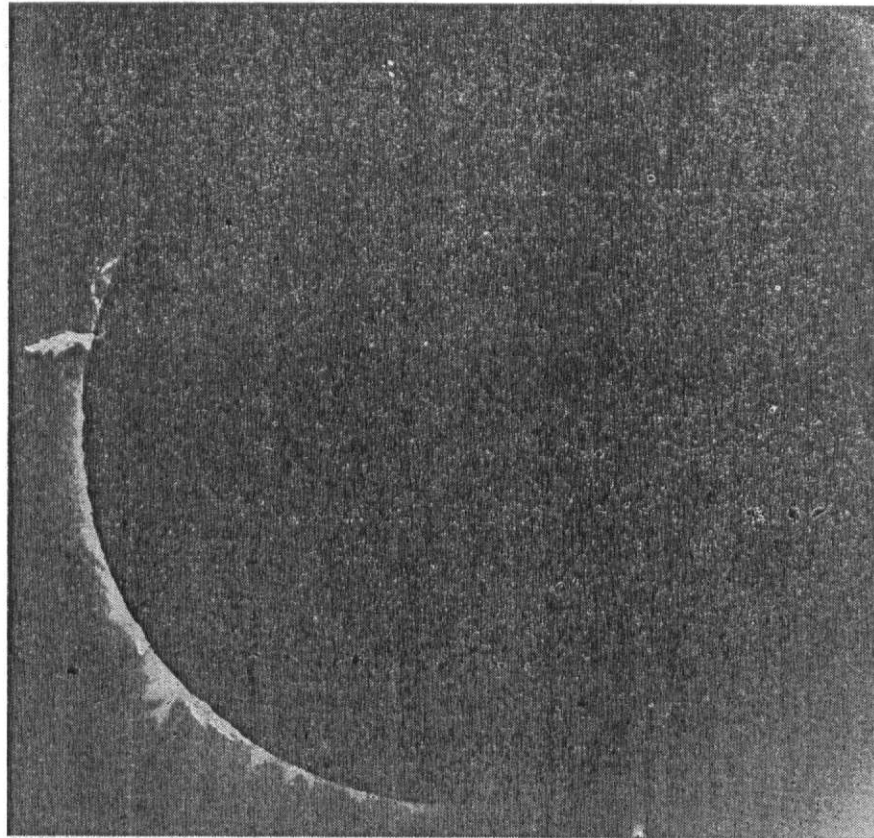
▲ פורת

สีแดงแก่ที่ขอบดวงตะวันออกนั้นเสีย โดย เฉพาะพวยกาซ ซึ่งมีรูปลักษณะดั่งเขาสัตว์ หรือผักก้ามปู ซึ่งคูด้ายจะตั้งฉากกับพื้น ผิวดวงอาทิตย์ ณ ที่นั้น และพลุ่งอยู่สูงถึง ราว ๑๔๐,๐๐๐ กม. ในบริเวณพวยกาซนี้ โครโมสเฟียร์ปรากฏแตกตัว เป็นเม็ดสว่าง เล็ก ๆ เปล่งแสงสีแดงเข้ม ทางด้านใต้ก็ ปรากฏกลุ่มของพวยกาซใหญ่ มีลักษณะ ชับซ้อนเช่นกัน

ภาพ ๔

ภาพที่สองถ่ายภายหลังภาพแรก ประมาณ

๑ นาที แต่เปิดหน้ากล้อง ๕ วินาที ดวง จันทร์ ได้เคลื่อนที่ปกปิดดวงอาทิตย์อัน ให้แสงจ้าสิ้นแล้ว การที่เปิดหน้ากล้องนาน ทำให้ภาพบันทึกโครโมสเฟียร์ ซึ่งเป็น ระดับบรรยากาศห่อหุ้ม ดวงอาทิตย์ชั้นใน บาง ๆ ได้ชัดเจน และบันทึกคอโรนาซึ่ง อยู่ใกล้ดวงอาทิตย์ สำหรับพวยกาซใหญ่ นั้นปรากฏให้เห็นเด่นชัดจน พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีกระแส รับสั่งถึงปรากฏการณ์นี้ว่า “... ครั้นไป ประมาณนาที ๑ ฤายังไรไม่แน่ เพราะไม่

ภาพ ๔

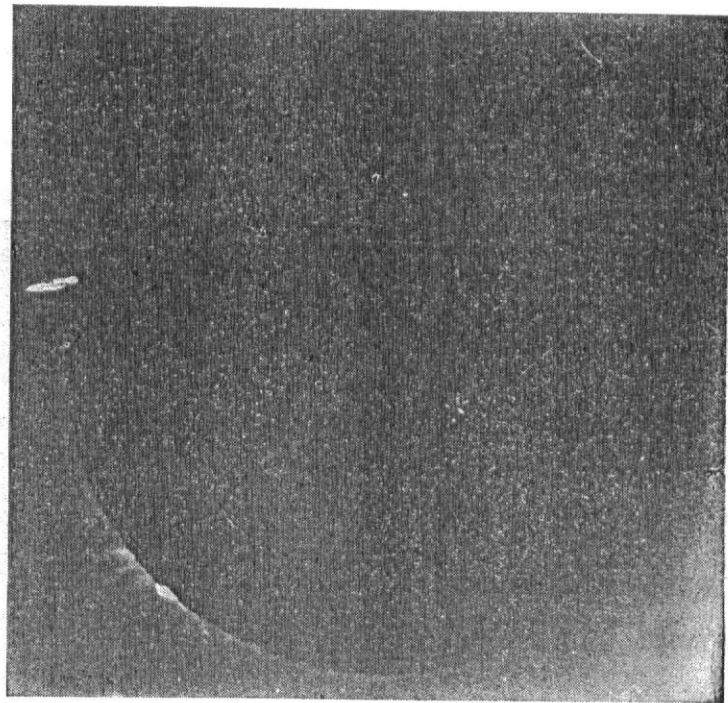
เห็นนาฬิกา ในกล้องแลเห็นเป็นกิ่งวง
งอนๆ ซ้อนไปทางทิศตะวันออกของดวง
จันทร์ที่ประทับพระอาทิตย์อยู่ จมอยู่ในแสงขาว
หลัวๆ รอบดวงจันทร์นั้น เมื่อส่องด้วยกล้อง
ใหญ่คล้ายๆ กิ่งสนทมฤดาการัง เขาขวาง
ปลายบ้านๆ ไม่แหลมแต่ดูเหมือนว่าเป็นของ
มีตัวแท้ จะเป็นรัศมีบันทาลนั้นหาได้... ”
ใกล้ๆ กันทางเหนือก็ปรากฏมีกลุ่มพวย
กาซอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันเราทราบ
ดีพอว่าเป็นพวยกาซรูปห้วงเกิดใน
บริเวณกลุ่มจุค และเราทราบว่าพวย

กาซเกิดจากการกลั่นตัวของไฮดรอกซิดใน
คอโรนา มีความสัมพันธ์สำคัญกับสนาม
แม่เหล็กอันมีอยู่ในบรรยากาศ ของดวง
อาทิตย์ในบริเวณนั้น

การเปิดหน้ากล้องนาน ทำให้รายละเอียด
ของกลุ่มพวยกาซ ทางด้านตะวันออก
เฉียงใต้ถูกกลบเสียด้วยแสงจ้า แต่ขณะ
เดียวกันก็สามารถเห็นคอโรนาชั้นใน เป็น
ทางๆ ออกสู่ห้วงอวกาศได้จางๆ แต่ค่อนข้าง
ชัดชัดเจน

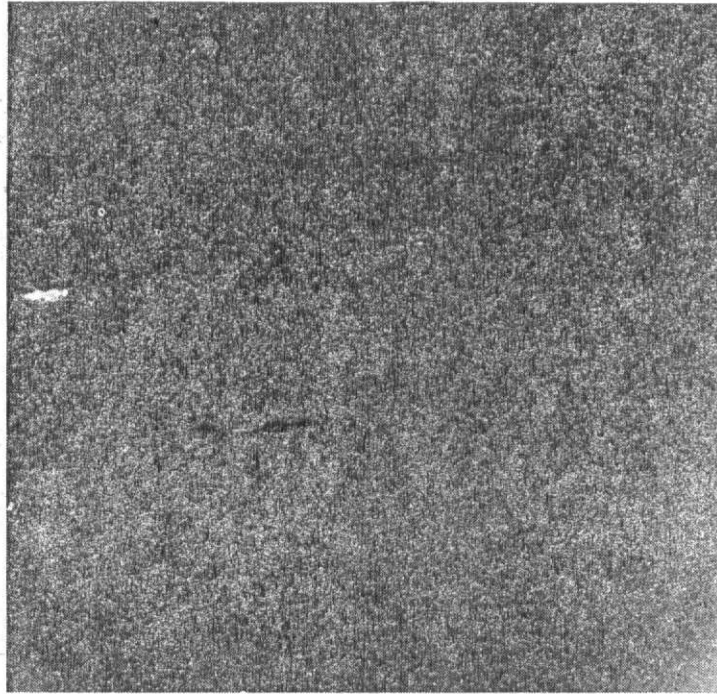
ภาพที่ ๕

ภาพ ๕
ในภาพที่ ๓ ซึ่งถ่าย
หลังจากภาพที่ ๒ ประ
มาณ ๑ นาที โดยเปิด
หน้ากล้องนานถึง ๑๐
วินาทีนั้น ดวงจันทร์
ได้โคจรเข้าบังพวยกาซ
ส่วนใหญ่ ซึ่งอยู่ต่ำๆ
รวมทั้งโครโมสเฟียร์
ซึ่ง อยู่ซีกผิวสว่างแล้ว
ในภาพนี้เห็นลักษณะ
บิตเป็นเกลียว ของลำ
พวยกาซใหญ่ได้ชัดเจน

ภาพ ๖

ภาพที่ ๕ ถ่ายเมื่อ
ประมาณ ๑ นาที ต่อ
มาโดยเปิดหน้ากล้อง
นาน ๕ วินาที ภาพนี้
ลำพวยกาชใหญ่ปรากฏ
มี โครงสร้างละเอียด
ชัดเจนนักดาราศาสตร์
ได้ใช้กล้องจุลทัศน์
ส่อง

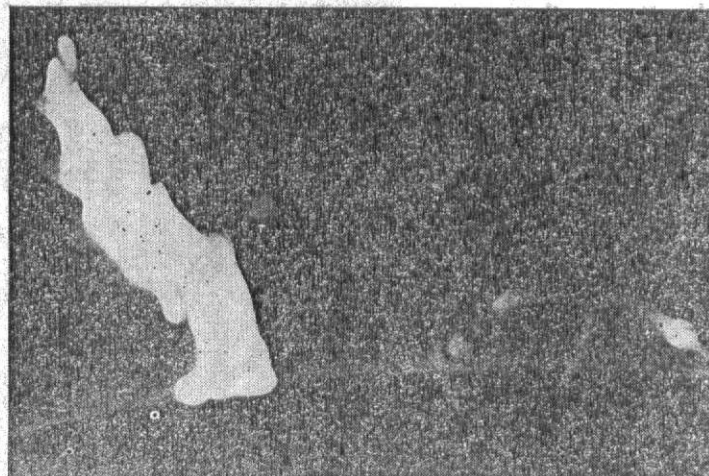

๖

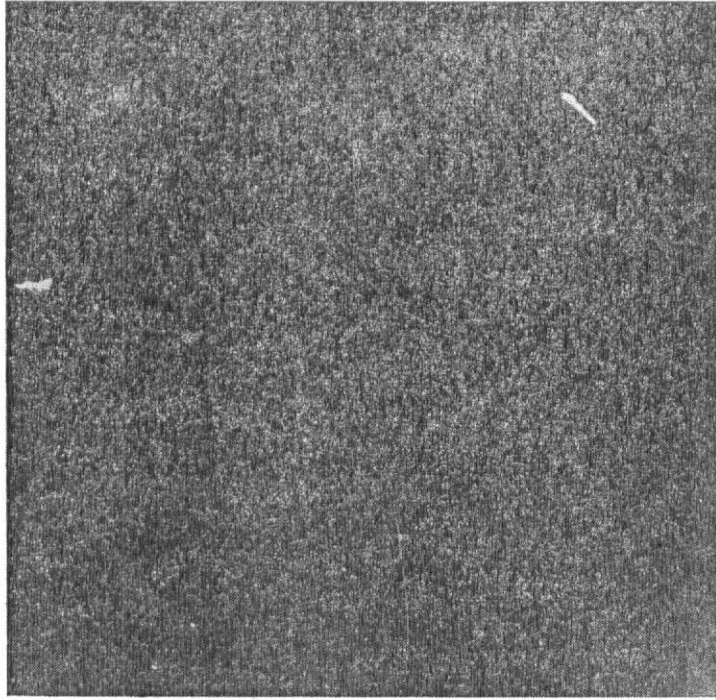
ภาพ ๖

ภาพ ๗

ดูกระจุกน้ำยา และ
เขียนลอกขยายมา ดัง
ภาพนี้ ในภาพนี้ นอก
จากพวยกาชใหญ่แล้ว
ก็พอมองเห็นคอโรนา
ทางตะวันออกเฉียงใต้
ได้จาง ๆ

ภาพ ๗

ภาพ ๔

ภาพ ๘

ดวงจันทร์ ยังคงเลื่อนเรื่อยมาทางตะวันออก ทั้งนี้เองขอบตะวันตกของดวงจันทร์จึงเริ่มเข้าใกล้ขอบดวงอาทิตย์ทางซีกตะวันตก ในภาพที่ ๕ ซึ่งถ่ายภายหลังภาพที่ ๔ หนึ่งนาที เมื่อเวลาของคราธมีคมิกกำลังถนัดนั้นผ่านไปมาแล้ว ๔ นาที พวยกาชกลุ่มอื่นจึงเริ่มปรากฏขึ้น ทางขอบตะวันตกของดวงจันทร์ ก่อนไปทางเหนือ

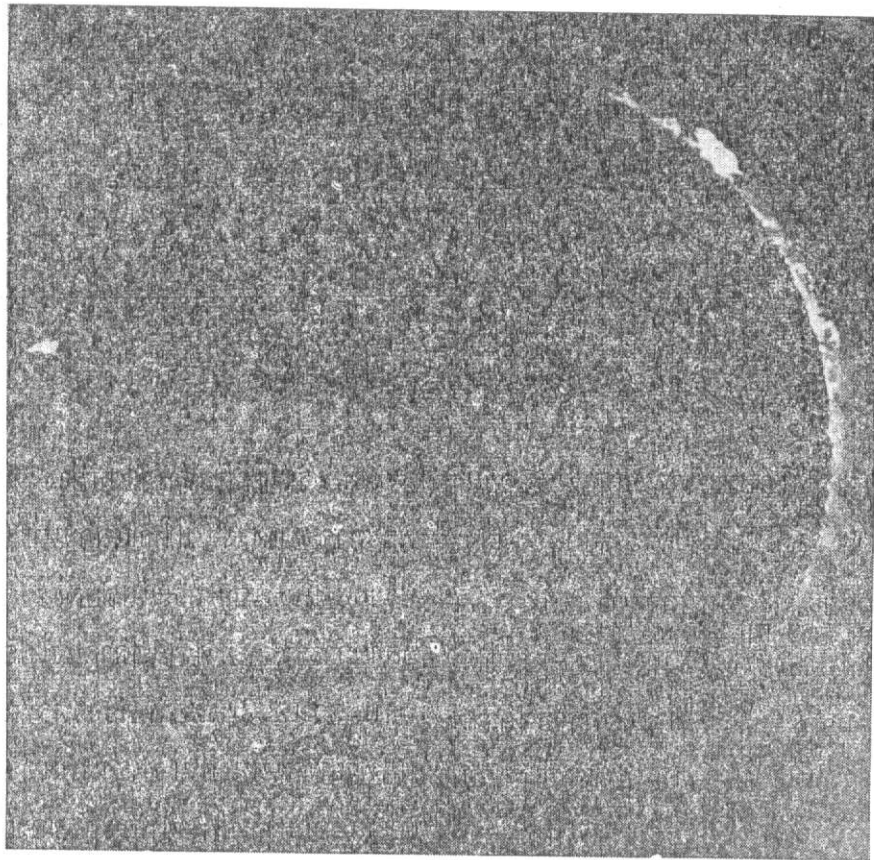
ดวงจันทร์ได้เคลื่อนบังส่วนล่าง ของลำพวยกาชรูปเขาสัตว์ใหญ่แล้ว แต่ก็ยังเหลือปรากฏให้เห็นอยู่ กระแสรับส่งรัชกาลที่ ๔ กล่าววว่า “... ครั้นเวลาล่วงไปอีกสัก ๓ นาที จวนดวงพระอาทิตย์จะหลุดออกข้างทิศพายัพ ก็เห็นเป็นเงาเช่นนั้นเคียงติดกัน เป็นคู่ออกข้างทิศพายัพอีก ของเดิมก็ไม่หายไป...”

ภาพ ๕

ภาพสุดท้ายถ่ายเมื่อคราธมีคมีคผ่านไปราว ๔^๒ นาที เหลือเวลาเพียง ๑ นาที ๑๕ วินาที อุปรากาก็จะเริ่มคลี่คลาย ในภาพนี้ ลำพวยกาชใหญ่ยังมองเห็นได้ถนัดคอโรนามีแสงเข้มจืดที่สุด ทางขอบดวงตะวันตกเฉียงใต้ จึงบันทึกรอยไว้ได้บ้างเป็นทางๆ ความจริงขอบดวงทั้งหมดตั้งแต่ด้านเหนือไปถึงตะวันตกเฉียงใต้ ปรากฏมีกลุ่มพวยกาชเป็นจำนวนมาก เรียงรายต่อเนื่องกันไป และมีรอยของคอโรนาแผ่ออกจากตัวดวงด้วย มีกลุ่มพวยกาชกลุ่มหนึ่งค่อนข้าง

ใหญ่ มีลักษณะคังตัวสัตว์อำปากอยู่ มีทั้งตา และคอ และหาง

ปรากฏการณ์ชั้นต่อมา ก็คงเป็นไปตามกระแสรับสั่งว่า “... ครั้นล่วงมาสัก ๕ นาทีเศษ เห็นเป็นพื้นเลื่อยที่วงดำน้อยๆ ข้างทิศประจิมก่อนหรีดในดวงดำนั้น ครั้นแล้ว พระอาทิตย์ผุดออกมา มีรัศมีเป็นแสงสว่าง นาฬิกาได้ ขณะนั้น นาฬิกาได้ ๑๑ นาฬิกา ๔๓ นาที ๗ วินาที ถูกต้องกับที่ทรงพยากรณ์ไว้ ไม่คลาดเลย...”

ภาพ ๕

ขอเพียงแต่ท่านรักชาติแท้

๑ อยู่ชยาลัยคลุ้มแล้ว	ลอยสวรรค์
เกิดก่อกรุงเทพ ฯ บรร	เจ็ดจำ
ทวยไทยทั่วสับสน	ศิสุข
ปลอดเศิกบุกเบิกกล้า	สืบเชื้อไทยสาย
๑ ไทบุลย์อยู่บ่ถ้วน	สองศต—วรรษเฮย
เริ่มส่อลางวิบัติ	อีกแล้ว
รอนนอกและในรัฐ	เริ่มแตก แยกนา
บ้านวันเช้าเมืองแคล้ว	ตลาดผู้เฝ้าประสาน
๑ ต่างไทยต่างมุ่งค้า	แข่งรวย
ฉ้อราษฎร์บังหลวงด้วย	อีกซ้ำ
ต่างไทยต่างมุ่งฉวย	โอกาส
ไทยฉลาดคือไทยล้ำ	เลิศถ้วน กระบวนกิน
๑ กินทรายหินอิฐทั้ง	กินป่า
กินจอบขี้หมูหมา	หม่าเกลียง
หมไปค้อไก่มา	นะเพื่อน
ข้ารัฐคล่องค้าเลี้ยง	ลูกน้องผองสมิง
๑ ปวงประชาต่างขึ้นหน้า	อกตรม
ตบถีบรีดไถถม	ทั่วถ้วน
อีกศัตรูจระดม	จากนอก
ภัยนอกภัยในล้วน	รุกร้าแหล่งสยาม
๑ ต้นเกิดมวหลานผู้	นำของ ไทยเฮย
ไม่สุจริตคิดบ้อง	ปกด้วย
สบายแล้วโปรดเทลิยมอง	ชาติมั่ง
พวกท่านพวกเราม้วย	เมื่อสิ้นแผ่นดินไทย
๑ คนไทยใช้ว่ายาก	เย็นนั๊ก นะท่าน
ขอแต่เพียงท่านรัก	ชาติแท้
เราล้วนแต่จะภัก	ดีต่อท่านนา
ท่านเริ่มเราตามแก้	กอบกู้เมืองฟ้าเพ็องแล

ส. วรรณะภุติ

จดหมายจากหว่ากอ

ในขณะที่บุคคลบางกลุ่มและสถาบันบางแห่งได้แลเห็นความสำคัญในวันที่ ๑ ตุลาคม ศกนี้ ว่าเป็นปีครบศตวรรษแห่งการผลัดแผ่นดินจากระชกาลที่ ๔ มาสู่รัชกาลที่ ๕ จากการวางรากฐานมาสู่การก่อสร้าง “สยามใหม่” ในแบบของการปฏิบัติปฏิรูป ชนิดที่เรียกว่าพลิกแผ่นดิน สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็ได้แลเห็นความสำคัญของวันครบร้อยปี ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา ที่หว่ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จนถึงกับจัดการประชุมทางวิชาการขึ้นสามวันติดต่อกันที่อาคารท้องฟ้าจำลอง ในกรุงเทพฯ และเปิดแสดงนิทรรศการ ณ สถานที่นั้นเป็นเวลาติดต่อกันไปสองเดือน ด้วยวันที่ ๑๘ ตุลาคม เป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพแห่งพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ นั้นอยู่ด้วย

ก่อนหน้ากำหนดเบีตงาน ข้าพเจ้ามีโอกาสนพบกรรมการบางท่านในสมาคมวิทยาศาสตร์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการนี้โดยตรง จึงได้ถามท่านว่า “หว้ากอ” อยู่ที่ไหน เพราะเบีตหาในแผนที่ไม่พบ อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถานก็รายงานว่ “เวลานี้บ้านหว้ากอไม่มีหมู่บ้านแล้ว ในบริเวณที่ติดต่อกับบ้านหว้ากอ ยังมีอ่าวหว้าขาว บ้านหว้าโหนด และบ้านหว้าโพอยู่” ท่านประธานกรรมการทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์นี้เองก็เป็นผู้เคยแปล จดหมายเหตุเซอร์ แฮร์ ลอด เจ้าเมืองสิงคโปร์ ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่ตำบลท้าวาน (ซึ่งบัดนี้เรียกว่า คลองวาน แปลแต่ครั้งท่านยังเป็นหลวงอนุমানราชชน และที่นำยื่นตีพิมพ์ ก็ตรงที่เวลานี้ท่านก็ได้เป็นประธานจัดงานนิทัศน์การขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงศตวรรษแห่งการผลัดแผ่นดิน อันเป็นผลเนื่องโดยตรงจากการเสด็จหว้ากอครั้งนั้น)

นายกสิน สุวตะพันธ์ กรรมการท่านหนึ่งมีใจเขียนตอบคำถามของข้าพเจ้าดังนี้

“เมื่อปลายเดือนกรกฎาคม ข้าพเจ้ามีโอกาสดินทางร่วมคณะของสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ไปตรวจหาแหล่งที่ซึ่งเมื่อหนึ่งร้อยปีมาแล้ว ถูกใช้เป็นทีสังเกตรากฎการณ์ธรรมชาติสุริยะอุปราคาหมดดวง และที่ตรงนั้นเป็นจุดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงคำนวณหาได้อย่างถูกต้องตามหลักภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ ทั้งเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมเพื่อทรงทดสอบพระปรีชาสามารถด้วยพระองค์เองอีกด้วย ที่แห่งนั้นตรงนั้นคือ บ้านหว้ากอ ตำบลคลองวาน อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์

ออกจะเป็นเรื่องประหลาดอยู่ไม่น้อย เรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์สำคัญเรื่องหนึ่งของประเทศไทยเรา และก่เกิดขึ้นมาไม่นานอะไร เพียงชั่วศตวรรษหนึ่งเท่านั้น แต่จะหาหลักฐานยืนยันให้แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งว่า บ้านหว้ากอ จุดสังเกตรากฎการณ์สุริยะอุปราคาเต็มคราครั้งกระนั้น หรือแหล่งที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงประทับแรมเพื่อทรงสังเกตรากฎการณ์ธรรมชาตินั้นอยู่ตรงไหน กลับต้องกลายมาเป็นการสันนิษฐานสันนิษฐานเอาจากจดหมายเหตุต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้ร่วมกับการให้ตรวจหาตามจดหมายเหตุนั้น ๆ เพราะบ้านหว้ากอปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว ที่ทางแม้จะอยู่ริมทะเลเป็นเขตติดต่อกับหาดทรายก็ตาม ก็ถูกจับจองมีเจ้าของครองเป็นกรรมสิทธิ์ไปหมดแล้ว

อย่างไรก็ตาม ประจักษ์พยานที่ได้พบเห็นเช่นแท่นสี่เหลี่ยมจตุรัสหน้าตัดเรียบ ก่อด้วยอิฐและปูนขาว ๓ แท่น และรอยหลุมซึ่งแสดงว่าเคยเป็นที่ก่อแท่นอิฐดังกล่าวอีก ๓ หลุม ซึ่งมีเรียงอยู่เป็นแนวเดียวกันบนเนินทราย และสันนิษฐานว่าเป็นแท่นสำหรับใช้เป็นที่ตั้งกลองส่งดุสริยะคราวครั้งกระนั้น และคงจะเป็นแนวอยู่แนวหน้าพลับพลาที่ประทับแรม ยังไม่สร้างไว้ในแนวป่าโสมนามต่าง ๆ นานาชนิด แท่นอิฐที่อ้างถึงนั้น ขณะนี้จะพบอยู่ในดงมะพร้าว และชำรุดไปเพราะบุคคลผู้ไม่รู้เท่าถึงการณ์ รุ้ถึงความสำคัญเกือบทุกแท่น เช่นหาเครื่องกลางของคลังบ้าง รื้ออิฐไปใช้บ้าง เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง”

คุณเอาเด็ก เหตุการณ์เมื่อร้อยปีนี่เอง ก็เกือบไม่เหลือหลักฐานอะไรไว้ให้เราอีกแล้ว แม้ชื่อหัวกอ ก็หายไปเสียเฉย ๆ จากภูมิศาสตร์ชาติไทย ทั้ง ๆ ที่เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงราชานุภาพทรงว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ได้โปรด “ให้ไปตรวจว่าจะมีสิ่งสำคัญอันใดเหลืออยู่บ้างหรือไม่” และทรง “ได้รับรายงานว่ามีฐานก่ออิฐก่อปูน (เห็นจะเป็นที่ตั้งกลองส่ง) เหลืออยู่แห่ง ๑ ฉันทได้สั่งให้รักษาไว้” ความทรงจำฉบับสำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ หน้า ๒๖) พระองค์ท่านเองก็ได้โดยเสด็จไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาด้วยในครั้งกระนั้น และตรัสเล่าไว้อย่างสนุกในหนังสือความทรงจำ ทั้งยังทรงพระนิพนธ์เน้นให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์กราวนั้น เพื่อแก้คำกล่าวหาของ “ผู้ที่ไม่รู้เรื่องจริง (ที่) เข้าใจว่าไม่พอที่จะเสด็จไป ค้ำยันเป็นเหตุให้..... สวรรคต” ความทรงจำ หน้า ๒๓)

“ผู้ที่ไม่รู้เรื่องจริง” นั้น บัดนี้ก็ยังมีอยู่ และที่ลามปามอาจเอื้อมถึงกล่าวคำผิดสุวาทลวงเกินสมเด็จพระมหาธรรมราชา ผู้ทรงมีพระคุณแก่ประเทศและแก่โลก อย่างถึงขนาดก็ยังอวดศักดิ์กาเคชอยู่ ข้าพเจ้าเองยังอ่านรายงานของกรรมการท่านอื่น ๆ ที่ไปสำรวจตรวจค้นหัวกอ ก็ยิ่งเคารพเลื่อมใสสมเด็จพระ บิดาแห่งประวัติศาสตร์ ไทยยิ่งขึ้น ที่ทรงค้นพบพระเจดีย์ยุทธหัตถี ที่ลวงเลยเวลามากกว่าสามร้อยปี จะมิยากเย็นยิ่งกว่านี้ละหรือ

เหตุการณ์ที่หัวกอนั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงเน้นความสำคัญทางค่านวิชาการก็สมควรแล้วที่สมาคมทางวิชาการจะกำริวจักงานที่ระลึกร้อยปีขึ้น แต่ที่จริงเหตุผลในทางการเมืองในทางจิตวิทยา เพื่อให้เกิดความภูมิใจในความรู้ของไทยที่เสมอมาเสมอไหล่

กับชาวต่างประเทศ เพื่อให้ชาวต่างประเทศยอมรับความรู้อันเท่าเทียมกันนั้น ในอันที่จะไม่อ้างเอาความเป็นอนารยะของเราบังหน้า มาล่าเอาไทยไปเป็นเมืองขึ้น ย่อมจะเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่ง ซึ่งสำคัญถึงกับยอมพลีพระชนมชีพเพื่อสยาม ไม่ว่าจะตั้งพระหฤทัย เช่นนั้นหรือไม่ก็ตามที

ในงานวันครบรอบร้อยปีนั้น วันเปิดงานที่ท้องฟ้าจำลอง กรุงเทพฯ เป็นงานใหญ่ ฉันทิโก ที่หัวากอก็มีพิธีสำคัญด้วยฉันทิโกนั้น เมื่อนายกสมาคมวิทยาศาสตร์กล่าวคำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเปิดงานนิทรรศการที่กรุงเทพฯ จบลงแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ก็กราบบังคมทูลทางวิทยุโทรศัพย์ที่ ณ ที่พิธีมณฑล ตำบลคลองวาน ขอพระราชทานพระราชดำรัสเปิดงานอันสำคัญนี้ด้วย กรั้นพระราชทานพระราชกระแสมาทางคลื่นเสียงวิทยุจากกรุงเทพฯ พวกเราที่ประชุมกัน ณ หัวากอ ก็พากันลุกขึ้นยืนฟังพระสุรัสวดี โดยคุชฌิยาภาพ นับเป็นภาพที่น่าตื่นตาตื่นใจยิ่งนัก แม้จะไม่ได้เห็นองค์พระประมุข เบื้องหน้าของเรานั้นก็ตั้งพระบรมรูปองค์พระเถียรมหाराชผู้ทรงเป็นต้นเหตุของงาน “ฐานก่ออิฐถือปูน” ก็ปรากฏอยู่เฉพาะข้างหน้าเรา และบัดนี้ค้นพบเกินกว่าแห่งหนึ่งแล้ว แม้ค้นก่อนเปิดงานนั้นเอง ขณะเกลี้ยที่กันอยู่ก็ค้นพบฐานเช่นนี้อีกแห่ง ๑ เชื่อว่าถ้าได้ขุดค้นกันจริงๆ ตามกรรมวิธีของนักเรียนโบราณคดี อาจวางผังพลับพลาที่ประทับได้โดยตลอดก็ได้

แม้จะไม่ได้ตั้งถ้องที่ทรงส่องทอดพระเนตรสุริยุปราคาอันไว้ให้เราดูกันที่หัวากอ ก็ได้อัญเชิญมาตั้งแสดงไว้ให้ชมที่กรุงเทพฯ นอกจากถ้องที่สำคัญนี้แล้ว อย่างอื่น ๆ กรุงเทพฯ มีอะไร หัวากอก็มีเกือบทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับการพระราชดำเนินคราวนั้น ซึ่งส่วนมากเป็นรูปฉายจากภาพถ่ายครั้งนั้นบ้าง ภาพเรือหลวงที่เสด็จมาบ้าง ทั้งยังถ่ายลายพระราชหัตถ์ที่ทรงคำนวณทางดาราศาสตร์ให้คู่อีกด้วย แม้จะตั้งแสดงให้ชมกันเพียงวันเดียวก็ตาม

นิทรรศการนอกจากนี้เป็นไปในทางวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ อันหน่วยราชการส่งมาร่วมแสดง กับทั้งมีการต่อต้านลัทธิการเมืองตรงกันข้าม โดยทางนิทรรศการและโดยทางปาฐกถา ซึ่งล้วนยืนยันนทฤษฎีของข้าพเจ้ามากขึ้นว่า หัวากอ จะเมื่อร้อยปีก่อน

หรือ ณ บัดนี้ ก็คงเป็นเวทีทางการเมืองผสมคลุกเคล้ามาในรูปของวิชาการอยู่นั่นเอง จึง
เป็นไปอย่างสุขุม มีนักปราชญ์บัณฑิตที่รับรู้พฤติกรรมของพระองค์ท่านจากนานาประเทศ
คราวนี้ ที่หัวก้าว ออกจะทำกันจนตัวอยู่สักหน่อย ผลได้ก็ย่อมจะน้อยลงไปตามส่วน
ถึงกระนั้นก็ต้องนับว่ามีประชากรราษฎรมาร่วมด้วยมากพอสมควร แม้จนก้านั้นตำบล
คลองวานก็มีใจทำขนมจีนมาเลี้ยงทุก ๆ คนที่มางาน แต่ชาวบ้านที่มากันนั้น จะได้
อาหารทางโลกกลับไป ยิ่งกว่าคำโฆษณาในทางการเมือง ข้าพเจ้าไม่อาจทราบได้ ถึงอย่างไร
ไพร่ฟ้าข้าศึกทุกคนก็คงจะปลื้มปิติ ที่ได้ฟังพระราชกระแสแห่งองค์พระประมุข ผู้ทรง
เป็นพระราชหนักตาแห่งพระเชษฐมหาราชพระองค์นั้น

ถ้าเราจะตั้งปุจฉาต่อไปอีกสักเล็กน้อย ว่าเสร็จงานหนึ่งศตวรรษแห่งหัวก้าวแล้ว
หัวก้าวจะหายไปจากประเทศไทยนี้หรือไม่ ได้ทราบว่าเป็นเจ้าของที่ดินตรงนั้นได้ยก
กรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่จังหวัด สำหรับทำเป็นอนุสรณ์สถานถึงพระเจ้าอยู่หัวองค์ที่เสด็จ
พระราชดำเนินมาถึงที่นั้น และนับว่าจะมีโครงการสร้างพระบรมรูปต่อไป ถึงกับมี
เจ้าพนักงานคอยรับเศษเงินเศษทองเหลือในวันงานนั้นด้วยซ้ำ เรื่องสร้างพระบรมรูป
นั้น เวลาที่กำลังเป็นที่นิยมกันจนออกจะเกินพอดีไป พระอัครมหาราชแต่ละพระองค์
ก็ล้วนทรงถูกเกณฑ์ให้แต่งองค์อย่างยี่เก ยีนบ้าง นังบ้าง เผ่าสวนสาธารณะบ้าง สะพาน
บ้าง วงเวียนบ้าง คุไม่สมพระเกียรติยศเลย แล้วนี่จะเอาพระบรมรูปพระจอมเกล้า
มาขึ้นเผ่าทะเลอีกละหรือ

ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับการมีอนุสรณ์สถานถวายพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ แต่จะเป็น
ไปในรูปแบบใด ขอให้ใช้สติปัญญากันให้มากกว่าสักแต่หล่อพระรูป จะโดยช่างฝีมือดีแล้ว
อย่างไรก็ช่าง กรรมกรก็ได้แต่ศิรายละเอียดจู้จุกจิกไปต่าง ๆ อย่างหามีแววตาในทาง
ช่างไม้ ก็การหล่อรูปขึ้นนั้น เราเอาอย่างฝรั่งเขา มาไม่เห็นดอกหรือว่าเมืองฝรั่งก็ตั้ง
กันจนรก จนนกมาถ่ายมูลรดไว้เลอะเทอะเประเบือน ฝรั่งเองเขาก็เลิกทำรูปเช่นนี้
กันแล้ว เรายังจะหลงตามเขาอยู่อีกหรือ ว่าเฉพาะตรงหัวก้าวนั้น ประการแรกขอให้
มีชื่อกลับขึ้นสู่แผนที่ในภูมิศาสตร์ก่อนเถิด และถ้าทางจังหวัดจะซื้อที่ทำวนอุทยานถวาย
พระองค์ท่านได้ ก็จะมีเกียรติยิ่ง จริงอยู่ ประจวบคีรีขันธ์อาจยังไม่ต้องนึกถึงแน่ เพราะ

ยังมีธรรมชาติล้อมรอบอยู่มาก แต่ก็หน้าที่จะเตรียมการวางผังเมืองล่วงหน้าไว้อีกสัก ร้อยปีด้วย ยิ่งพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ทรงเป็นพระองค์แรกที่ทรงจัดการด้านนันทนาการ เช่น สวนสราญรมย์ (ที่ถูกกรมกองรุกเข้าไปจนหาความสำราญรมย์ไม่ได้อีกแล้ว) เราก็น่าจะหาที่กว้าง ๆ งาม ๆ ทำสวนถวายพระองค์ท่าน ทั้งที่ประจวบ ฯ และที่กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังทรงเป็นองค์แรกที่ทรงพระราชดำริเรื่องหอสมุดและพิพิธภัณฑ์สถาน “หอ วชิรญาณที่ขนานนามถวายพระองค์ท่าน บัดนี้ก็มีแต่เพียงชื่อเท่านั้นแล้ว สมาคมวิทยาศาสตร์จะไม่คิดตั้งพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์หรือหอสมุดทางวิทยาศาสตร์ (หรือทั้งสอง อย่าง) ถวายพระองค์ท่าน ในปีที่สำคัญเช่นนี้ดอกหรือ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า นี่แหละคือดำริ ชอบ ที่สำคัญกว่าการสร้างพระบรมรูปเป็นไหน ๆ

ต. ศิวรักษ์

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๑ โดย โอบาส์ เสวกุล

เป็นเรื่องราวรายละเอียด ที่ชาวไทยรุ่นหลังควรศึกษา ประวัติศาสตร์ตอนสำคัญยิ่งของ ไทยในอดีต พร้อมภาพเหตุการณ์ที่หาหายากกว่า ๕๐ ภาพ กระดาษปรีฟเล่มละ ๓๘ บาท ยังแถมปกพลาสติกฟรี กระดาษปอนด์เล่มละ ๔๕ บาท ยังแถมปกพลาสติกฟรี

ลึกลับเกี่ยวกับปัญหาของไทยสมัยเลอกลังไม่เรีบบร้อย

โดย กิ่งฤทธิ์ ปราโมช ๔๐ บาท

คำอธิบายประมวล ก.ม. อาญา ศึกษาทางคำพิพากษาฎีกา

โดย ดร. หยุต แสงอุทัย ๘๐ บาท

คดีตัวอย่างเข็ด โดย สมบูรณ์ ปดิวิพร น.บ., น.บ.ท. ๒๐ บาท

เหตุการณ์สำคัญที่พลิกประวัติศาสตร์โลก โดย อาจารย์เจริญ ไชยชนะ ๔๕ บาท

กัมมไม่มีทางเลือกนี้ครบ เล่ม ๑ โดย พ.ต.ต. ประชา พูนวิวัฒน์ ๓๕ บาท

กัมมไม่มีทางเลือกนี้ครบ เล่ม ๒ โดย พ.ต.ต. ประชา พูนวิวัฒน์ ๓๕ บาท

ทหนักินิดเดิดน่า โดย พ.ต.ต. ประชา พูนวิวัฒน์ ๓๕ บาท

สามชีวิต โดย อินทนนท์น้อย ๓๕ บาท

เขษมบรรณกิจ

๒๓๒-๒๓๔ เวียงนครเขษม พระนคร (กรุงเทพฯ ๑) โทรศัทพ์ ๒๑๓๓๙

งานแปลของสภาวิจัยแห่งชาติ

สภาวิจัยแห่งชาติได้จัดแปลหนังสือประเภทสารคดี และวิชาการในสาขาวิชาการต่าง ๆ งานแปลเหล่านี้จำหน่ายในราคาถูก ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและความรอบรู้ของประชาชน งานที่พิมพ์ออกจำหน่ายแล้วมีดังนี้

๑. *มิสเตอร์ทอมป์กินส์เรียนลิต (Mr. Tompkins Learns the Facts of Life)* เป็นสารคดีน่ารู้ที่เขียนให้อ่านได้อย่างเพลิดเพลินเกี่ยวกับชีวิต และให้ความรู้ที่ถูกต้องด้านสรีรวิทยาและกรรมพันธุ์ ๕ บาท
๒. *การประยุกต์วิทยาศาสตร์ในการประมงน้ำจืด (The Application of Science to Inland Fisheries)* เป็นเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการนำวิทยาศาสตร์ไปใช้ปฏิบัติในงานประมงน้ำจืด แนะนำการเพิ่มปริมาณปลา การตั้งฟาร์มเพาะเลี้ยง และการจับปลาที่ถูกต้องวิธี ๕ บาท
๓. *คู่มือการตรวจสอบคอนกรีต (A.C.I. Manual of Concrete Inspection)* เป็นสารคดีทางหลักวิชาอันมีคุณค่าสูงแก่ผู้ประกอบอาชีพทางก่อสร้างและผู้เกี่ยวข้องกับงานคอนกรีต ๑๐ บาท
๔. *การเลี้ยงดูและอบรมเด็ก (Child Care and Training)* เป็นเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูและอบรมเด็ก ๘ บาท
๕. *ประโยชน์ของวิชาเคมีต่อมนุษย์* เป็นสารคดีที่ทำให้ผู้อ่านประจักษ์ถึงประโยชน์ของวิทยาศาสตร์เคมีซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของมนุษย์ ๔ บาท
๖. *เศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน (Economics of Everyday Life)* สารคดีที่ทำให้เข้าใจเนื้อแท้และรู้จักแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้อย่างดี ๕ บาท
๗. *ประธานาธิบดีอเมริกัน (The American Presidency)* และ *ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน (Modern Democracy)* ทั้งสองเรื่องนี้มีประโยชน์มากสำหรับผู้ที่สนใจในด้านการเมือง ๖ บาท
๘. *ฟันสำหรับผู้สูงอายุ (New Teeth for Old)* เป็นสารคดีที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติให้กับสุขภาพและชะตาของฟัน การใช้และบำรุงรักษาฟันธรรมชาติ และฟันเทียมโดยถูกต้องวิธี ๔ บาท
๙. *ความเจริญทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth)* เป็นสารคดีน่าอ่านยิ่ง บริบูรณ์ไปด้วยความรู้ในทางเศรษฐศาสตร์ ความเจริญในการพัฒนาการเศรษฐกิจ ๘ บาท
๑๐. *อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (The Story of Albert Einstein)* เป็นหนังสือที่จะแนะนำให้ผู้อ่านโดย

เฉพาะอย่างยิ่งเขาชวนได้รู้จักชีวิตนักวิทยาศาสตร์ชั้นเยี่ยมของโลกได้เป็นอย่างดี ๕ บาท

๑๑. *การประยุกต์วิทยาศาสตร์ปริมาณในการเกษตรและอาหาร (Application of Atomic Science in Agriculture and Food)* เป็นเรื่องที่น่ารู้เกี่ยวกับการนำอุปกรณ์ปรมาณูมาใช้ในการเกษตรนับเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในการเกษตรอย่างมาก ๕ บาท

๑๒. *การใช้ปุ๋ยเคมีอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient Use of Fertilizers)* เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้ความชำนาญจากการใช้ปุ๋ยเคมี อย่างถูกต้องหลักทางเศรษฐกิจ และมีประสิทธิภาพจากหลาย ๆ ประเทศ มาเสนอไว้ ๘ บาท

๑๓. *พฤติกรรมร่วม (Sociology: Collective Behaviour)* และ

ชุมชนมนุษย์ (Man and Society) ทั้งสองเรื่องนี้เป็นหนังสือวิชาการด้านสังคมวิทยาที่น่าสนใจ และควรแก่การศึกษาอย่างมาก ๔ บาท

๑๔. *ความรู้ทางนิติศาสตร์เล่ม ๑* แปลและเรียบเรียงจาก 1. *Common Sense in Law* by Sir Paul Vinogradoff และ 2. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* by Albert Venn Dicey เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ขั้นมูลฐานทางกฎหมาย หลักของกฎหมายแก่ผู้อ่านได้อย่างดี ๒ บาท

๑๕. *คณิตศาสตร์ที่น่าสนใจ* แปลจากเรื่อง *Mathematician's Delight* by W.W. Sawyer เป็นหนังสือที่ชี้ให้เห็นถึงการคิดโดยใช้หลักคณิตศาสตร์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และกำจัดความขงขากถ่วงคณิตศาสตร์ให้พ้นไป

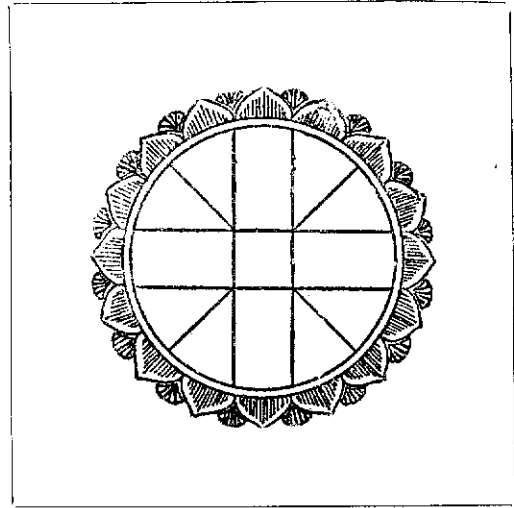
งานแปลที่อยู่ระหว่างการจัดพิมพ์และจะจำหน่ายได้ในเร็ว ๆ นี้คือ

๑๖. *วิธีการเดินสายและการคำนวณสายไฟฟ้าสำหรับประชาชน* แปลจากเรื่อง *Electric Wiring* by Arthur L. Cook เป็นหนังสือที่แนะนำวิธีการเดินสายในระบบจ่ายไฟต่าง ๆ และการคำนวณสายไฟฟ้ากับกระแสไฟ

ผู้ใดมีความประสงค์จะซื้อ โปรดส่งเช็คไปรษณีย์หรือธนาคาร สั่งจ่ายในนามของกองโรงพิมพ์สำนักทันตนิยมนายกรัฐมนตรี สี่แยกราชวิถี (ซ่งซี้) พระนคร หรือที่กองแปลและการต่างประเทศ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ ถนนพหลโยธิน บางเขน พระนคร สำหรับผู้ที่ซื้อตั้งแต่ ๒๐ เล่มขึ้นไป จะได้รับส่วนลด ๒๐ %

พระจอมเกล้าฯ กับโหราศาสตร์ไทย

พลหลวง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น มีพระคุณวุฒิวิเศษนานาประการ คุณวิเศษอย่างหนึ่งของพระองค์ ก็คือ ทรงรอบรู้ทางวิชาโหราศาสตร์ทั้งตำราสุริยยาตรคำนวณดาวพระเคราะห์และประการโหราอื่นอีกมากมาย จนบรรดาโหรในเมืองไทยยกย่องกันว่า พระองค์คือ “บิดาแห่งโหราศาสตร์ไทย” ข้อที่ว่าทรงเก่งในการคำนวณสุริยยาตร นั้น จะเห็นได้จากประกาศของพระองค์ เกี่ยวกับสงกรานต์ บ็จจ จัตวาศก พ.ศ. ๒๔๐๕ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“ในปีจจ จัตวาศก นี้ วันศุกร์ เดือนห้า ขึ้น ๑๒ ค่ำ เป็นมหาสงกรานต์ พระอาทิตย์จะขึ้นราศีเมษ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาตีสองยามกับ ๑๔ นาที วันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน

วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๒ วันนี้เป็นวันเนา ในวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำนี้ เวลา ๑๐ ทุ่มกับ ๑๓ นาที ๔๘ วินาที เป็นเวลาเลิกศก ขึ้นศักราชใหม่ แต่ในคราวที่เป็นเช่นนั้น เคยใช้เลิกศกตกอยู่ในวันหน้าเป็นธรรมเนียมมา เพราะตามตำราโหรทำปฏิทินอย่างไทยใช้กำหนดเวลาล่วงเที่ยงคืนแล้วเป็นวันหน้าเลิกศกนั้น ภายหลังเวลาพระอาทิตย์ขึ้นราศีเมษ ๕ ทุ่มกับ ๕๐ นาที ทุกปี แต่เวลาอาทิตย์ยกเลื่อนไป ๖ ทุ่ม กับ ๑๒ นาที ๓๖ วินาที ทุกปี ครั้นเวลาอาทิตย์ยกไปราศีเมษเป็นกลางคืนติดไปในวันมหาสงกรานต์แล้วเวลาเลิกศกก็ไปตกในวันที่ ๔ ต้องมีวันเนาสองวันด้วย เหตุนี้จึงยกวันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เป็น

วันเดลิงศก ขึ้นศักราชใหม่ เป็น ๑๒๒๔ เพราะฉะนั้นในปีนี้สงกรานต์เป็น ๔ วัน ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการแลราษฎรชาวพระนคร แลชาวหัวเมือง บัณฑิตฝ่ายเหนือทั้งปวง ทราบทั่วกันพร้อมกันแล้วจงประพุดติกาทำบุญให้ทาน แลเล่นนันทนาการในวันสงกรานต์เป็น ๔ วันตามอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อนนั้นเทอด

คนมัน ๆ เผื่อน ๆ ไหล ๆ เล่อ ๆ จำการหลังไม่ได้ อย่าตื่นถามว่า สงกรานต์ทำไมจึงเป็น ๔ วัน สงกรานต์ ๔ นั้น แต่ก่อนนางบี ตั้งในปีมะเมีย สมฤทธิศก ก็เคยมีเป็นอย่างมาแล้วเป็นหลายครั้ง อย่าสงสัยสนเท่ห์ ถามไถ่กันวุ่นไปเพราะเหตุนี้เลย”

นอกจากจะทรงเชี่ยวชาญเป็นเอกทางคัมภีร์สุริยยาตร์ อันเป็นคัมภีร์คำนวณการโคจรของดาวพระเคราะห์ในสุริยะระบบแล้ว พระองค์ยังทรงศึกษาการคำนวณแบบของยุโรป เอามาเทียบเคียงกันจนสามารถกำหนดวันเวลาของสุริยุปราคาได้อย่างถูกต้องเป็นเรื่องที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ดังพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกไว้ว่า

ณ วันเสาร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม มีพระบรมราชโองการรับสั่งถามพระโหราธิบดีว่า สุริยุปราคาที่กรุงเทพมหานคร จับกี่ส่วน ยังเหลือกี่ส่วน พระโหราธิบดีและโหรมีชื่อกราบทูลพระกรุณาไม่ถูก ทรงพระพิโรธให้ไปชดศิวลา

ที่วังสราญรมย์อยู่วัน ๑ แล้วให้ทำทัณฑ์ขรรคมไว้ภายใต้ห้องอาลักษณ์ ลูกประจำหอโย่งสวมคอกินข้าวน้ำด้วยกะลาาบหมากเป็นภาชนะใส่กับข้าวอยู่ ๘ วัน จึงพ้นโทษ

เมื่อเสด็จขึ้นรับสั่งถามท้าวสมศักดิ์ ท้าวโสภาว่าสุริยุปราคาจับเท่าใดยังเหลือเท่าใด ท้าวสมศักดิ์ ท้าวโสภา และท่านเฒ่าแก่กราบทูลว่ายังเหลืออยู่ประมาณนิ้วกึ่ง จึงรับสั่งว่า เขาวัดนิ้วแต่ของผู้ชายตอก กราบทูลก็ไม่ถูก เป็นท้าวเป็นนางเสียเปล่า ๆ ให้เฒ่าแก่ท้าวนางไปชดศิวลาที่วังสราญรมย์อยู่ ๑ วันจึงให้พ้นโทษ.....”

เรื่องนี้มีผลต่อเนื่องจากคราวเสด็จพระราชดำเนินกลับจากการเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา ที่หัวากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันสุริยุปราคาครั้งนี้ พระองค์ได้คำนวณตามคัมภีร์ไทย สารัมภ์ และตำราคำนวณของอเมริกัน สอบทานกับตำราอังกฤษ หลายฉบับสอบสวนตรงกันว่า จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในเดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ คือวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งพระองค์คำนวณไว้แต่เมื่อปีชาล คือล่วงหน้าถึงสองปี

ทรงกะตามแผนที่ว่าจะมี ณ “ทวิริชัยอุดร ๑๑ องศา ๔๐ ฟิลิป เป็นตะวันตก กรุงเทพมหานคร เพียง ๕๐ ลิปดา เวลาในกรุงเทพมหานคร เพียง ๓ นาที กับ ๒๐ วินาที” และจะจับหมดดวง เห็นบนแผ่นดินไม่ไกล ๑๓๐ ลิปดา ๑๔๐ ลิปดา บริเวณที่มีตมดวงจะอยู่ตรง

ตำบลหัวกอแขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ข้างบนถึงเมืองปราณบุรี ส่วนข้างใต้ถึงเมืองชุมพร เพราะเหตุนี้ จึงเสด็จไปประทับแรมที่พลับพลาตำบลนั้น ตรงกับเกาะวาน ไต้คลองวานลงไป ทาง ๒๔ เส้น คราวนั้นปราชญ์ฝรั่งเศษมาร่วมด้วย โดยตั้งเครื่องกลองใหญ่หน่อยประมาณ ๕๐ อัน ต่อมาเจ้าเมืองสิงคโปร์ เซอร์ แฮรี่ ออก ก็ได้มาร่วมด้วย โดยมีขบวนเรือกลไฟถึง ๓ ลำ ผลของคราวครั้งนั้นปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารว่า

“รุ่งขึ้น ณ วันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า เจ้าพนักงานเตรียมกลองใหญ่หน่อย เครื่องทรงทอดพระเนตรสุริยุปราคา เวลาเช้า ๔ โมง ๓ นาที เสด็จออกทรงกลองแต่ท้องฟ้าเป็นเมฆฝนคลุ้มไปด้านตะวันออก ไม่เห็นอะไรเลย ต่อเวลา ๔ โมง ๑๖ นาที เมฆจึงจาง สว่างออกไปเห็นดวงพระอาทิตย์ไร ๆ แลดูพอรู้ว่าจับแล้ว จึงประโคม เสด็จส่งมูรธาภิเษก ครั้นเวลา ๕ โมง ๒๐ นาทีแสงแดดอ่อนลงมา ท้องฟ้าตรงดวงพระอาทิตย์ สว่างไม่มีเมฆเลย ที่อื่นแลเห็นดาวใหญ่ด้านตะวันตก และดาวอื่น ๆ มากหลายดวง เวลา ๕ โมง กับ ๓๖ นาที ๒๐ วินาที จับสิ้นดวง เวลานั้นมืดเป็นเหมือนกลางคืนเวลาพลบค่ำ คนที่นั่งใกล้ ๆ กันก็แลดูไม่รู้จักหน้ากัน แล้วพระราชทานเงินแจกพระราชวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งตามเสด็จโดยพระราชดำเนินออกไปทั่วกัน”

ในด้านการพยากรณ์ กล่าวกันว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความสามารถ ให้เป็นที่ประจักษ์ รู้เห็นกันทั่วไปหลายครั้ง ดังสมัยเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงตรวจดวงพระชาตาของพระองค์เทียบกับดวงชาตาของพระปิ่นเกล้าฯ พระอนุชา เห็นว่าพระอนุชามีวาสนาบารมีสูง หากว่าทรงเสวยราชย์แต่พระองค์เดียวจะทำให้พระชนมายุสั้น จึงสถาปนาพระปิ่นเกล้าให้ครองวังหน้า มีฐานะสูงกว่าวังหน้า แต่ก่อนถึงขั้นเทียบเท่าพระเจ้าแผ่นดิน จนเป็นที่รู้กันทั่วไปในต่างประเทศสมัยนั้นว่า เมืองไทยมีพระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์

เนื่องจากพระลัคนาในดวงพระชาตาของพระองค์สถิตย์อยู่ ณ ราศีกันย์ เป็นอริแก่ลัคนาดวงเมืองบางกอก อันส่งผลให้พระองค์ต้องทรงผนวชเสียเนิ่นนานตลอดรัชกาลที่ ๓ กว่าจะได้ครองราชย์ เห็นได้ชัดว่าดวงพระชาตาไม่กินกับดวงเมือง เพราะเหตุนี้พระองค์จึงหาทางออกด้วยการเสด็จไปสร้างพระราชมังคลาภิเษกยังต่างจังหวัด ดังเช่นวังนารายณ์ราชินีเวศลพบุรี พระนครคีรีเพชรบุรี และพระราชวังจันทร์เกษม อยุธยา เป็นต้น

นอกจากนี้ พระองค์ยังแก้เคล็ดดวงเมือง โดยโปรดให้ขุดหลักเมืองเดิมซึ่งฝังเมื่อเริ่มสร้างเมืองบางกอก ณ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เวลารุ่งแล้วเก้าบาท เสาลหลักเมืองเดิมทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ ฝุ่กร่อนมาก จึงขุดขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดี

แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ จ.ศ. ๑๒๑๕ และบรรจุน
ใหม่ในวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๖ ตาม
บันทึกโทร กล่าวถึงดวงเมืองบางกอกใหม่นี้ว่า

ลัคนาเกาะตติยวงค์ ๕ ปฐมตรียางค์ ๗
อาทิตย์ ๑๙ องศา ๔๙ ลิปดา ศุกร ๑๔ องศา
๑๗ ลิปดา เสาร์ ๒๔ องศา ๔๓ ลิปดา มฤตยู
๑๕ องศา ๑๔ ลิปดา

๔ ดาวพระเคราะห์อยู่ณ ที่เดียวกัน ราศีเมษ
ราหู ๒๕ องศา ๔ ลิปดา

อยู่ราศีพฤษภ พุธสัปดาห์ ๔ องศา ๒๔ ลิปดา
ราศีธนู จันทร์ ๖ องศา ๔๖ ลิปดา และเกตุ
๑๙ องศา ๙ ลิปดา สองดวงนี้อยู่ร่วมลัคนาที่ราศี
กุมภ์ อังคาร ๒๙ องศา ๒๒ ลิปดา กัปพัธ ๒๔
องศา ๒๘ ลิปดา อยู่ราศีมีน

ตำแหน่งลัคนา ดวงเมืองใหม่นี้ เป็นตำแหน่ง
โยคหลังกับลัคนาดวงเมืองเดิมที่ราศีเมษ มีข้อ
ที่น่าคิดก็คือ ระยะนั้น ดาวเสาร์ กับมฤตยูบาป
เคราะห์ร้ายแรงร่วมกำลังกัน โคจรเข้าทับลัคนา
ดวงเมืองเดิมที่ราศีเมษ มีอาทิตย์เข้าเสริมทั้ง
ราหูกับอังคารยังขนานหน้าหลังเป็นระยะที่บ้าน
เมืองประสพวิฤกตกาลอย่างหนัก เมื่อได้แก่เคล็ด
วางดวงเมืองใหม่ ก็ทำให้เคราะห์นั้นเบาบางลง
ได้อย่างน่าอัศจรรย์

และเพราะว่าดวงเมืองใหม่นี้ ได้ผลคุ้มครอง
บ้านเมืองได้จริงดังประจักษ์พยานในสมัยรัชกาล
ที่ ๔ นั้นต่อมาเมื่อถึงวาระดวงเมืองใหม่โดนเบียด
เบียนจากบาปเคราะห์อย่างหนัก จึงเกิดผลร้าย

ตามจังหวะที่ควรจะต้องเป็น ด้วยเป็นธรรมดา
ของโลก จะหนีไม่พ้นดังเหตุการณ์ใหญ่ ๆ ที่
เกิดขึ้นดังนี้

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลาเช้า
๔.๔๕ น. คณะราษฎรทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลง การปกครองจาก ระบบสมบูรณาญาสิทธิ
ราชย์มาเป็น “ประชาธิปไตย” ดาวพระ
เคราะห์โคจรระยะนั้น ให้โทษกับดวงเมืองใหม่
อย่างรุนแรง คือราหูเข้าทับลัคนาเนปจูนเส็ง
มฤตยู และเสาร์ ขนานหน้าหลังลัคนา ใน
ขณะเดียวกับที่ดวงเมืองเดิม สมัยสร้างเมืองบาง
กอก กลับไม่มีอะไรไปแผ้วพาน แสดงว่าดวง
เมืองใหม่ได้ทำหน้าที่รับช่วงจากดวงเมืองเดิม
เสียแล้ว แต่ทั้งนี้มิใช่หมายความว่าดวงเมืองเดิม
หมดหน้าที่เสียทีเดียว เพราะเป็นดวงเริ่มต้น
ของเมืองบางกอกหรือชาติไทยใหม่ จึงยังคงมี
อิทธิพลคุ้มครองบ้านเมืองอยู่ ดังจะเห็นว่าเพราะ
บาปเคราะห์ไม่ไปแผ้วพานดวงเมืองเดิม การ
เปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นจึงไม่มีการนอง
เลือด หากเป็นไปโดยสันติวิธี ต่อมาเมื่อวันที่
๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ เกิดกบฏ พวกทหารภายใต้การนำของพระองค์เจ้าวรเดช รบกันเสียชีวิต
มากมายที่บางเขน ตอนนั้น ความมฤตยูเจ้าแห่ง
ความอาเพศโคจรเข้าถึงลัคนาดวงเมืองเดิมพอดี
ขณะเดียวกับที่ราหูยังคงทับดวงเมืองใหม่อยู่

ต่อมาเมื่อดาวเสาร์ เจ้าเรือนวินาศนะ เจ้า
แห่งทุกข์โทษ โคจรเข้าทับดวงเมืองใหม่ก็เกิด

เหตุการณ์กระเทือนใจชาวไทยอย่างรุนแรงนั้นก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ

๘ ธันวาคม ๒๔๘๕ ญี่ปุ่นบุกไทยวันนี้ ราชทูเล็งลัคนาดวงเมืองใหม่ เสาร์ถึงดวงเมืองเก่า

๒๙ มิถุนายน ๒๔๘๔ เกิดรัฐประหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกจับขณะไปรับมอบเรือขุดสันดอน แม่น้ำตื้น เกิดรบกันนองเลือดทหารตายทั้งสองฝ่ายมากมาย ตอนนั้นราชทูโคจรเข้าทับดวงเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ที่ได้ประมวลเหตุการณ์ใหญ่ ๆ มาให้ทราบนั้นก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การผังหลักเมืองใหม่ อันทำพิธีกันอย่างถูกต้อง ปรากฏว่าสามารถทำหน้าที่เป็นดวงเมืองใหม่ได้เป็นอย่างดีซึ่งก็ทำให้ประจักษ์ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีภูมิรู้ทางโหราศาสตร์อย่างหาตัวจับมิได้ ถึงแก่ทำพิธีแก้เคล็ดผังหลักเมืองใหม่ เพื่อให้ชาติไทยในสมัยของพระองค์ ปลอดภัยจากดาวเสาร์ ซึ่งเข้าทับลัคนาดวงเมืองครั้งนั้น ร่วมกับดาวมฤตยูอันเป็นเรื่องน่าสพึงกลัวอย่างยิ่ง จนประคองนาวาสยาม ให้พ้นมรสุมร้ายไปได้ตลอดรัชกาล

แม้ว่ากรณีนี้ อาจจะมีผู้ตู่ในภายหลังได้ว่า ทรงขัดสวะให้พินหน้ำบ้านไป ผลจะทำให้คนรุ่นหลังลำบากใจ ข้อนี้ก็จำต้องย้อนกลับว่า เมื่อเห็นว่าวิธีการของพระองค์ได้ผลดี เหตุไฉนคนรุ่นหลังจึงไม่คิดเอาอย่างแก้ภัยพิบัติของบ้านเมือง

ดังที่พระองค์เคยทำมาบ้างแล้ว ดังกรณีที่เกิดเหตุร้าย ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พ.ศ. ๒๔๗๖ และ พ.ศ. ๒๔๙๔ นั้น

ขณะนี้ดวงเมืองใหม่ยังคงแสดงบทบาททำหน้าที่ดวงเมืองไทยสมบูรณ์ยังจะเห็นได้จากกรณีเรื่องใหม่ ๆ ของบ้านเมือง คือ

๑๔ เมษายน ๒๕๐๔ แม่ทัพอากาศไทยเสียชีวิตเนื่องจากเครื่องบินตกที่ไทเปพร้อมกับนายทหารอากาศเด่น ๆ จำนวนมาก ขณะนั้น ราชทูและเกตุโคจรเล็งลัคน์และอังคารถึงลัคน์ มีเนปจูนเสริมในมุมร่วมธาตุ จึงเกิดเหตุร้ายแรงขึ้น

๑๒ สิงหาคม ๒๔๘๙ ราชทูโคจรเข้าจุดคราขของตัวเองที่ราศี พฤษภ มีอาทิตย์ซึ่งเป็นดาวอันหมายถึงกษัตริย์โดยตรงโคจรร่วมราชทูจุดนั้นเสาร์เบียดในมุมตรีโกณลัคน์และอังคารถึงลัคน์ เกิดเหตุร้ายแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ สวรรคตโดยถูกลอบปลงพระชนม์

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ เป็น ครั้งแรกทีในหลวงรัชกาลปัจจุบัน เสด็จไปเปิดการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ดาวศุกร์ตัวแทนของศิลปโคจรเข้าทับลัคนาเมืองใหม่ร่วมกับดาวพฤหัสบดี มีเนปจูนดาวโน้มเอียงทางศิลปอีกดวง ตรีโกณถึง

๘-๑๐ มกราคม ๒๕๐๖ เกิดไฟไหม้ในกรุงเทพฯ ที่สวนมะลิเป็นไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่สุดเสียหายไม่ต่ำกว่า ๓๐ ล้าน วันเดียวกันก็ยังมีที่อื่นอีกด้วย วันที่ ๑๐ ไหม้ที่ขอนแก่นเนื้อที่

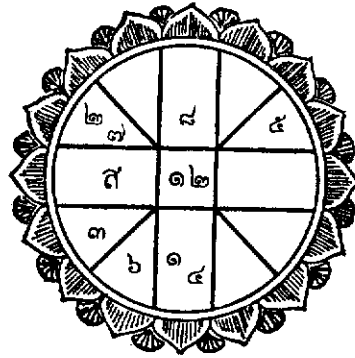
๓๐๐ ไร่ เสียหายมากมายหลายสิบล้าน วันเดียวกันก็ให้กรุงเทพฯ อีกด้วย ขณะนั้นอังคารกับมฤตยูโคจรเสียดกันดาวเมืองใหม่ มีเหตุเข้าทับลัคน์ และเนปจูนเสริมในมุมร่วมธาตุ

๒๒ พฤศจิกายน ศาลตัดสินประหารชีวิตขบด ๒๓ คน ส่วนกรมขุนชัยนาท พระยาเทพหัสดินทร์ ลดให้จำคุกตลอดชีวิต ชำนาญเป็นข่าวใหญ่ร้ายแรงสะเทือนทั่วคนไทยมาก ระยะนั้นดาวอังคารเจ้าแห่งฆาตร้าย และความสยดสยองโคจรเข้าทับลัคน์ดาวเมืองใหม่ มีราหูเสริมในมุมร่วมธาตุ

๘-๙ ตุลาคม ๒๔๘๕ พระนครน้ำท่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ ถึงแก่ไข้เรือจ้าง ตามถนน บ้านเมืองยับเยิน ขณะนั้นราหูเสียดลัคน์ มีเสาร์มฤตยู โคจรเข้าพบที่ ๔ ทำมุม ๙๐ องศาต่อลัคนา ในปีนั้นเอง พอน้ำลด ระยะที่ราหูคงเสียดลัคน์ดาวเมืองอยู่นั้น เดือนธันวาคม พระนครถูกรุกรานทางอากาศขนาดหนัก ยับเยินยิ่งกว่าทุกครั้งที่เคยโดนมา

เหล่านี้คือผลอันเกิดขึ้นแก่ดวงเมืองใหม่ ซึ่งคนรุ่นหลังไม่ได้คิดแก้ไข โดยวิธีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงกระทำได้ผลดีมาแล้ว

สำหรับในด้านกรพยากรณ์นั้น จะขอยกตัวอย่างการพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ของพระองค์ ดังนี้

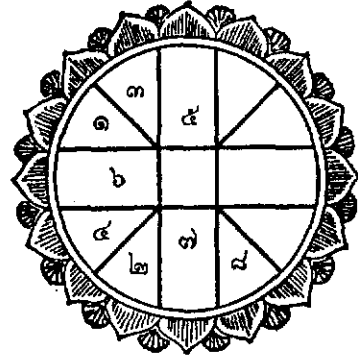
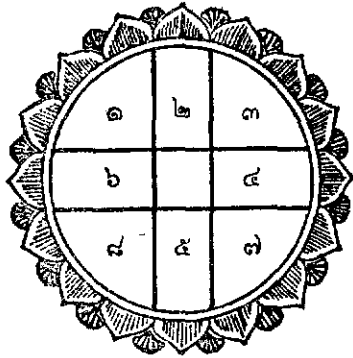

ดวงชาตากรมหลวงพิชิตปรีชากร (พระองค์เจ้าศัคนางค์ยุคล) ประสูติในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ ๒๓ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง สัปตศก จุลศักราช ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน วันโกสินทร์ศก ๗๔ เวลา ๔ ทุ่ม ๘ บาท (๒๒ นาฬิกา ๔๘ นาที) เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๔ เป็นดวงชาตา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ดังนี้

ดวงชาตานี้ ตามพยากรณ์ก็ดี พระเคราะห์ปราศจากอุจจ์เป็นเกษตร ราชาโชคโยคคุณก็ดี ไครเห็นก็มีแต่จะติเตียนไปเป็นแน่ ไม่มีใครว่าดีเลย จะชี้แจงให้ผู้รู้วิชาโหราศาสตร์ฟังว่า ท่านทั้งปวงทราบแล้วว่า พระเคราะห์ที่เสียดกัน ในยันต์พยากรณ์นี้เป็นคู่ธาตุ คู่สี่ธาตุดังนี้

อนึ่ง ท่านทั้งปวงนับถือตามโหราศาสตร์ว่า อาทิตย์เป็นมิตรกับครุ จันทร์โคมครุ พุธนงเยาว์ ศุกร์ปากหวาน อังคารรับเอา ราหูกับเสาร์เป็นมิตรแก่กัน จึงจัดเป็นคู่มิตร ๔ คู่

๑ ๒ ๓ ๓
๕ ๔ ๖ ๘

อนึ่งท่านทั้งปวงว่ามาว่า พระเคราะห์ ๔ คู่ เป็นศักรุกัน ๑ ๒ ๔ ๗ ตามเล่าอย่างนิทานนั้น แล้วท่านย่อมสรรเสริญ คู่มีตรคู่ธาตุ คู่สติธาตุ น้อยร่วมราศีกันแล ว่ากระไรไปต่าง ๆ ท่านทั้งปวงทราบหรือไม่ การที่จะจัดพระเคราะห์ เป็น ๔ คู่ก็อย่างหนึ่ง เรียกว่า คู่สมผล คือ ๑ ๒ ๓ ๔ พระเคราะห์เหล่านี้ แต่ละคู่มีกำลัง รวมกันเป็น ๒๗ เท่ากับนักษัตรฤกษ์ ๒๗ ดังนี้

อาทิตย์	๖	จันทร์	๑๕	๒๗
ศุกร์	๒๑	ราหู	๑๒	
อังคาร	๘	พุธ	๑๗	๒๗
พฤหัสบดี	๑๔	เสาร์	๑๐	

อนึ่งเมื่อรู้จักดังนี้แล้ว จงสังเกตเล็กลำดับ ราชาโชค นับแต่เมษลงมาจนพิจิก คือ ๕ ๓ ๒ ๔ ๖ ๗ ๔ ๒ ๗ ๘ เป็นราศี ๘ คู่ กุมมะ พุระ จันทา เสาร์ ราหู เรียกว่าเป็นราชาโชค

ข้าฯ ได้สอบสวนสังเกตดวงชาตาเก่า ๆ มากแล้ว เห็นว่าชาตาใดมีคู่สมผลในราศีที่ชอบ คือ กุมลันน์ หรือเป็น กุมมะ ละภา แล้ว ชาตาแรงแทบทุกดวงทุกคน แต่ใครไม่ใคร่มีใครทลายหักเลย เจย ๆ อยู่ ไม่ชมและนับถือ เล่าลือเหมือนคู่มิตรคู่ธาตุ อนึ่งพระเคราะห์ยังไม่ถึงอุจจ์ ตำราเก่าเรียกว่า อุจจา วิลาศ ทายมาแต่ก่อนว่าคืออยู่บ้าง ก่อน ๆ พระเคราะห์โตเล็งอุจจ์ เรียกว่านิจ พระเคราะห์เล็งเกษตร เรียกว่า ประ เป็นที่ติดกัน รู้กันอยู่ด้วยแล้ว แลคนวัด บวชแก้วดี ถือเป็นคติ อาจารย์ท่านบูรพาณ ส่วนตัวไม่ยอมมีหุมิตา เป็นแต่คลาตามบูรพาณไป สิ่งใดบูรพาณว่าไม่ว่าก็ไม่พอใจสังเกตเอง ถือคนอื่นสังเกต ก็จินทาวว่า อุตริ นอกครู ไม่เจียหุพัง อันนี้เป็นปกติของคนแก้วดี คือคติอาจารย์ แต่ข้าฯ นี้ดวงนี้ประหลาดนักหนา แต่จะว่าก็กลัวท่านทั้งปวงจะว่า แค้นแคะ ว่าเขาเป็นดีให้ได้ ข้าฯ ก็ไม่แน่ใจ คอกว่า จะดีหรือชั่วเทียบหัวตัวอย่างนักหนาแล้ว ไม่เห็นมีประหลาดดังนี้เลยจริง ๆ ดวงนี้จะเป็น

ดีหรือมิดี ข้าฯ ทายไม่ได้เพราะยังไม่เห็นผล
ตัวอย่าง ต้องคอยดูไปแลสังคีษย์ให้คอยดูไป ถ้า
คนเจ้าของดวงชาตานั้นยืดยาวเท่าไร ดีชั่วอย่างไร
จึงจะรู้ แต่ประหลาด ข้าฯ เห็นอย่างไรจะ
ขอว่า ว่าให้ท่านทั้งปวงสังเกต ครุ กุมมะ^๓
สองพระเคราะห์นี้เป็นคู่สมผล

พฤษภมาสดี ๑๙ ๒๗ (ว่าซ้ำอีก
อังคาร ๘

กลัวว่าจะไหลเลื่อนเทือหา)

สองพระเคราะห์อยู่ในราศีลวงหน้า ราศีนี้
ไปเหมือนกัน ถ้าพระ ๕ จะอยู่มังก ๓ จะอยู่
กรกฎ จะเป็นนิจทั้งสอง ก็ในดวงนี้ พระ ๕ อยู่
กุมภ ๓ อยู่สิงห์เกินหน้าราศีนี้ไปราศีหนึ่ง ไม่
มากไป หรือนับเป็นคู่สมผลแก่กัน หนึ่ง ๘
สองพระเคราะห์นี้เป็นคู่ธาตุกัน ราหุมิคติ ทวน
จักรไป ก็โดยเกินราศีนี้ เพราะฉะนั้นจะ
ก่อนแคะว่า พระเคราะห์ที่คู่ธาตุนั้นคือ ๖ เกินหน้า
นิจไปราศีเดียวเหมือนกัน ก็จะได้อีกคู่หนึ่ง
อาทิตย์กำลัง ๖ ศุกร์กำลัง ๒๑ ผลมกำลังเป็น
๒๗ เป็นคู่สมผลอีกคู่หนึ่ง เป็นสองตามลำดับว่า
ครุ กุมมะ สุระะ ศุกระ นั้น พระเคราะห์ทั้งสอง

นี้ ในดวงนี้ยูราซีนิจด้วยกันเหมือนกันไม่ผิด
ไม่สับเปลี่ยนคู่ คืออาทิตย์อยู่ตุลย์ ศุกรอยู่กันย์
เป็นนิจด้วยกัน คู่ ๓ ลำดับโดยนับถือ พุช จันทร
สองพระเคราะห์นี้เป็นคู่มิตร ในดวงนี้ อยู่หน้า
ราศี อุจจ์หรือนับเป็นสองแต่ราศีมหาอุจจ์ด้วยกัน
คือถ้าจันทรอยู่พฤษภ พุชอยู่กันย์ ก็จะมีมหาอุจจ์
ทั้ง ๒

ได้คัดลอก พระราชวิจารณ์มาเพียงส่วนน้อย
เพื่อท่านผู้รู้จะได้เห็นแบบฉบับการพยากรณ์ของ
พระองค์ ว่าทรงพิจารณาดาวพระเคราะห์ใน
ดวงชาตาหลายชั้นหลายเชิง และใช้พระสติ
ปัญญาไตร่ตรองเหตุผลเอง แทนที่จะเชื่อตามครู
โบราณตะพืดตะพือไป พระราชวิจารณ์นี้บรรดา
โหราถือเป็นแบบฉบับครู และศึกษาเล่าเรียน
ต่อ ๆ กันมา เพราะได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า
พระราชวิจารณ์ของพระองค์ถูกต้อง ปรากฏต่อมา
ว่า กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้แสดงพระปรีชา
สามารถเด่นหลายทาง และมีพระอัจฉริยะเป็น
พิเศษทางงานประพันธ์ ตลอดจนกาพย์กลอน
เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

ท่านที่จะส่งเงินให้สำนักพิมพ์ทางธนาคารหรือเช็ค ปณ.

กรุณาส่งจ่าย

บรรณาธิการ

ที่ป.ท. รองเมือง

แพร่พิทยา

วังบูรพา พระนคร โทร. ๒๕๒๘๓

ขอเสนอหนังสือ

พระคัมภีร์ และ ของดจากชีวิต ของ ส. ศิวรักษ์
พระคัมภีร์ของ ส. ศิวรักษ์ นี้ ไม่ใช่พระที่สร้างขึ้นด้วยผงที่ปลุกเสก
ด้วยกฤตยาคมหรือโลหะที่เรียกกันว่า ‘พระเครื่อง’ แต่เป็นพระที่เดิมที
เป็นมนุษย์ปุถุชน แล้วสละกิเลสละเพศฆราวาสสู่สมณเพศ แต่ในโลก
ของสมณเพศก็มีทั้งพระดี ไม่ค่อยดี และไม่ดี เช่นเดียวกับในโลกของ
ปุถุชนเหมือนกัน ฉะนั้นพระที่จริงเป็นพระที่นำรู้จัก และ ส. ศิวรักษ์
ผู้เข้าถึงความเป็นพระดีหรือไม่ดี ได้นำที่ดีมาแนะนำให้ท่านรู้จักอย่างน่า
สนใจยิ่ง พิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์ พร้อมด้วยภาพประกอบกระดานอารัต

ราคาเล่มละ ๓๗ บาท

สองอมตะนวนิยายของชาวตะวันตก

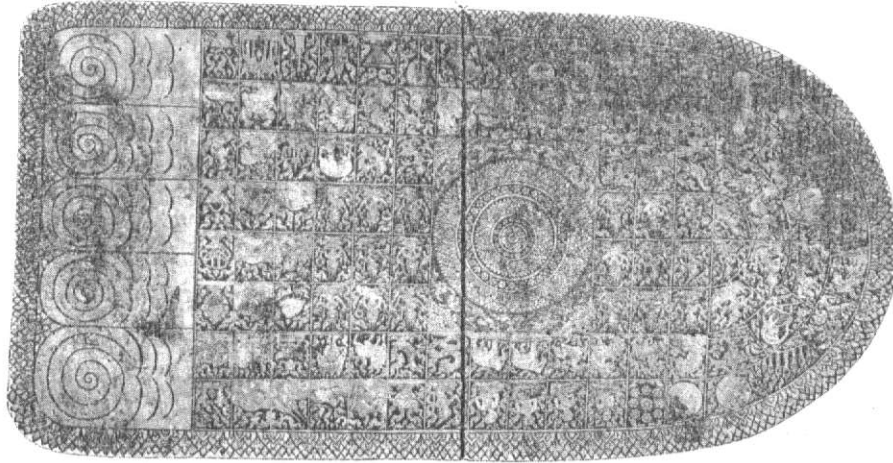
พิมพ์แล้วพิมพ์อีก จนบัดนี้จำนวนจำหน่ายแพร่ไปทั่วโลกนับด้วยล้าน ๆ เล่ม
พิมพ์า จันทพิมพ์ ถ่ายทอดเป็นภาษาไทยอย่างได้วรรดรส และเนื้อหา
ของต้นฉบับอังกฤษ ทั้งสองเรื่อง

ฉบับภาษาไทยนพิมพ์เป็นครั้งที่ ๕

๑. วิเบคกา ของ คัทธิน คู มัวร์ ๓๘ บาท

๒. วิทเตอร์ริงไฮท์ส ของ เดวิด บรอนด์ ๓๒ บาท

ทั้งสองเรื่องอยู่ในประเภท Sir Francis Bacon จำแนกว่า “เป็นหนังสือ
ที่ต้องอ่านอย่างขบขันให้ละเอียด ไม่ใช่เพียงอ่านเพื่อถ่มขมิบหรือรับขมา
กลั่นกิน”

Some Observations on New Directions in Thai Buddhism

*In the issue of the **Social Science Review** commemorating the hundredth anniversary of the death of King Mongkut, it seems fitting and proper to glance briefly at some of the more significant developments within Thai Buddhism today. As is well known there have been few leaders in the history of the Thai nation who have had a greater concern for the religious well-being of the people than King Mongkut. In particular he was committed to the regeneration and revitalization of the Sangha along the lines of the Theravāda tradition's essential teachings and practices. Although the Dhammayutika sect which he founded did not depart radically from the Mahanikaya, it fostered a broad stimulus to reform. A century later new developments and reforming tendencies within Thai Buddhism have arisen. It is to a brief examination of them that we turn our attention.*

Donald K. Swearer

The casual outside observer of Thai Buddhism is liable to be so overwhelmed by its traditional aspects that he fails to look for new directions or potential for change within it. The hierarchically structured and highly organized Sangha seems to epitomize the sociologists' claim that ecclesiastical institutions are conservers of tradition, and village Buddhism is so impregnated with animistic and Brahmanical elements that it appears to offer scant hope of significant encounter with a changing world. Despite such justifiable observations about Thai Buddhism there are several current developments which point to the possibility of significant new directions. Three of these are Buddhist higher education, monastic training program in community development and a reforming movement centering about the figure of Bhikkhu Buddhadasa.

For over a decade the two Buddhist Universities, Mahamakut and Mahachulalongkorn, have been making strides toward modernizing their institutions. If we take Mahachulalongkorn as an example we find a significant broadening of the curriculum beyond the traditional courses in Pali, Thai and Buddhist doctrine and practice. Within the Faculty of Humanities and Social Welfare courses are offered in sociology, hygiene, economics, government and law as well as studies in art and archaeology, geography, history and Southeast Asia. This broadening of the curriculum and expansion of the teaching staff to include teachers from government universities and various professional services represent an effort to respond to the felt need of equipping Buddhist monks with a scope of knowledge more relevant to the contemporary world. As Phra Maha

Prayuddha, the Assistant Secretary General of the University points out, in the past Buddhist monks and laymen had an intimate rapport with each other because the milieu in which they lived was much the same; however, today the widening gap between the life of the laymen, (especially in urban areas), and the Bhikkhu demands that monks receive a more widely gauged education. "It is not," asserts Phra Maha Prayuddha, "that we are trying to secularize the Buddhist monk. Rather we are attempting to restore his traditional place as religious leader and guide of the people." In a sermon on the social responsibilities of the monks he has stated: "Besides their own peculiar duties toward the goal of self-enlightenment, monks are bound with many social obligations to serve their community and to render reasonable services for the benefit of the layman's society". For this service they must be educated and trained.

Conscientious graduates from Mahachulalongkorn Buddhist University such as Phra Maha Prayuddha are "modern" Bhikkhus in the sense that they are convinced the Sangha can survive in today's world only if it studies and understands the ways of the world. Otherwise they feel that Buddhism will become an irrelevant part of Thailand's heritage rather than being involved in a living present. To help fulfill its aims the University supports a number of programs other than its University faculties. For example there is the Buddhist Sunday School Movement which was begun at Mahachulalongkorn in 1958 now providing religious instruction from approximately fifteen hundred students between the

ages of six and twenty-five. The University also sponsors a program to encourage its graduates to take teaching positions in rural areas. At present there are nearly fifty graduates serving in twenty-three provinces.

The changes at the Buddhist Universities have not been made without criticism, nor have they always been successful. Despite disclaimers and vexing problems, however, the progress of monastic higher education is one of the important keys to a relevant and enlightened Buddhism in Thailand.

A second encouraging development within Thai Buddhism has been the institution of monastic training programs in social welfare and rural uplift. Of these the most publicized has been instituted by Phra Kitthiwuttho through the Abhidhamma Foundation of Wat Mahadhatu. Through this program nearly one thousand monks have been brought to Bangkok from the provinces to participate in training programs lasting from three to six months. Although these programs have centered on the training of monks for the propagation of Buddhism they have also included courses in the practical aspects of community development. Of special concern has been the most underdeveloped areas of Thailand, in particular the Northeast.

To supplement this training program Phra Kitthiwuttho has also founded a "School for the Propagation of Buddhism" in Chonburi Province planned eventually to accommodate approximately fifteen hundred monks and novices from elementary through university levels. This school is in its first year of operation and is in the midst of a large building program with wide public

support. One of the aims of this school is to educate monks in such a manner that their commitment to the propagation of Buddhist through the Sangha will not waver.

Although the program of the Abhidamma Foundation, Wat Mahadhatu, is the best known, there are others. Of special mention is that of Mahaculalongkorn Buddhist University. Begun in 1966 it conducts training on two levels, for monk graduates of the Buddhist Universities and for monks selected by provincial authorities who have at least the Nak Dhama III. Training includes not only subjects dealing specifically with Buddhism but public health, community development, vocational promotion, village leadership development, public relations and applied psychology. Training includes not only classes in Bangkok but field work in Ubol-Rajdhani Province. Plans are being made to establish coordinant training program in provincial monasteries such as Wat Phra Singh in Chiangmai.

These training programs to encourage the participation of monks in the area of community development have not been without their detractors. In particular Phra Kitthiwuttho, partly because of the scope of his program, has been criticized for being overly "political". Despite such criticism, however, there can be little doubt that the informed engagement of the monk with Thailand's economic and social problems will prove to have significant consequences for the future of the Buddhist Sangha. Programs such as those sponsored by Mahaculalongkorn Buddhist University and the Abhidhamma Foundation of Phra Kittiwuttho should bring about a new relevancy of Buddhism to the Thai nation and a

valuable inter-play between religion and society, the Sangha and the State.

The third new direction and the one with the most important long range consequences for the development of Buddhist thought in Thailand is represented by Bhikkhu Buddhadasa and the movement which has grown up around him. Buddhadasa, abbot of Wat Pradhatu in Chaiya, has for the past decade focused his energy on the establishment of a forest hermitage about four kilometers outside of Chaiya. There he has built a center which expresses his concern for a Buddhism reflecting the essential teachings of the Buddha in a way appropriate to a world of mass media communication. In addition to individual dwelling places for nearly forty monks set in the midst of natural surroundings, two main buildings are being constructed—one as a museum and library and the other as a "spiritual theater". The inside of the latter is covered with various kinds of paintings from the Theravāda and Mahāyāna traditions and from other religions as well. Set in the outside walls are a number of bas-reliefs reproduced from structures at the earliest Indian Buddhist centers of Sanchi, Barhut and Amaravati. When finished the building will also serve as a lecture hall and theater for the teaching of Buddhism through a variety of audio-visual aids.

Through the art work in the theater Buddhadasa tries to convey the essential elements of Buddhism: our existence in the world is characterized by attachment, attachment produces suffering, can be overcome only when we are freed from the acquisitiveness of self. The two principal themes Buddhadasa elaborates as he guides a person through the theater is the nature and

consequence of attachment to the world of things and the goal beyond that toward which Buddhism points the way. Surprisingly enough, the Pāli term used most by Buddhadasa to describe that goal is *Suñña* or the Void symbolized by a huge white circle which dominates the hall. *Suñña* is not a negative concept but represents that very real and positive state of Being which Buddhism holds out as the goal of the salvation quest. As the Void or Emptiness it represents the opposite of a condition of attachment to objects. It is objectless, beyond all the polarities and distinctions which characterize our mundane world of ordinary levels of understanding. The ultimate reality of Buddhism, as of every other religion, contends Buddhadasa, is beyond human verbalization. Like many a Christian mystic as well as Indian and Chinese sage, he asserts that the ultimately real is beyond conceptualization. This theme is expressed in many of the early Indian reliefs used by Buddhadasa. In them one finds a consistent refusal to anthropomorphize the Buddha in recognition of his insistence that he was not to become an object of attachment. Nothing, even the great teacher himself, can be venerated as ultimately real.

The extensive use of the earliest forms of Buddhist art in India emphasize the particularity of the Buddha, his genuine teachings and the beginnings of the tradition. Buddhadasa contends that many of the later developments within Buddhism are extraneous or even antithetical to the genuine teaching and intention of the Buddha. It must be recognized, he insists, that even the Pāli canon is a later extension of the earliest tradition. He is especially critical of those

Theravāda teachers who would make the much venerated Abhidhamma literature normative for orthodox Theravāda belief. Likewise he is a consistent critic of many of the teachings and practices within Thai Buddhism ranging from an undue emphasis on a physical interpretation of *Kamma* and *Samsāra* to the practice of fortune-telling by Buddhist monks.

Buddhadasa's concern for the integrity of the particularity of genuine Buddhism is matched by his conviction of its universal truth. The fundamental problem of human existence is attachment which leads to pride, selfishness and egoism. Since religion's basic concern is with human existence, it must aim to solve the problem of attachment. The Buddha set out to accomplish this task. He discovered and taught a way to salvation, a new life characterized by non-attachment and freedom. Buddhism, affirms Buddhadasa, is untrue to itself when it fails to teach the universal truth which its founder intended to be taught. Buddhadasa finds this truth expressed in a variety of forms not at all limited to Theravāda Buddhism. He has a profound appreciation for various aspects of Mahayāna Buddhism, has translated some Mahayāna Sūtras into Thai, and also employs both Japanese and Chinese art in his spiritual theater. He does not limit himself to the Buddhist tradition, however, but finds in the other great religions of the world a similar concern to free men from attachment to the world of objects and things.

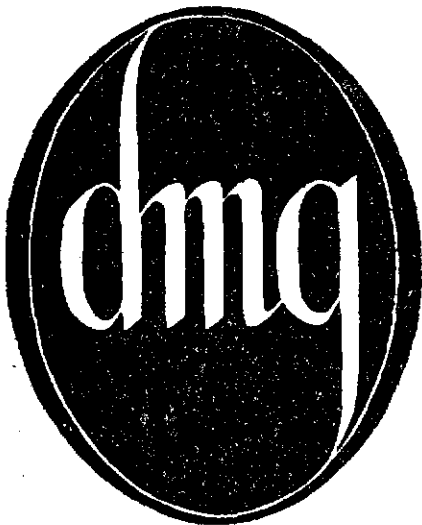
For all of its seeming aloofness from the world, Buddhadasa's forest hermitage has a peculiar sense of relevancy about it. The theater and library are aimed at

propagating Buddhism in a way which will engage the attention of people of ages. There is no elaborately expensive but little used Buddhist temple. The temple, rather, is the top of a small knoll with trees as pillars and a canopy of leafy branches as a roof. The monks live in small, inexpensively constructed, one room dwellings and spend most of the day in manual labor. Not only do they maintain the extensive property but they help in the construction of new buildings and assist in the numerous artistic projects of the center. The monks, therefore, act as both artists and artisans and seem to be filled with a sense of the mission of the center's founder.

Buddhadasa, in our opinion, is a reformer in the most profound sense of that word. That is, he wishes to restore the eternally valid truths of early Buddhism in a way that will be meaningful and relevant for the people of Thailand today. His approach has won a number of followers

and admirers among them being the well-known monk, Paññānanda and Khun Sunya Dharmasakti, the President of the Thailand Buddhist Association. Although Buddhadasa has won an important following, the impact of his approach has not yet made itself felt on a wide scale. Even so he has already become an important catalyst for change.

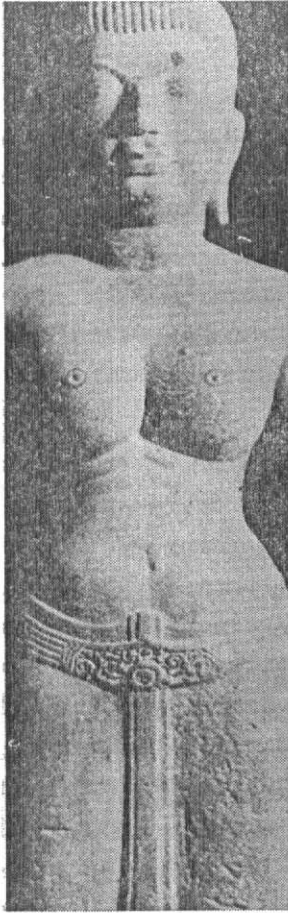
We have pointed to three elements within Thai Buddhism that have the potential for creating significant and decisive developments for the progress of Buddhism in Thailand. Given some of the directions toward which these developments seem to point, there is good reason why Thailand could become the center of a Theravāda Buddhism marked by a new intellectual vigor, social relevancy and an ecumenical vitality that could become an inspiration not only for Buddhist Asia but for the West as well.

**BOOK, RECORDS, PRINTS, CARDS
AND ORIGINAL PAINTINGS**

ARE ALWAYS APPRECIATED

DONALD MOORE GALLERIES
221 Sukhumvit Road, Bangkok. Tel. 5747

Oxford in Asia Paperbacks

DEFEAT IN THE EAST:
The Mark of Mao Tse-tung on War
by M. ELLIOTT-BATEMAN

Information on the military philosophy of Mao Tse-tung is presented in this book with style and clarity.
13½cm. × 21½cm. 1967. 288pp. 1map M\$18.00

INDONESIA: Social and Cultural Revolution
by S.T. ALISJAHBANA

"This is an admirable .. account of political, cultural and economic modes in contemporary Indonesia."

BULLETIN OF SCHOOL OF ORIENTAL AND AFRICAN STUDIES.
14cm. × 21½cm. 1966. 288pp. 2 endpaper maps M\$8.50

ANGKOR: An Introduction
by G. COEDES

'.. the reader interested in Angkor will find this book an invaluable addition to his library'.

ROYAL CENTRAL ASIAN SOCIETY JOURNAL
12½cm. × 18cm. 1967. 126pp. frontispiece, 24 plates 2 maps M\$4.50

HANDBOOK AND CHART OF
SOUTHEAST ASIAN HISTORY
by J.M. PLUVIER

Brief notes on each territory during the period from 1782 up to the present day, followed by lists of rulers and administrators, are presented in this self-contained book, which truly, is a must for all students of history.
12cm. × 21½cm. 1967. 70pp., 3 maps, 1 chart M\$5.00

OXFORD UNIVERSITY PRESS,
P.O. Box 282, Kuala Lumpur, Malaysia.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

Pustaka Ilmu

THE ORIGINS OF MALAY NATIONALISM
by W.R. ROFF

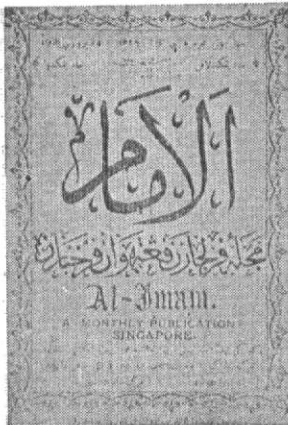
This is a comprehensive book on the slow growth of communal, ethnic and national feeling among the peninsular Malays during the first four decades of this century and the expression of this feeling on voluntary associations of a potentially nationalist nature.
15½cm. × 23½cm., 1967, 327 pages, M\$10.00

THE GOLDEN KHERSONESE
by P. WHEATLEY

Professor Wheatley has made this book both a compendium and a critical account of the historical geography of the Malay Peninsula from the dawn of history to the coming of the Europeans to South East Asia.
13½cm. × 21½cm., 1966, 324 pages, 48 maps & 5 diagrams, bibliography, M\$10.00

Sole Distributor: Oxford University Press
P.O. Box 282, Kuala Lumpur, Malaysia.

UNIVERSITY OF MALAYA PRESS

มรดกกรรมของนายอินเสน

บจร สุขพานิช

เรื่องนี้เป็นเรื่องกำเนิดอิสรภาพของไพร่ที่จะทำการงานเอาสินจ้างเลี้ยงชีวิต เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อต้นรัชกาลที่ ๔ ตอนเพิ่งทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษและอเมริกัน เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่ชีวิตแบบเดิมของคนไทยจะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เริ่มไหลเข้ามาสู่สังคมกรุงเทพฯ มรดกกรรมของนายอินเสนเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ คือราว ๑๑๐ ปี มาแล้ว เป็นเวลาที่ที่ดินตอนไปรษณีย์กลางมีราคาตารางวาละหนึ่งบาท และเพราะมรดกกรรมของนายอินเสน พระ

บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเสด็จพระราชฤทัย ทรง attone Insen's death by gift of land for the erection of British Consulate คือ ทรงซื้อที่ดินพระราชทานให้รัฐบาลอังกฤษปลูกสร้างสถานกงสุล เป็นการได้โทษ คือ สถานกงสุลอังกฤษแห่งแรกที่ไปรษณีย์กลางตั้งอยู่ในปัจจุบัน

กรุงเทพฯพระมหานครฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ ถนนเจริญกรุงยังไม่มี การค้าขายแบบปัจจุบันยังไม่เริ่ม เพราะการเปิดประเทศ เพิ่งกระทำตามสนธิสัญญาเมื่อปี

ที่แล้ว และเพิ่งได้ให้สัตยาบันต่อกัน Harry s. Parkes ผู้นำสนธิสัญญาประทับตรารัฐบาลอังกฤษมาแลกเปลี่ยนกับฉบับของรัฐบาลกรุงสยาม เพิ่งกลับออกไปและทั่วกรุงอังกฤษคนแรก (W. Hillier) ก็เพิ่งเข้ามาประจำการ ในขณะของท่านมีชาวอังกฤษชื่อ Charles Bell เป็นผู้ช่วยบัญชาประการแรกของกงสุลก็คือหาซื้อที่จะสร้างเป็นสถานกงสุล ชีวิตของกงสุลซีเลียร์ในกรุงเทพฯ เริ่มแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๙๙ แต่ก็มีสิ้นสุดเอาในเดือนตุลาคมศกเดียวกัน ด้วยโรคบิด แม้กระนั้นท่านก็ได้รับงบประมาณในการซื้อที่และการสร้างสถานกงสุลแล้วเป็นเงิน ๖,๐๐๐ ปอนด์สเตอร์ลิง กงสุลซีเลียร์ได้ติดต่อกับโดยตรงกับในหลวงเรื่องที่จะสร้างสถานกงสุลนี้ และในหลวงก็ทรงมีพระราชหัตถ์เลข (ลงวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๓๙๙) ถึงกงสุลซีเลียร์ในเรื่องนี้ จึงตกลงกำหนดที่ ข้างแม่น้ำเจ้าพระยาใต้สถานทูตปอร์ตูกอลงไป กว้างตามแม่น้ำ ๕๕ วา ลึกเข้ามา ๘๐ วา คือ ๑๑ ไร่ จะเป็นที่ตั้งสร้างสถานกงสุล ก็พอดีเกิดเรื่องซึ่งจบลงด้วยมรณกรรมของนายอินเสน

ผู้ก่อเรื่อง คือคนในบังคับอังกฤษชื่อ Puddicombe อยากจะซื้อที่ในพระนคร แต่การซื้อที่ในรัศมี ๒๐๐ เส้น (๕ ไมล์) นับ

แต่กำแพงเมืองนั้นไม่ได้ เพราะผิดสนธิสัญญา จึงคิดอุบายซื้อที่แล้วใส่ชื่อว่ามีผู้หนึ่งชื่ออ้ายฟุ้งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ แล้วจึงจ้างนายอินเสนทำสัญญาเช่าระหว่างอ้ายฟุ้งและนายบัคติกอม โดยกำหนดเวลาเช่า ๙๙ ปี และกำหนดให้ผู้เช่าเป็นผู้ยึดโฉนดไว้จนกว่าจะหมดกำหนดสัญญา ครั้นนำสัญญานี้มาแสดงต่อเจ้าพนักงานให้รู้เห็นเป็นพยานเรื่องจึงแจ้งขึ้นว่าเป็นอุบายของนายบัคติกอมที่จะทำสัญญาเช่าจำบัง โดยที่แท้ตนเองต้องการที่นี้เป็นกรรมสิทธิ์สัญญาเช่าคงว่าจึงต้องล้มเลิกไป ทว่าการทั้งสองจะได้รับโทษประการใดมิได้บอกไว้ แต่นายอินเสนผู้ร่างสัญญา เป็นผู้รับเคราะห์แทน

นายอินเสนเป็นใคร นายอินเสนเป็นไพร่ผู้หนึ่ง แต่มีความรู้หนังสือ สังกัดอยู่ในกรมอาลักษณ์ ในขณะที่เข้าเวรก็ไปประจำทำงานที่กรมอาลักษณ์ ครั้นออกเวรก็มีอิสระที่จะทำงานเลี้ยงชีวิตไปตามวิถีของสังคมเก่าในครั้งนั้น การที่นายอินเสนจะไปติดต่อกับฝรั่งรับทำการงานให้ฝรั่ง ก็ไม่ผิดปกติประการใด เพราะในรัชกาลที่ ๓ ก็มีคนไทยผู้รู้หนังสือไปรับจ้างเป็นครูสอนภาษาไทย ให้พวกมิชชันนารีอเมริกันอยู่แล้ว และรัฐบาลในครั้งนั้นก็ไม่เคยเอาโทษเอาผิดแก่ประการใด เมื่อ

นายอินเสนไปรับจ้างทำหนังสือสัญญาเช่า
จำบังฉบับนี้ ให้อ้ายฟุ้งและนายปักคิโคม
ครั้นความทราบมาถึงในหลวง พระองค์ก็
ทรงกริ้วขึ้นทันที มีพระบรมราชโองการ
ให้นำตัวนายอินเสนไปโบย ๔๔ ที (ตาม
กำหนดปีแห่งสัญญาเช่านั้น) ในฐานะ
ร่วมมือกระทำความผิด

เหตุใดในหลวงจึงทรงกริ้วนายอินเสน
ถ้าเป็นการแต่งบทละครหรือนวนิยาย
เราก็หาเรื่องราวมาเขียนเสริมแทรกเข้าไป
ได้ ขอแต่ให้เรื่องเสริมแทรกนั้นสมน้ำ
สมเนื้อน่าฟังเข้ากับเนื้อเรื่องได้สนิท แต่
นี่เป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ แต่เป็นเกร็ดที่
มีความสำคัญเกสสิทธิเสรีของไพร่ประชากร
ต่อไปภายหน้า ผู้เขียนจึงขอกล่าวแต่เพียง
ว่า ในหลวงทรงกริ้วจักนายอินเสนเพราะ
พระองค์ทรงสนพระทัยในกรมอาลักษณ์
อยู่มาก เห็นได้จากประกาศรัชกาลที่ ๔
ซึ่งครุสุภานำมาตีพิมพ์จำหน่าย มีมากด้วย
กันถึง ๕ เล่ม กรมอาลักษณ์มีหน้าที่เป็น
พนักงานเรียบเรียงข้อความที่จะประกาศ
ลงเป็นหนังสือ แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
ให้ทรงตรวจแก้ก่อนประกาศ การรักษ
ต้นฉบับประกาศพระราชกฤษฎีกาก็ดี การ
คัดส่งไปรักษาไว้ที่ศาลาลูกขุนและที่ศาลา
หลวงก็ดี เป็นหน้าที่ของกรมอาลักษณ์
นายอินเสนเป็นไพร่สังกัดในกรมอาลักษณ์

ด้วยเหตุนี้กระมังที่ในหลวงทรงกริ้วจักตัว
นายอินเสนอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อทรง
ทราบ ว่า ผู้ที่พระองค์ทรงกริ้วจักและเคยใช้
สอย ไปร่วมมือกับฝรั่งกระทำความผิด
ความกริ้วของพระองค์จึงคงพลุ่งขึ้นอย่าง
ฉับพลันทันที

นายอินเสนโดนโบย ๔๔ ที การโบย
หนังสือแต่ก่อนก็บอกไว้ ให้ผู้กระทำความผิด
ลอกเสือ นอนกว่าหน้า มีเจ้าพนักงาน
ยึกมือยึกเท้าไว้ แล้วผู้โบยก็หวดลงไปตาม
หลังตามไหล่ (จะหวดด้วยหวายหรือแส้
หนังอย่างไรอย่างหนึ่ง) มีการขานการนับ
จำนวนโบยไว้ให้แน่นอน การถูกโบยครั้งนี้
กว่าจะครบกำหนด ๔๔ ที เอกสารไม่ได้
บอกไว้ว่านายอินเสนจะสลบไปกี่ครั้ง แต่
เมื่อครบ ๔๔ ทีแล้ว เจ้าพนักงานก็ห้าม
นายอินเสนไปไว้ในคุก แล้วก็นำเรื่องขึ้น
กราบทูลในหลวงให้ทรงทราบ

ถ้านายอินเสนเป็นคนหนุ่ม (เช่น
เจ้าฟ้ากุ้ง) การถูกโบย ๔๔ ที ก็ยังไม่ถึง
กับเสียชีวิต แต่ไพร่ที่จะสังกัดในกรม
อาลักษณ์ได้คงไม่ใช่คนหนุ่ม นายอินเสน
จะมีอายุเท่าใด เอกสารไม่ได้บอกไว้ บอก
เพียงว่านายอินเสนได้รับโทษบอบช้ำมาก
ความเจ็บปวดเนื่องจากการถูกโบยมีอย่าง
มหันต์ คงร้องครวญครางอยู่หลายวัน มี
ผู้นำเรื่องขึ้นกราบทูลในหลวง พระองค์

จึงมีบัญชาให้หมอลหวงเข้าไปดูแลรักษา (คูเหมือนจะเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท) หมอลหวงได้เข้าไปเยี่ยมคนป่วย เห็นได้รับทุกข์ทรมานมาก จึงสั่งให้นำฝิ่นเข้ามาให้คนป่วยกิน เพื่อบรรเทาความเจ็บปวด จะเนื่องด้วยฝิ่นนี้เป็นเหตุ หรือเพราะผู้ป่วยชรา ทนพิษแผลถูกโบยไม่ได้ นายอินเสนก็ถึงแก่กรรมในคุกในเวลาต่อมา

เมื่อมรณกรรมของนายอินเสนทราบถึงในหลวง พระองค์ก็ทรงโทมัสในพระราชหฤทัยยิ่งนัก เอกสารมิได้บอกถึงเรื่องที่พระองค์ทรงชุบเลี้ยงบุตรภรรยาของนายอินเสนไว้ แต่เราก็พอเห็นตัวอย่างเกี่ยวกับคนอื่นที่ พระองค์ ทรงปฏิบัติเมื่อถึงคราวจะทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณ (เช่น กรอบครัวของหมอกัสเวล และตัวหมอบเร็คเคย์เองเป็นต้น) แต่เอกสารได้ระบุถึงเรื่องที่ทรงปฏิบัติต่อรัฐบาลอังกฤษในเวลาต่อมา

ขณะที่คดีนายอินเสนยังไม่จบเรื่อง กงสุลอังกฤษคนแรกก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคบิด ผู้รักษาการในตำแหน่งกงสุล (คือ Charles Bell) ก็ดำเนินเรื่องที่จะสร้างสถานกงสุล

ต่อไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงทรงคัดสินพระทัย สั่งพระคลังมหาสมบัติให้จ่ายพระราชทรัพย์ค่าที่ ๑๑ ไร่ เป็นเงิน ๔,๔๐๐ บาท ให้แก่เจ้าของที่ แล้วพระราชทานที่นั้นให้รัฐบาลอังกฤษ สร้างสถานกงสุลแห่งแรกขึ้น สถานกงสุลอังกฤษอยู่ติดสถานกงสุลปอร์ตุเกสลงไป ก็อยู่ที่ทำการไปรษณีย์กลางในปัจจุบัน Charles Bell จึงทำรายงานไปยังรัฐบาลอังกฤษ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๕๖ ระบุถึงพระราชกรณียกิจนี้ และบันทึกข้อความว่าเป็น 'the king's attonement of Insen's deeah by gift of land for lthe erection of British Consulate'

ชีวิตของไพร่ เช่น นายอินเสน ในต้นรัชกาลที่ ๔ จะเป็นอย่างไร นายอินเสนเป็นไพร่แต่มีความรู้ในภาษาไทยแตกฉานจนได้สังกัดอยู่ในกรมพระอาลักษณ์ ขณะเข้าเวรก็คงเข้าไปประจำทำงานในกรมพระอาลักษณ์ ครั้นเมื่อออกเวรก็คงมีอิสระเสรีที่จะมารับจ้างเป็นเสมียนให้นายไทย นายฝรั่งใช้สรอย สถานกงสุลอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๘๘ กำหนดอัตราเงินเดือนผู้คนที่ประจำทำงานไว้ดังนี้

เสมียนไทย	เงินเดือนเดือนละ	๑๕ บาท
ผู้ช่วยเสมียน	„	๑๒ บาท
ภารโรง คนรับใช้	„	๗ บาท

คนยาม	เงินเดือนเดือนละ	๗ บาท
หัวหน้าคนเรือ	„	๘ บาท
คนเรือ	„	๗ บาท

ถ้านายอินเสนทำงาน อยู่ใน สถาน กง สุล อังกฤษ ก็คงได้ตำแหน่งเป็นเสมียนไทย คือได้เงินเดือนเดือนละ ๑๕ บาท เงินจำนวนนี้ ถ้าเทียบราคาที่ดินตรงไปรษณีย์กลาง ตารางวาละ ๑ บาท ก็ไม่ใช่จำนวนเงินเดือนเล็กน้อยเลย ถ้านายอินเสนเป็นไพร่ ต้องมีการเข้าเวรรับราชการ จะมีอิสระออกมารับจ้างทำงานอื่นๆ ก็ต้องเมื่อออกเวรแล้ว และการที่ต้องเข้าเวรเป็นระยะ ในปีหนึ่งต้องเข้าเวร ๓ ครั้ง ครั้งละเดือน อิสระเสรีที่จะไถ่งานตีๆ และถาวรด้วยจะมีที่ไหน

ส่วนไพร่ที่มีความรู้ก็คือนายอินเสน และไพร่ผู้ใช้กำลังกายรับจ้างทำมาหากิน เงินเดือนค่าตอบแทนก็คงจะลดหลั่นลงมาตามส่วนความรู้ความสามารถ การออกมารับจ้างทำงาน จะทำได้ก็ต่อเมื่อออกเวรแล้ว ครั้นถึงกำหนดเข้า ก็ต้องเข้าไปสังกัดใน กรมของ ตน เช่น นายอินเสนเหมือนกัน อิสระเสรีของไพร่ที่ถือกำเนิดเป็นคนไทยในครั้งนั้นจึงเห็น ชัดว่ามีน้อยกว่าคนต่างชาติ ที่เข้ามาพึ่งพระโพธิสมภารเป็นไหนๆ จึงเห็นได้ว่า เมื่อถึงเวลาเกณฑ์เด็กหนุ่มเข้าสังกัดเพื่อจัดให้

เข้าสังกัดกรมต่างๆ เด็กหนุ่มที่หนีการ สักเลข โดยหนีออกทางทะเล และทาง บ้ำเขาคงมีมาก ค่าจ้างต่างๆ ที่คุมการสัญจรไปมา ของ ผู้คน จึง มี พันักงาน เข้า ประจำ ทรวจตรา คอยจับกุมพวกเด็กหนุ่มเหล่านี้ มิให้หนีหาย ประโยชน์ของทางราชการ ในครั้งนั้นจึงทรงอยู่ได้ด้วยจำกัคติสิทธิเสรี ของบรรดาไพร่ในการทำงานเลี้ยงชีพของ ตน

ส่วนการช่างฝีมือ หรือการพาณิชย์ อุตสาหกรรม ในรัชกาลที่ ๔ จนถึงปลาย รัชกาลที่ ๕ เมืองไทยเรามีหรือไม่ เห็นได้ ว่า พวกช่าง พวกศิลปินเท่าที่มีอยู่ส่วน มากก็เข้าสังกัดอยู่ในกรมช่างสิบหมู่ ใครที่มีฝีมือในทางใดก็ปฏิบัติงาน *เข้าเวร* ในทาง นั้น ครั้นเมื่อออกเวร จะมารับจ้างสร้าง งานศิลปะให้ผู้ใดก็ยอมทำได้ แต่งานอิสระ ดังว่าก็ต้องรีบทำให้แล้วเสร็จก่อนถึงคราว *เข้าเวร* งานประณีตใช้เวลานานจึงยอมทำ ไม่ได้ยู่ดี ส่วนการพาณิชย์อุตสาหกรรม เห็นได้ชัดว่าย่อมทำไม่ได้ นอกจากจะตั้ง แฉงลอย หรือหาบของขายไปวันหนึ่งๆ การจะเปิดห้างค้าขาย หรือโรงงานใดๆ ๓ เดือน แล้วปิดเดือนหนึ่งเพื่อเข้าเวร

เป็นงานผีเข้าผีออกเช่นนี้ ย่อมทำไม่ได้อยู่
อย่างซัดๆ สภาพของไพร่จึงกระทบต่อ
สถานการพาณิชย์อุตสาหกรรม ตลอดจน
งานประณีตศิลป์ทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้จึงมี
ผู้วิจารณ์ สังคมไทย ก่อน รัชกาลที่ ๖ ว่า
“ฐานะของชายไทย มีสถาบันที่จำกัด
อิสระและการเคลื่อนไหว มิให้ประกอบ
การเศรษฐกิจกรรมได้สะดวก ยิ่งกว่านั้นยัง
บั่นทอนการพัฒนาในทางหัตถกรรมและ
การช่างฝีมือ ใครที่มีฝีมือก็ถูกเกณฑ์ให้เข้า
ไปสังกัดอยู่ในบ้านในวังของเจ้านาย สภาพ
ความเป็นอยู่จึงแร้นแค้น ทั้งในด้าน
เศรษฐกิจและสังคม” (Virginia Thomson
Thailand, the New Siam หน้า ๖๐๐)

ใครที่อ่านเรื่องนี้ ถ้าท่านเกิดในรัชกาล
ที่ ๖ เป็นต้นมา ก็ควรถือได้ว่าท่านเป็นผู้
มีโชคดี ไม่จำต้องสังกัดอยู่ในฐานันดร
ไพร่ เช่นบรรพบุรุษของท่าน ความสุข
ความทุกข์ของไพร่จะเป็นอย่างไรในครั้ง
นั้น เราไม่มีทางทราบ เพราะไม่มีใคร
เขียนไว้ให้คนรุ่นหลังได้ทราบ เราได้แต่
นึกเอา คิดเอาว่า คงจะเป็นเช่นนั้น เช่นนี้
แต่ก็เป็นความนึกคิดที่กระท่อนกระแท่น
ไม่ซัดใส่ให้เห็นเป็นภาพได้ และคงจะ
เนื่องด้วยมรดกกรรมของนายอินเสนนี้ มี
ส่วนเป็นต้นบัญญัติอยู่ด้วย พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรง

โปรดให้ประกาศพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่
๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๐ อนุญาตให้คน
ในบังคับสยามทำงานของกงสุลอังกฤษได้
ความว่า

“มีพระบรมราชโองการมาน พระบัต
ฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้น้อย และลูกค้าไทยจีนทั้งปวงให้
ทราบทั่วกันว่า บัดนี้กงสุลอังกฤษจะสร้าง
ตึกขึ้นในที่ ซึ่งโปรดพระราชทานให้ ใต้บ้าน
กงสุลโปรตุเกสที่นั้น จึงได้กึ่งจะให้ลูกจ้าง
รับเหมา ทำการก่อสร้างตามตัวอย่างที่กงสุล
อังกฤษคิดไว้แล้วนั้น ให้แล้วโดยเร็ว เมื่อ
ผู้ใดจะขายไม้ ชาญอิฐ ชาญปูน และของ
อื่นๆ แก่กงสุล หรือผู้ใดจะรับจ้างรับเหมา
ทำการของกงสุล ก็ให้ไปหากงสุลว่ากล่าว
ราคาค่าจ้างให้ตกลงกันแล้วจงขายและรับ
จ้างทำการตามชอบใจเถิด ในหลวงไม่ทรง
พระราชดำริติเตียนอันใดคอก จะทรงยินดี
ด้วยผู้ขายของและรับจ้าง ซึ่งเป็นคนใน
พระราชอาณาจักร จะได้เงินตราค่าจ้าง
เป็นผลประโยชน์ของตัวเลี้ยงชีวิต จะไม่มี
ความผิดอันใด เพราะที่ขายของรับจ้างต่อ
กงสุลนั้นเลย

ประกาศ ณ วันศุกร์ เดือนห้า แรม
แปดค่ำ ปีมะเส็ง รัชชัตถนพศก (ตรงกับ
วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๐๐)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีชาวต่างประเทศวิจารณ์พระองค์ว่า ทรงอยู่ในโลกเก่าครึ่งหนึ่ง ทรงอยู่ในโลกใหม่ ครึ่งหนึ่ง แต่เราคนไทยมองเห็นแต่ส่วน กิจการของพระองค์ ชีวิตของไพร่เช่นนาย อินเสนก็เป็นชีวิตของฐานันดรไพร่เรื่อย มาหลายร้อยปีก่อนหน้านั้นแล้ว ใครจะล้ม หายตายจากไปอย่างใดก็เป็นไปตามสภาพ ของสังคมในครั้งนั้น ๆ แต่เพราะมรดก กรรมของนายอินเสนมาเกิดขึ้นในรัชกาล ของพระองค์ อิศระเสรีของพวกไพร่ทั้งหลายจึงเริ่มทอแสงนับแต่ครั้งนั้นเรื่อยมา จนมาได้รับเอาอย่าง สมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ คือภายใน ๕๐ ปี นับแต่มรดกกรรม ของนายอินเสน ชีวิตแบบเดิมของไทย ค่อย ๆ ปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมใหม่ ระบบจารีตนครบาลยุบเลิก มีศาลสถิตย์ ยุติธรรมในมาตรฐานสากลปรากฏขึ้นแทน ที่ ความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศก็เข้าสู่ ระดับการเป็นไมตรีอย่างถาวรใน พ.ศ. ๒๔๕๒ (ตามสัญญาทางพระราชไมตรีกับ ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ และกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๘) รากฐานของสังคมจึงยัง อยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงนับแต่บัดนั้นมา โลก ของนายอินเสนจึงเป็นอีกโลกหนึ่งต่างหาก แต่มรดกกรรมของนายอินเสนก็ได้ช่วยให้ เราคนรุ่นหลัง ได้ก้าวเข้าสู่โลกใหม่ที่สม

บูรณ์พลสุขและมีอิสระเสรีที่จะดำเนินชีวิต ต่อไปด้วยความสมัครใจ

เรื่องมรดกกรรมของนายอินเสนจะมี ปรากฏเป็นเอกสารภาษาไทยในบ้านเมือง เราหรือไม่ ผู้เขียนยังไม่เคยพบ แต่เอกสารภาษาอังกฤษในเรื่องนี้ปรากฏใน *Public Record Office* กรุงลอนดอน ในแฟ้ม F.O. ๖๘/๔ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๕๖ หลักฐานของไทยเท่าที่ปรากฏใน ประกาศของ ร. ๔ ลงวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๐ ก็มีเพียงเรื่อง 'ที่ซึ่งโปรด พระราชทาน' เท่านั้น มูลเหตุที่จะพระ ราชทานที่ ๑๑ ไว้ให้สร้างเป็นสถานกงสุล คือ เรื่องนายอินเสน สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ คงจะยังเก็บรักษา ไว้กระมัง

เลิกทาส

รอยหวายหวดปวดแสบปลาบแปลบเนื้อ
คราบน้ำเกลือแห้งกรอบเกาะรอบแผล
น้ำตา ทาส หลังวันสิ้นคนแล
ไม่เคยแม้จะเห็นความเป็นไท

สมเด็จพระปิยมหาราช
เสด็จประพาสต้นเขื่อนเรือหนึ่งใหญ่
ทอดพระเนตรเห็นทาสนอนขาดใจ
ทรงตรึกในหฤทัยด้วยอาดูร

ความเป็น ไทย ควรเป็น ไท มิใช่ทาส
จึงสามารถครองไทยมิให้สูญ
หากทาสยังคงมีทั่วคุณ
รังแต่พูนเพิ่มให้ไทยสิ้นนาม

จึงทรงตัดสินพระทัยให้ประกาศ
ยกเลิกทาส หมดสิ้นแผ่นดินสยาม
ชีวิตทาสทั่วประเทศทุกเขตคาม
จึงพบความสุขสันต์แต่นั้นมา

ยี่สิบสามตุลมาศรายุทธร้อนจิต
พร้อมบุชิตองคค์บดินทร์พระปิ่นเกล้า
ด้วยรำลึกในพระกรุณา
ขอวิญญูณ ๘ เกษมปรีดีเปรมเทอญ

สรุป สุนนัญญ์

ขบถเงยวเมืองแพร์ ร.ศ. ๑๒๑

เตช บุนนาค

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ ตลอดรัชกาลอันยืนยาวนานนี้ พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามอย่างมากมาย จนกระทั่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองอันเสมอเหมือนการปฏิรูปแบบ “พลิกแผ่นดิน” (๑) แต่การปฏิรูบนีมิได้บังเกิดขึ้นโดยกะทันหัน หรือโดยปราศจากอุปสรรค อันที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสพการคัดค้านต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดรัชกาลของพระองค์ การคัดค้านนี้บางทีปรากฏตัวขึ้นโดยทางอ้อม บางทีก็โดยตรงและทางที่ตรงและรุนแรงที่สุดคือการขบถเมืองต่อรัฐบาล ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนใคร่จะยกเหตุการณ์ฉากหนึ่งจากรัชกาลของพระองค์ขึ้นมาวิเคราะห์ เหตุการณ์ฉากนี้ถ้าดูอย่างผิวเผินก็รู้สึกว่าจะไม่มีความสำคัญเกินไปกว่าเกร็ดพงศาวดาร แต่ถ้าดูอย่างใกล้ชิดแล้วจะสังเกตเห็นได้ว่าเป็นตัวอย่างของการคัดค้านอย่างรุนแรงต่อการปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑ และ พ.ศ. ๒๔๕๓

ขบถเงี้ยวเมืองแพร่เกิดขึ้นเมื่อเวลาเช้าตรู่วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ พวกหม่องนำโจรเงี้ยวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๐ คนเข้าปล้นเมืองแพร่ กองโจรเงี้ยวเริ่มต้นการปล้นสะดมโดยโจมตีกองตำรวจภูธรแตก ต่อจากนั้นเข้าโจมตีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข และตัดสายโทรเลขระหว่างแพร่กับเมืองอื่นๆ จากที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข เงี้ยวเคลื่อนไปตีจวนข้าหลวง ชับไล่ข้าหลวงให้หนีไป ระหว่างที่กองโจรเงี้ยวกำลังทำลายหน่วยราชการซึ่งมีอาจจะต้านทานตัวได้นั้น เงี้ยวอีกประมาณ ๓๐๐ คนซึ่งเป็นชาวเมืองแพร่จับอาวุธขึ้นสนับสนุนกองโจร เมื่อกองโจรทำลายกองตำรวจภูธร ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข และจวนข้าหลวงสำเร็จแล้ว เงี้ยวทั้งโจรและเงี้ยวชาวเมืองจึงได้เข้าตีศาลากลางเมืองแพร่ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่าที่ทำการเจ้าสนามหลวง และปล้นพระราชทรัพย์ไปได้สี่หมื่นกว่าบาท หลังจากนั้นเงี้ยวปล้นเจ้าสนามหลวงสำเร็จแล้วก็ได้เที่ยวค้นหาจุดลากข้าราชการออกมาสังหาร ดังเช่นพระยาไชยบูรณ์ พระยาราชฤทธานนท์ (ทองอยู่ สุวรรณบาตร) ข้าหลวง (*) หลวงวิมลผู้ช่วยและขุนพิพิธข้าหลวงคลัง รวมทั้งสิ้นเงี้ยวทำให้ข้าราชการเสียชีวิตไปประมาณ ๒๐ คน (๒)

ขบถเงี้ยวเมืองแพร่ลุกลามอยู่สามอาทิตย์ จากปลายเดือนกรกฎาคมจนถึงกลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ หลังจากที่เงี้ยวยึดตัวเมืองแพร่ไว้มั่นคงแล้ว ก็แบ่งพรรคพวกออกเป็นสองกอง กองหนึ่งมุ่งไปทางใต้เพื่อจะไปยึดตาทัพซึ่งรัฐบาลส่งขึ้นไปปราบขบถจากมณฑลพิษณุโลกและนครสวรรค์ อีกกองหนึ่งมุ่งไปโจมตีลำปางทางตะวันตก แต่เงี้ยวที่ไปตีลำปางนั้นมิสามารถเข้าจู่โจมเอาได้ โดยที่ทางการไม่รู้ตัวเช่นที่เมืองแพร่ เมื่อเงี้ยวไปถึงลำปาง เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ตำรวจภูธรและทหารพื้นเมืองได้เตรียมตัวรออยู่แล้ว จึงสามารถขับไล่เงี้ยวออกไปจากเมืองได้ ช้ายังยิงพกาหม่องหัวหน้าโจรเงี้ยวตายคาที่เสียอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันนั้นเงี้ยวเริ่มต้นรู้ตัวว่าตนกำลังค่อย ๆ โคนล้ม และรัฐบาลกำลังรัดบ่วงล้อมให้แน่นเข้า รัฐบาลแบ่งทัพที่ส่งขึ้นไปปราบขบถจากมณฑลพิษณุโลกและนครสวรรค์ ออกเป็นสี่กอง กองหนึ่งยกไปตีเมืองพิชัย ภายใต้พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพ เนติโพธิ์) ผู้ว่าราชการเมืองพิชัย กองหนึ่งจากสวรรคโลกและสุโขทัย กองหนึ่งจากนครไทย และอีกกองหนึ่งจากตาก เงี้ยวสามารถยึดตาทัพเมืองพิชัยไว้ได้ชั่วคราว แต่ไม่สามารถกั้นทัพสวรรคโลกและสุโขทัยไว้ได้ ครั้นทราบพกาหม่องหัวหน้าของตัวไปตายเสียที่ลำปาง ก็หมดกำลังใจที่จะต่อสู้ เลิกยึดตาทัพ

* เมื่อสมัยก่อนการปกครองหัวเมืองแบบ “เทศาภิบาล” เจ้าเมืองพิษณุโลกสามารถตั้งกรมการให้เป็นพระหรือพระยาไชยบูรณ์ได้ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์พระหรือพระยาราชฤทธานนท์ควบไปกับยศและนามนี้เสมอ ทองอยู่ สุวรรณบาตร แต่เดิมเป็นขุนนางเมืองพิชัย เมืองขึ้นเมืองพิษณุโลก จึงมียศนามและราชทินนามสองชุดเช่นนี้ โปรดคุณกระทรวงมหาดไทย ทำเนียบข้าราชการหัวเมือง (ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๒) หน้า ๓๐

เมืองพิชัยและดอยกลับไปเมืองแพร่เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม และในที่สุดก็หนีกระจัดกระจายไป พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรยกกองทัพทหารพื้นเมืองและตำรวจภูธรเข้าเมืองแพร่เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม อีกสองอาทิตย์ต่อมา จอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ขึ้นไปถึงแพร่พร้อมด้วยกองทัพหลวง และตั้งคณะกรรมการขึ้นไต่สวนต้นเหตุของขบถเงี้ยวเมืองแพร่ทันที (๓)

คณะกรรมการไต่สวนต้นเหตุขบถเงี้ยวเมืองแพร่มิได้ไต่สวนอยู่นานเท่าไร ก็รู้สึกว่าต้นเหตุของขบถนั้นมีได้ตรงไปตรงมาอย่างที่นึกไว้ สาเหตุที่ทำให้คณะกรรมการรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างที่ลึกลับ น่าสงสัยเกี่ยวกับขบถคือว่า เมื่อเงี้ยวเข้ามาตีเมืองแพร่นั้น ทำไมเจ้าพิริยเทพวงศ์เจ้าเมืองแพร่ถึงได้ไม่ส่งขุนนางชาวเมืองภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของท่านให้ไปช่วยตำรวจภูธร และข้าราชการต่อสู้ และเมื่อเงี้ยวยึดเมืองแพร่ไว้ได้แล้วทำไมถึงได้ฆ่าแต่ข้าราชการเชื้อชาติไทย และมีได้แต่ต้องข้าราชการกรมป่าไม้คนหนึ่งซึ่งเป็นชาวอังกฤษ ปัญหาเหล่านี้ทำให้คณะกรรมการสงสัยว่า อาจจะมีเคล็ดลับอันใดอันหนึ่ง ซึ่งทำให้ขบถเงี้ยวกับเจ้านายขุนนางเมืองแพร่มีเรื่องอะไรเกี่ยวพันกันอยู่

ภายในมิชชันนารี คณะกรรมการก็ค่อย ๆ ค้นพบหลักฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่ามิใช่เจ้านายเมืองแพร่เท่านั้น แต่เจ้าเมืองลำปางก็อาจจะสมรู้ร่วมคิดอยู่กับโจรเงี้ยวด้วย หลักฐานชั้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าเจ้านายเมืองแพร่สมรู้ร่วมคิดกับโจรเงี้ยวมาจากขุนนางเมืองแพร่คนหนึ่ง ซึ่งเล่าให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีฟังว่า สักเดือนหนึ่งก่อนที่เงี้ยวจะโจมตีเมืองแพร่ เจ้าพิริยเทพวงศ์ได้พูดไว้ว่า “รู้ไหมว่าเมืองแพร่ต่อไปจะไม่เป็นของไทยนานเท่าใด จะต้องเป็นเมืองของเงี้ยว... เจ้าแพร่จะคิดให้พะกามองสะลาโปไชย ซึ่งเป็นหัวหน้าเงี้ยวบ่อแก้ว เข้ามาตีปล้นเมืองแพร่ พวกเงี้ยวคงจะจับคนไทยฆ่าเสียหมด คงจะไม่เหลือเลย แต่พะกามองสะลาโปไชยจะยกเข้าตีเมืองแพร่เมื่อใดยังไม่มีกำหนด ถ้าจะให้พะกามองสะลาโปไชยยกเข้าตีเมืองแพร่วันใด จะได้มีหนังสือไปนัดพะกามองสะลาโปไชยให้ทราบ... ผู้ที่ร่วมคิดให้เงี้ยวเข้าตีปล้นแพร่คราวนี้ เจ้าหลวงบอกกับข้าพเจ้าว่าพระยาราชบุตร พระไชยสงคราม พระเมืองราชา เป็นผู้ร่วมคิดด้วย (๔) หลักฐานอีกชั้นหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้านายเมืองแพร่สมรู้ร่วมคิดกับเงี้ยวคือคำสั่งของเจ้าพิริยเทพวงศ์ให้ชาวบ้านหาข้าวให้เงี้ยวบ้านละสองทะนาน (๕) ฝ่ายความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพิริยเทพวงศ์และเจ้าบุญญาทวงศ์มานิตย์เจ้าเมืองลำปางนั้นมีหลักฐานอยู่สองชั้นเช่นกัน หลักฐานชั้นหนึ่งคือ สักสามเดือนก่อนขบถจะเกิดขึ้น พวกเงี้ยวเองลือกันว่า “ศกนี้จะทำมาหากินยาก เพราะเจ้าเมืองลำปางเมืองแพร่คบคิดกับฝรั่งเศษ เอาใจออกพวกกรุงสยาม” (๖) หลักฐานชั้นที่สองคือจดหมายซึ่งเจ้าพิริยเทพวงศ์เขียนถึงเจ้าบุญญาทวงศ์

มานิตย์ สามวันหลังจากที่เจ็วเข้ายึดเมืองแพร์ อันมีใจความว่า “ที่เมืองแพร์ได้คิดการสำเร็จตั้งแต่วันที่ ๒๕ แล้ว ที่นครลำปางทำอะไร ถ้าคิดไม่ตลอดให้มีหนังสือตอบมา จะยกไปช่วย” (๗)

คณะกรรมการยังค้นพบหลักฐานได้อีกว่า นอกจากเจ้านายเมืองแพร์และเจ้าเมืองลำปางแล้ว ราษฎรเมืองแพร์ก็อาจจะมีความสัมพันธ์กับขบถเจ็วอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย หลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นว่า ราษฎรเมืองแพร์สนับสนุนเจ็วนั้น มาจากข้าราชการกรมป่าไม้เมืองแพร์สองคน ซึ่งหนีรอดชีวิตไปเล่าให้ข้าหลวงเมืองลำปางฟังว่า เมื่อเจ็วเข้าปล้นที่ว่าการเจ้าสนามหลวงนั้น “ราษฎรชาวเมืองพระสงฆ์ก็ตามกันไปดู ดูหนึ่งว่ามีการงานบ้านเมืองหรือการแห่ตามธรรมเนียม ผู้ร้ายก็ไม่ทำอันตราย แต่คนเหล่านั้นดูเหมือนว่าจะรู้จักกัน ราษฎรจึงไม่มีความกลัวเกรงว่าผู้ร้ายจะทำร้าย” (๘) หลักฐานอีกชั้นหนึ่งคือว่าไม่ว่าข้าราชการจะหนีไปซ่อนที่ไหน ชาวบ้านก็เมินเฉย ไม่ช่วยเหลือข้าบงที่ไปบอกให้ศัตรูมาลุดลากไปสังหารเสียอีก ดังเช่นพระยาไชยบูรณ์หนีไปแอบอยู่ที่บ้านน้องภาคใกล้เมืองแพร์ ผู้ใหญ่บ้าน หรือที่เรียกกันสมัยนั้นในภาคเหนือว่าแก่บ้าน แทนที่จะปิดความลับไว้ก็กลับไปชี้ที่ซ่อนให้แก่ศัตรูท่าน ท่านจึงได้โดนจับไปสังหาร (๙)

คณะกรรมการค้นพบหลักฐานได้อีกด้วยว่า นอกจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว กงสุลฝรั่งเศสและกงสุลอังกฤษประจำเมืองน่านก็อาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบถเจ็วอยู่ด้วย ไม่มากนักน้อย ระหว่างที่ขบถเจ็วลูกกลมอยู่ ปรากฏว่า “ฝรั่งครึ่งชาติและจีนบาบาพวกแขกพ่อค้า (ในกรุงเทพฯ ลือกันว่า) การที่พวกเจ็วก่อการจลาจลขึ้นนั้น ไม่เป็นของที่พวกเจ็วคิดทำขึ้นเอง เป็นอุบายมาจากพวกข้าหลวงฝรั่งเศสตามฝั่งชายแม่น้ำโขงอุดหนุนให้ก่อเหตุขึ้น... คือพวกนั้นได้ลอบแต่งคนทีฉลาดเข้ามาเกลี้ยกล่อมพวกลาวและเจ้าหลวงให้เอาใจออกหาก” (๑๐)

คณะกรรมการเองค้นพบว่า ก่อนขบถเจ็วจะเกิดขึ้นสักสองสามวัน กงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองน่าน (Lugan) เดินทางมาเมืองแพร์ โดยที่ไม่มีความจำเป็นแจ่มแจ้งอันใด มิใช่เท่านั้นเปล่า ยังเที่ยวตระเวนไปตามแขวงตามแคว้นรอบ ๆ เมืองที่มีเจ็วซุกซมอยู่อีกด้วย (๑๑) ฝ่ายความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษและขบถเจ็วนี้ ก็มีข่าวลืออยู่เหมือนกันว่า “เหตุเกิดขึ้นนั้นไม่ใช่อื่น นอกจากกลอุบายอังกฤษจะล้างอำนาจของ... ราชการ” (๑๒) คณะกรรมการเองค้นพบว่า สี่วันหลังจากที่เจ็วเข้ายึดเมืองแพร์ เจ็วได้เขียนจดหมายไปของกงสุลอังกฤษประจำเมืองน่าน (Lyle) ลงมาเป็นผู้ไกลเกลี่ยเหตุความระหว่างเจ็วและรัฐบาล (๑๓) กงสุลอังกฤษต้อนรับหน้าที่นี้อย่างพรวดพราด ฝืดฝืนการของนักการทูต มิใช่เท่านั้นเปล่า เมื่อลงมาถึงเมืองแพร์แล้ว ก็พยายามกีดกันไม่ให้ทัพเมืองพิไชย

และเมืองสวรรคโลกสุโขทัยยกเข้าเมือง ช้ายังตั้งตัวเป็นโฆษกโฆษณาความเดือดร้อนของเงี้ยวและ
ราษฎรเมืองแพร่เสียอีกด้วย (๑๔)

หลักฐานต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้ทำให้คณะกรรมการทราบว่าต้นเหตุของขบถเงี้ยวเมืองแพร่ นั้นมิได้
ตรงไปตรงมาอย่างที่นึกไว้ แต่ไม่ได้ขบปัญหาว่าทำไมขบถเงี้ยวจึงได้เกิดขึ้นได้ การก่อการร้ายขบ
แข็งเมืองนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เรื่องเป็นเรื่องตาย มิได้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ การที่จะวิเคราะห์ว่าทำไมขบ
ถเงี้ยวจึงได้เกิดขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องแยกปัญหาข้อใหญ่ออกเป็นข้อเล็ก ๆ เป็นต้นว่า ทำไมเจ้าเมือง
แพร่จึงได้สนับสนุนให้เงี้ยวเข้าตีเมือง และทำไมเงี้ยวจึงได้ติดต่อพยายามที่จะทำให้เจ้าเมืองลำปาง
พัวพันกับขบถด้วย ฝ่ายโจรเงี้ยวนี้เล่า ^๒ทำไมจึงได้ยึดมั่นที่จะสนองความต้องการของเจ้านายเมืองแพร่
แล้วทำไมเงี้ยวชาวเมืองแพร่จับอาวุธขึ้นช่วยพวกโจร และทำไมราษฎรเมืองแพร่จึงได้ช่วยเงี้ยวหาที่
ซ่อนของข้าราชการ สู้ตาย ทำไมกองสุลฝรั่งเศสและกงสุลอังกฤษประจำเมืองน่านจึงได้เข้าไปยุ่งเกี่ยว
กับขบถเงี้ยวอยู่ด้วย

สาเหตุที่ทำให้เจ้านายเมืองแพร่สนับสนุนโจรเงี้ยวนั้น สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองภายใน
ของภาคเหนือ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่จะเข้าใจสถานการณ์นี้ได้
จะต้องย้อนไปสักสามสิบปีก่อนขบถเงี้ยวจะเกิดขึ้น เมื่อตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวนั้น เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางเป็นเจ้า เจ้าเมืองแพร่และน่านเป็นพระยา
เมือง เจ้านายและขุนนางของทั้งห้าเมืองถืออำนาจอย่างสมบูรณ์ในการเมืองภายใน แต่มีข้อผูกมัด
กับรัฐบาลกลางกรุงเทพฯ อยู่ว่าจะไม่เอาใจออกหาก ไปฝักใฝ่กับศัตรูภายนอกของพระราชอาณาจักร
และสัญญาว่าจะนำต้นไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการลงมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามปี
ครั้งหนึ่ง(๑๕) ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๒๐ รัฐบาลส่งพระยาเทพอรชุน (พุ่ม ศรีไชยันต์ ภายหลังเป็นเจ้า
พระยารัตนาธิเบศ สมุหพระกลาโหม) ไปเป็นข้าหลวงประจำอยู่ที่เชียงใหม่ เพื่อที่จะให้ท่านผู้นี้ดู
แล ไม่ให้ด้อยความระหว่งบริษัทอังกฤษที่ไปตั้งตัดไม้สักทางภาคเหนือกับเจ้านายขุนนางประเทศราช
ซึ่งมีอยู่เนือง ๆ อ้อฉนวนเกินไป จนอาจจะเป็นเหตุให้ประเทศอังกฤษได้โอกาสคุกคามพระราชอาณาจักร
เอาได้

แต่ พ.ศ. ๒๔๒๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ การควบคุมตรวจตราเมืองประเทศราชภาคเหนือของรัฐบาล
กลางกระชั้นแน่นเข้าตลอดเวลา เป็นต้นว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวทรงส่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ขึ้นไปจัดราชการเมืองเชียงใหม่ กรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงแก้ไขการปกครองเมืองเชียงใหม่ โดยทรงจัดให้มีวิธีการปกครองแบบ “ค้าสนามหลวง” ขึ้น ในการปกครองแบบค้าสนามหลวงนี้ ข้าหลวงเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำให้เจ้าผู้ครองนครและเสนาทหคนปกครองเชียงใหม่ เพราะการปกครองแบบใหม่นี้เป็นการจำกัดอิสรภาพของเจ้านายเมืองเชียงใหม่เอง กรมหมื่นพิชิตปรีชากรจึงต้องซื้อความร่วมมือ โดยช่วยเจ้านายเมืองเชียงใหม่หาวิธีใหม่ ๆ ที่จะเก็บภาษีจากราษฎรได้ (๑๖) เมื่อกรมหมื่นพิชิตปรีชากรเสด็จกลับกรุงเทพฯ พระองค์ทรงสั่งการนำการปกครองแบบค้าสนามหลวงไปใช้ ในเมืองประเทศราชอื่น ๆ ไว้กับข้าหลวง ข้าหลวงได้นำการปกครองแบบนี้ไปใช้ในเมืองแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๑๔๓๙ และซื้อความร่วมมือจากพระยาเมืองแพร่ โดยกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงสถาปนาพระยาเมืองแพร่ขึ้นเป็นเจ้าพิริยเทพวงศ์ [(๑๗)]

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๙ และ พ.ศ. ๒๔๔๕ รัฐบาลกลางมิได้แต่ควบคุมตรวจตราเมืองประเทศราชภาคเหนือเท่านั้น แต่พยายามจะดับอิสรภาพเกือบทั้งหมดของเมืองเหล่านั้นด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ รัฐบาลกลางยุบฐานะประเทศราชของเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่และน่าน โดยเลิกพิธีที่เมืองประเทศราชเหล่านั้นส่งต้นไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามปีครั้งหนึ่ง (๑๘) ในปีต่อมารัฐบาลกลางจำกัดอิสรภาพในการเมืองภายในของเมืองเหล่านั้นลงเกือบหมด เป็นต้นว่ารัฐบาลกลางเริ่มต้นถือว่าข้าหลวงมิได้เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำให้ค้าสนามหลวงปกครองเมืองเหล่านั้น แต่เป็นผู้สามารถที่จะยับยั้งมติของสถาบันนี้ได้ด้วย มิใช่เท่านั้นเปล่า รัฐบาลกลางยังอนุญาตให้ข้าหลวงเป็นผู้แต่งตั้งเสนาของเจ้าผู้ครองนคร และเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำให้เจ้าผู้ครองนครแต่งตั้งยศฐาบรรดาศักดิ์ให้แก่ขุนนางพื้นเมืองอีกด้วย ในขณะที่รัฐบาลกลางตัดอำนาจศาลของเจ้าผู้ครองนครลงอย่างมาก แต่ในเวลาเดียวกันก็อนุญาตให้ข้าหลวงบัญญัติกฎหมายได้ สุดท้ายรัฐบาลกลางจำกัดอิสรภาพทางการคลังของเจ้าผู้ครองนครลงอย่างมาก โดยยุบอำนาจการเกณฑ์ราชการของเจ้านายขุนนาง และอนุญาตให้ข้าหลวงเก็บค่าราชการแก่ราษฎรคนละสี่บาทต่อปี โดยลดราคาของทาสสินไถ่ลงครึ่งหนึ่ง และโดยประกาศว่าผู้ใดเกิดขึ้นหลังจาก พ.ศ. ๒๔๔๐ จะตกเป็นทาสของใครไม่ได้ (๑๙)

การที่เจ้านายเมืองแพร่สนับสนุนให้เงี้ยวเข้าตีเมือง เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงเป็นการแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของเมืองประเทศราชในภาคเหนือ ระหว่าง

พ.ศ. ๒๔๒๐ และ พ.ศ. ๒๔๔๕ แต่เมื่ออธิบายมาถึงแค่นี้ ก็มีปัญหาเพิ่มเติมขึ้นอีกว่า ในเมื่อรัฐบาลก็เปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองประเทศราชทุกเมือง ทำไมจึงได้มีแต่เจ้านายเมืองแพร์เท่านั้นที่คิดขบถแข็งเมือง และอะไรคือจุดประสงค์ของการขบถแข็งเมือง เมื่อได้คิดกันขึ้นมาแล้ว สำหรับปัญหาข้อแรกนั้นพอจะตอบได้ว่า ความไม่พอใจต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของเจ้านายเมืองประเทศราชนั้น มากและน้อย ไม่เหมือนกัน และโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความไม่พอใจนั้น ก็มีมากและน้อย ไม่เหมือนกันเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า เจ้านายเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน อาจจะพอใจมาก เพราะโดนจำกัดอิสรภาพมานานและมากที่สุด แต่ทำอะไรไม่ได้ เพราะกำลังข้าหลวงอยู่ใกล้ตรึงอยู่ ฝ่ายเจ้านายเมืองน่านอาจจะไม่มีความรู้สึกอะไรเลยเพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปถึงน่านช้ากว่าเมืองอื่น แต่เจ้านายเมืองแพร์นั้น อยู่ตรง ๆ กลาง ๆ โดนจำกัดอิสรภาพ แต่ไม่รู้สึกรว่ารัฐบาลมีอำนาจพอที่จะบังคับให้ทำอะไรได้ จึงมีความคิดที่จะขบถขึ้นมา และคงจะนึกต่อไปอีกว่า เจ้านายเมืองลำปางก็อยู่ในสภาพคล้าย ๆ กัน จึงได้เขียนจดหมายไปชักชวนให้จับอาวุธขึ้นช่วยด้วย ส่วนปัญหาข้อที่สองนั้น พอจะตอบได้ว่าจุดประสงค์ของการขบถแข็งเมืองของเจ้านายเมืองแพร์คือความต้องการที่จะแสดงอำนาจ ชูให้รัฐบาล “วางงาน” (๒๐) และ “มอบบ้านเวนเมืองคืน” ให้คน “เป็นเจ้าปกครองบ้านเมืองต่อไป” (๒๑)

สาเหตุที่ทำให้โจรเงี้ยวพร้อมที่จะช่วยเหลือเจ้านายเมืองแพร์ขบถแข็งเมืองนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของเจ้านายเมืองแพร์เองแล้ว รู้สึกว่าตรงไปตรงมา ไม่มีข้อน่าสงสัยสักลัษณ์ใด สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าให้หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย พระธิดาฟั่งว่า พกาทม่องหัวหน้าโจรเงี้ยวนั้น แต่เดิม “เป็นลูกหนี้เจ้านางแว่นทิพย์ น้องพระเจ้าเชียงใหม่ อยู่ ๔,๐๐๐ บาท ไม่มีจะใช้ก็หนีมาอาศัยพวกพ้องอยู่ในเมืองแพร์” (๒๒) แต่นั้นมาพกาทม่องก็เป็นผู้นำพวกพ้องกระทำโจรกรรมอยู่เนือง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเมืองแพร์และเมืองลำปาง จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ฝ่ายทางการเมืองลำปางตัดสินใจที่จะกำจัดกองโจรกองนี้เสียให้หมดสิ้น จึงเริ่มค้นติดตามพกาทม่องและพวกพ้องอย่างแข็งขัน น่าจะเป็นตอนนั่นเอง ระหว่างที่พกาทม่องกำลังต่อสู้กับทางการอยู่เพื่อเป็นเพื่อตาย ที่เจ้าพิริยเทพวงศ์ติดต่อด้วย และเสนอให้ยกกองโจรเข้ามายึดเมืองแพร์ เจ้าพิริยเทพวงศ์คงจะเสนออีกด้วยว่า รางวัลสำหรับความช่วยเหลือของพกาทม่อง คือพระราชทรัพย์ในที่ทำการแก้วสนามหลวง ซึ่งทางการเก็บมาได้จากราชการและเก็บไว้จ่ายเงินเดือนข้าราชการ ฝ่ายพกาทม่อง

และกองโจรเงี้ยวคงจะยินดีรับข้อเสนอนี้ เพราะจะได้เมืองแพร่เป็นที่พักพาดำคัย และได้สัมพันธ มิตรไว้ต่อสู้ทางการอีกด้วย

เมื่อกองโจรเงี้ยวเข้าตีเมืองแพร่นั้น มิใช่เจ้านายเมืองแพร่เท่านั้นที่สนับสนุน แต่เงี้ยวชาวเมือง ก็จับอาวุธขึ้นช่วยด้วย สาเหตุที่เงี้ยวชาวเมืองประพฤติเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากฐานะของชาวเงี้ยวที่ ปรังในเมืองประเทศราชภาคเหนือในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีชาวเงี้ยวจากรัฐฉาน ในจักรวรรดิอังกฤษมาตั้งบ้านเรือนทำป่าไม้ หาเพชรหาพลอย ทำมาหากินอยู่ในเมืองประเทศราช ทุกเมือง แต่เดิมมานั้น ชาวเงี้ยวเหล่านี้ส่วนมากมีชีวิตอยู่ต่างหาก ไม่กระทบกระทั่งกับใคร แต่ครั้น รัฐบาลกลางเริ่มควบคุมตรวจตราเมืองประเทศราชภาคเหนือ ให้กระชับแน่นขึ้น ชาวเงี้ยวก็เริ่มรู้ สึกคิดว่าตนเป็นชนหมู่น้อย ซึ่งโดนข้าราชการเจ้าสนามหลวงกดขี่ข่มเหงอยู่เนือง ๆ ชาวเงี้ยวมีความรู้สึก นึกคิดเช่นนี้ เพราะสาเหตุหลายประการ เป็นต้นว่า ชาวเงี้ยวรู้สึกว่าการรังเกียจที่จะอนุญาต ให้ซื้อที่ดินสำหรับสร้างวัด ทำนาหรือสร้างบ้าน และที่จะอนุญาตให้ตัดไม้สำหรับสร้างวัดและสร้างบ้าน ด้วย มิใช่เท่านั้นเปล่า ชาวเงี้ยวขัดเคืองอย่างยิ่งต่อการที่ข้าราชการไม่ยอมทำหนังสือเดินทางให้ โดยดี หากเงี้ยวไม่มีผู้รับประกันเป็นชาวพื้นเมือง และหลังจากที่ไม่ยอมทำหนังสือเดินทางให้แล้ว ยังจับเงี้ยวที่ไม่มีหนังสือเดินทางขังไว้ชั่วคราวอีกด้วย (๒๓) การที่เงี้ยวชาวเมืองจับอาวุธขึ้นช่วย เหลือกองโจรเงี้ยวที่เข้ามาตีเมืองแพร่นั้น นอกจากเป็นการช่วยเพื่อนร่วมชาติแล้ว จึงเป็นการแสดง ออกซึ่งความคับแค้นใจ ซึ่งตนมีอยู่ต่อข้าราชการของรัฐบาลกลางอีกด้วย

นอกจากเงี้ยวเมืองแพร่แล้ว ยังมีชาวพื้นเมืองอีกที่สนับสนุนกองโจรเงี้ยวที่เข้ามาตีเมืองแพร่ สาเหตุที่ราษฎรเมืองแพร่ประพฤติเช่นนี้คล้ายคลึงกับสาเหตุที่ทำให้เงี้ยวชาวเมืองประพฤติเช่นเดียวกัน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงมหาดไทยสมัยนั้นผู้หนึ่งวิเคราะห์ไว้ว่า ราษฎรเมืองแพร่ช่วยเงี้ยว ญุดลากรข้าราชการไปสังหาร “เพราะเหตุสามประการคือ ประการที่ ๑ เพราะ (ข้าราชการ) ไปตั้งเก็บเงินแทนเกณฑ์ ชื่อนี้พวกที่อยู่ไกลเวียงเคยถูกเกณฑ์มาก บางทีจะชอบใจแต่พวกที่อยู่ห่าง เวียง... แต่เดิมไม่มีใครต้องถูกเกณฑ์ มาต้องเสียเงินแทนเกณฑ์ จึงรู้สึกเดือดร้อน ประการที่ ๒ การเกณฑ์ขอแรงทำถนนหนทาง ราษฎรที่เสียเงิน เข้าใจว่าจะพ้นกะเกณฑ์แล้ว ครั้นถูกขอแรงเข้า ด้วย ก็เห็นว่าเราพูดไม่จริง หลอกเอาทั้งเงินเอาทั้งแรงด้วย ประการที่ ๓ เพราะนายแขวง (นายอำเภอ) ที่ออกไปอยู่ตามแขวง ไม่รู้จักเอาใจราษฎร ไปบังคับการกวัดข้นเอาตามแบบแผนนัก

ราษฎรจึงเกิดเกลียดชัง (๒๔) เมื่อค้นดูหลักฐานแล้ว ข้อกล่าวหาเหล่านี้ก็มีความจริงอยู่ทั้งสิ้น เป็นต้นว่าพระยาไชยบูรณ์เองนั้น เกณฑ์คนมาทำถนนหนทางหนักเกินความต้องการ ก่อนกองโจรเงี้ยว จะเข้ามาตีเมืองแพร่ ท่านเกณฑ์คนให้มาทำถนนทั้งในเมืองและนอกเมือง และให้สร้างสะพานอย่างน้อยสี่สิบห้าสะพาน นอกจากนั้นแล้ว ท่านยังบัญชาให้ชาวเมืองแพร่ทุกคนบ่ตักกวาดถนนหน้าบ้านตน เป็นนิตยอีกด้วย (๒๕) การณ์ทั้งนี้อาจจะทำให้คนมาคมระหว่างแพร่และเมืองใกล้เคียงสะทกสะท้าน และทำให้ตัวเมืองแพร่เองสะทกสะท้าน แต่ไม่ได้หมายความว่าจะทำให้พระยาไชยบูรณ์เป็นที่รักใคร่ของราษฎรชาวเมือง ตรงกันข้าม ราษฎรชาวเมืองกลับเกลียดชังท่าน และข้าราชการคนอื่น ๆ ที่เกณฑ์ให้คนทำงานและยินดีช่วยชีวิตที่ซ่อนให้ศัตรูลากเอาไปสังหารเสีย

ฝ่ายสาเหตุที่กงสุลฝรั่งเศส และกงสุลอังกฤษประจำเมืองน่านอาจจะมีเรื่องยุ่งเกี่ยวกับขบถเมืองแพร่ นั้น สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองภายนอกของประเทศสยาม ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันยอมเป็นที่ทราบกันว่าในยุคนั้น มหาอำนาจฝรั่งเศสและอังกฤษ ได้รุกรานประเทศต่าง ๆ ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อจะยึดไว้เป็นอาณานิคมของตน สองมหาอำนาจนี้รุกราน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่อยู่บนทางเดินสินค้าและประเทศที่การปกครองอ่อนแอ กีดขวางความสะดวกของการค้าของตนอยู่ เมื่อปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สองมหาอำนาจได้ยึดประเทศที่อยู่บนทางเดินสินค้าในภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้หมดแล้ว มีประเทศสยามเท่านั้นที่เหลือเป็นอิสระอยู่ การที่กงสุลฝรั่งเศสและกงสุลอังกฤษ ประจำเมืองน่าน อาจจะมีเรื่องยุ่งเกี่ยวกับขบถเมืองแพร่ นั้น น่าจะสืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะกระทำให้การปกครองของรัฐบาลบั้นบ่วน จะได้กล่าวหาได้ว่าการปกครองนั้นไม่มั่นคง กีดขวางความสะดวกของการค้าของประเทศของตน และจะได้ให้โอกาสให้ประเทศของตนทำลายอิสรภาพของประเทศสยามและยึดประเทศสยามเป็นรัฐอารักขา

แต่ทั้ง ๆ ที่ฝรั่งเศสและอังกฤษอาจจะมีความคิดร้ายคล้ายกันต่อประเทศสยาม แต่ความสามารถที่จะกระทำให้สมดังปรารถนานั้น มีอยู่ไม่เท่ากัน ในกรณีนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า “เป็นการที่ผิดคาดคะเน ซึ่งเราทั้งหมดคะเนกันว่าฝรั่งเศสจะเล่นใหญ่ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ พวกฝรั่งเศสได้สำแดงไมตรี ไม่ได้เข้ากับพวกผู้ร้ายจริง ๆ การที่เขาไม่เข้ากับพวกผู้ร้ายนี้ ไซ้จะเป็นเพราะใจบุญญาโอบอ้อมอารี ฤ็มีความเมตตาปรานีต่อเรา กำลังฝรั่งเศสมีน้อยนัก เต็มทีในเมืองลาว กลัวเหมือนกันว่าพวกนี้จะเข้าไปทำร้ายในเขตแดนฝรั่งเศสเพราะเหตุ

ว่ามันเป็นชาติโจรใจฉกาจ ซึ่งอังกฤษเองได้ขับไล่ออกจากเขตแดน” (๒๖) แต่ฝ่ายอังกฤษนั้น คบกับคนไม่เลือกหน้า เพื่อจะได้สมดังปรารถนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า กงสุลอังกฤษนั้น “สมรู้เป็นใจกับพวกเงี้ยว คิดอ่านเกะกะต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ ในเรื่องเงี้ยวกำเร็บขึ้นนี้ ก็เป็นคนในบังคับอังกฤษเป็นหัวหน้าทั้งสิ้น กงสุลก็คอยพยายามจะให้เราได้รับความลำบากและผิตร้าย กระทบกระเทือนกับอังกฤษ... ความปรารถนาของเขาต่าง ๆ ก่อนที่จะหาว่าเราทำผิดอะไรต่าง ๆ นั้น เป็นการที่จะช่วยเราระงับเหตุการณ์ในมณฑลพายัพ ขอให้เรายกเมืองฝางให้แก่เงี้ยว ผู้ร้ายอยู่ต่างหาก ไม่ให้ขึ้นเมืองโค ไมให้ใครไปเบียดเบียน ให้เขาปกครองกันเอง นี่เป็นอย่างที่สุดปรารถนาไม่ถ้วน” (๒๗) รวมความแล้วพอจะสันนิษฐานได้ว่า อังกฤษสนับสนุนเงี้ยว โดยหวังว่าถ้าเงี้ยวขบดสำเร็จ เงี้ยวจะได้ตั้งฝางเป็นเมืองเงี้ยวอิสระ และอังกฤษจะได้โอกาสแผ่อำนาจมาจากรัฐฉาน รับเอาไว้เป็นเมืองอารักขาอีกเมืองหนึ่ง ในจักรวรรดิอังกฤษ

เขตเมืองแพร่ถูกล้อมอยู่ระหว่างวันที่ ๒๕ กรกฎาคมและวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ เมื่อมองย้อนกลับไปแล้ว รู้สึกว่าจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของเหตุการณ์ อยู่ระหว่างวันที่ ๒๔ กรกฎาคม และวันที่ ๔ สิงหาคม เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคมนั้น เจ้าแพร่เขียนจดหมายไปชักชวนให้เจ้าลำปางขบดแข็งเมืองด้วย แต่เจ้าลำปางไม่ยอมร่วมมือ เขาจดหมายไปให้ข้าหลวงทู และตอบไปว่า “จะคิดการต่อไปในเวลานี้หาทันไม่ เพราะคนถือหนังสือจะรีบกลับไป ขอติดครองก่อน แล้วจะตอบไปครั้งหนึ่ง” (๒๘) คงจะเป็นเพราะเหตุนี้เอง เงี้ยวจึงยกกำลังกองหนึ่งไปตีเมืองลำปาง เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคมเพื่อจะลองดูว่าเจ้าลำปางตกลงใจแน่นอนหรือเปล่าว่าจะเข้าข้างใคร แต่ในเมื่อฝ่ายราชการลำปางฆ่าฟันขับไล่เงี้ยวกองนั้นกลับไปเมืองแพร่เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม เจ้าแพร่และเงี้ยวจึงตกอยู่ในสภาพที่ต้องขบดแข็งเมืองอยู่โดยลำพัง และในเมื่อฝ่ายรัฐบาลกลางเป็นฝ่ายที่มีกำลังเหนืออยู่อย่างมาก จึงเป็นเรื่องนับวันเท่านั้น ก่อนที่กองทัพรัฐบาลจะล้อมเมืองแพร่ไว้รอบ เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นรวดเร็วเสียจนกงสุลอังกฤษประจำเมืองน่านไม่ทันจะตั้งตัวเป็นผู้ไกลเกลียดได้เต็มที่ กองทัพรัฐบาลก็ยกเข้าไปยึดเมืองแพร่ไว้ได้เสียแล้ว เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม

ชัยชนะของรัฐบาลต่อขบดเมืองแพร่ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ นั้น เป็นชัยชนะอย่างเด็ดขาด เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีอนุญาตให้คณะกรรมการจับใครก็ได้ มาได้ส่วนเกี่ยวกับต้นเหตุของขบด ระหว่างที่กรรมการกำลังไต่สวนอยู่นั้น ขุนนางเมืองแพร่ในเรือนจำคนหนึ่งฆ่าตัวตาย เพราะมีข่าวลือว่ารัฐบาลจะประหารชีวิตผู้ต้องหาเกี่ยวกับขบดทุกคน (๓๐) ขุนนางคนนี้จะฆ่าตัวตาย

เพราะสำนักถึงความผิดหรือจะลอยที่จะเสียเกียรติ ถ้าโดนประหารชีวิตก็ตามแต่ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีคงจะไม่ยากให้รัฐบาลโดนหาว่ากดขี่ข่มเหงนักโทษในเรือนจำให้ฆ่าตัวตายจึงบอกให้เจ้าพิริยเทพวงศ์หนีไปอยู่เมืองหลวงพระบางเสีย ^(๓๑) เมื่อเจ้าพิริยเทพวงศ์หนีไปแล้ว รัฐบาลจึงถอดออกจากยศ และมอบอำนาจให้พระยาศรีสุริยราชรวานูวัตรยกเลิกการปกครองแบบค้ำสนามหลวงในเมืองแพร่ และจัดการตั้งปวงให้เสมอเหมือนหัวเมืองธรรมดา ^(๓๒) มิใช่เท่านั้น รัฐบาลบรรจุนักวิชาการจากเมืองอื่นในตำแหน่งต่าง ๆ ทุกตำแหน่ง ในที่ว่าการใหม่ขงเมืองแพร่ ตั้งแต่ปลัดเมืองลงไปจนถึงแม้กระทั่งภารโรง ^(๓๓)

รัฐบาลปราบชบดเมืองแพร่ได้อย่างรวดเร็ว และยังสามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองแพร่ อย่างหน้ามือเป็นหลังมืออีกด้วย เมื่อมองย้อนกลับไปถึงเหตุการณ์นี้เป็นครั้งสุดท้าย คำถามที่ปรากฏขึ้นคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นในที่สุดมีความหมายและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ว่าอย่างไร ก่อนอื่น ชบดเมืองแพร่เหมือนกับ “ชบดผู้บุญ” ภาคอีสานและ “ชบดเจ้าเมืองแขกเจ็ดหัวเมือง” ซึ่งเกิดขึ้นในปีเดียวกัน ให้โอกาสรัฐบาลแสดงว่ารัฐมีกำลังและความตั้งใจที่จะปกครอง ที่จะเปลี่ยนแปลง การปกครอง และที่จะกำจัดการคัดค้านต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากเพียงไร ในเวลาเดียวกัน ก็หนีจากความจริงไม่พ้นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองของรัฐบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มิได้เกิดขึ้นและดำเนินไปโดยละมุนละไมปราศจากอุปสรรคคัดค้านอันใด ตรงกันข้าม การคัดค้านมิได้ปรากฏตัวขึ้นโดยทางอ้อมเท่านั้น แต่อาจจะลุกลามระเบิดขึ้นเป็นชบด แข็งเมืองดังเช่นชบดเมืองแพร่ก็ได้ รัฐบาลยังต้องรับความจริงอีกด้วยว่า ฝ่ายค้านนั้นมิได้ประกอบด้วย บุคคลซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองตัดสิทธิและประโยชน์ส่วนตัวไปเท่านั้น แต่รวมทั้งคนธรรมดา ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะข้าราชการบางคนนำการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปใช้โดยจิตใจไม่ซื่อตรง หรือ กระตือรือร้นจนเกินไป ดังเช่นข้าราชการในเมืองแพร่ ที่กดขี่ข่มเหงชนหมู่น้อย ซึ่งอพยพจากต่าง ชาติต่างเมืองมาอาศัยพระบารมี และเกณฑ์ไพร่พลเมืองมาทำงานหนักตรากตรำ เพื่อจะสร้างถนน หนทางให้เสร็จภายในวันสองวัน

ข้าราชการบางคนสมัยนั้นเข้าใจบเรี่ยนจากชบดเมืองแพร่อย่างดี ข้าราชการชั้นสูงในกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นผู้หนึ่งกล่าวว่า “ทางที่จะแก้ไขต่อไปนั้น เงินเกณฑ์ต้องคงเก็บ แต่ต้องละการ กะเกณฑ์ ให้ราษฎรเห็นว่าเราพูดจริง และที่สุดต้องกำชับพวกที่เป็นข้าหลวงแลนายแขวง ให้รู้จักเอาใจ ราษฎรบ้าง อย่าให้ราษฎรรู้สึกความเดือดร้อนที่เราบังคับบัญชาหนัก การจึงจะเรียบร้อยตลอดไป” ^(๓๔)

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาฬ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ทรงเข้า
พระทัยเรื่องนิตเหมือนกัน พระองค์รับสั่งไว้ว่า ข้าราชการที่ประจำอยู่ตามหัวเมืองภาคเหนือ นั้น
ควรจะถือตัวว่าเป็นผู้ปกครองเท่านั้น แต่ควรจะถือตัวว่าเป็นผู้นำสวัสดิภาพไปให้แก่ราษฎรด้วย จะ
เป็นการแนะนำให้ทำ “เหมืองฝายกิติ การเล่าเรียนกิติ การรักษาพยาบาลโรคภัยกิติ” (๓๕) ขบถ
เมืองแพร่ ร.ศ. ๑๒๑ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลเข้าใจว่าสวัสดิภาพทางการเมืองและสวัสดิ
ภาพทางสังคมนั้น เกี่ยวพันอาศัยซึ่งกันและกัน มาแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสารอ้างอิง

เอกสารที่อ้างถึงเป็นจดหมายเหตุซึ่งเก็บ ณ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ (กจช.) ชุดรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกระทรวงมหาดไทย (ม.)

๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ใจการ
ปกครองแผ่นดิน (พ.ศ. ๒๔๑๐) บทนำพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒

๒. ม. ๑๑๓/๑๓ ทอมัสเวินเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๒๗ สิงหาคม ๒๔๔๕ และ ม. ๑๑๓/๑๓ เฟ็งเกอ์
เวินเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๒๘ สิงหาคม ๒๔๔๕ นายทอมัสเป็นบาทหลวงแลนายเฟ็งเกอ์เป็นผู้แทนของบริษัท
อิส เอเชียดิก ทั้งสองอยู่ที่เมืองแพร่เมื่อขบถเงี้ยวเกิดขึ้น จึงเป็นประจักษ์พยานที่เชื่อถือได้

๓. ม. ๑๑๑/๑๓ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ๑๘ กันยายน ๒๔๔๕
และ ม. ๑๑๓/๑๓ ราชการพระเสนาราช ไม่มีวันที่หรือเดือนปี

๔. กรมศิลปากร ปรวบเงี้ยวตอนที่ ๑ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๐๒) หน้า ๒๔-๒๕
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ โทรเลข ๘๘ ๒๕ กันยายน ๒๔๔๕

๕. เหมือนกัน และ ม. ๑๑๓/๑๓ เฟ็งเกอ์เวินเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๒๘ สิงหาคม ๒๔๔๕

๖. กรมศิลปากร ปรวบเงี้ยวตอนที่ ๑ หน้า ๑๔-๑๕ พระยาเทพาธิบดีกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ
โทรเลข ๑๑๑/๖๘๒ ๗ สิงหาคม ๒๔๔๕

๗. เหมือนกัน หน้า ๔๗ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ โทรเลข
๑๖ สิงหาคม ๒๔๔๕

๘. เหมือนกัน หน้า ๘๖ - ๘๘ พระมนตร์พจนกิจกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ โทรเลข ๔๘
๒๘ กรกฎาคม ๒๔๔๕

๙. ม. ๑๑๗/๑๓ ซัลโรแบงสกราบเวินเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๓๐ กันยายน ๒๔๔๕ ซัลโรแบงส เป็น
ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายชาติเบลเยี่ยมในกระทรวงมหาดไทย

๑๐. เหมือนกัน หน้า ๔๐-๔๑ หลวงจันทรมาศย์กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ โทรเลข ๘
สิงหาคม ๒๔๔๕

๑๑. ม. ๑๑๗/๑๓ ซัลโรแบงส กราบเวินเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๓๐ กันยายน ๒๔๔๕

๑๒. กรมศิลปากร ปรวบขบถเงี้ยวตอนที่ ๒ หน้า ๔๗ พระยาบรมบาทำรุงถึงกระทรวงมหาดไทย โทร
เลข ๒๔ ๘ สิงหาคม ๒๔๔๕

๑๓. กรมศิลปากร ปรำบเงี้ยวตอนที่ ๑ หน้า ๕๐ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ไทโรเลข ๑๗ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๔๕

๑๔. ม. ๑๑๑/๑๓ พระยาสุริยราชวรานุวัตรกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ๑๘ กันยายน ๒๔๔๕ ม. ๑๑๓/๑๓ ราชการพระเสนาราช ไม่มีวันที่หรือเดือนปี และ ๑๑๗/๑๓ ชัลโรแบงส์ กราบเรียนเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๓๐ กันยายน ๒๔๔๕

๑๕. พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) พงศาวดารเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนชัย (พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๑ - ๒๐

๑๖. ม. ๑/๗๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๖ มิถุนายน ๒๔๒๗

๑๗. ม. ๕๔/๓๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ๑๖/๗๒๕ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๘

๑๘. เดิม สิ้นหัตถิต มังขวาแม่น้ำโขง พ.ศ. ๒๔๕๕ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๔-๑๑๕

๑๙. พระยาเกรียงไกรกระบวนยุทธ ตำราปกครอง (พ.ศ. ๒๔๔๘) เล่ม ๑ หน้า ๒๓๔-๒๖๖ หน้า ๒๗๕-๒๘๓ หน้า ๒๘๗-๒๘๘ เล่ม ๒ หน้า ๕๔๗-๕๕๔ เล่ม ๓ (พ.ศ. ๒๔๔๕) หน้า ๑๘๗๒-๑๘๗๖

๒๐. ม. ๑/๕๗ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗

๒๑. กรมศิลปากร ปรำบเงี้ยวตอนที่ ๒ หน้า ๔๗-๕๓ พระยาบรมมหาราชวังถึงกระทรวงมหาดไทย ไทโรเลข ๒๔ ๘ สิงหาคม ๒๔๔๕ ประโยชน์มาจากสัญญาข้อที่ ๓ ระหว่างเจ้านายเมืองแพร่และเงี้ยว

๒๒. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อธิบายระยะทางสองแม่น้ำพิงค์ ตั้งแต่เชียงใหม่จนถึงปากน้ำโพ และหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล แพร่ - น่าน ๒๔๕๓ (พ.ศ. ๒๔๕๔) หน้า ๖๕ พระนิพนธ์หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

๒๓. ม. ๑๑๓/๑๓ ทอมัสเวียนเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๒๗ สิงหาคม ๒๔๔๕ และ ม. ๑๑๓/๑๓ เฟ็งเกอว์เวียนเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ๒๘ สิงหาคม ๒๔๔๕

๒๔. กรมศิลปากร ปรำบเงี้ยวตอนที่ ๑ หน้า ๑๒๕-๑๔๐ พระยานวิศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) ถึงหม่อมอดุมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว. ประยูร อิศรศักดิ์ ภายหลังเป็นพระยาในราชทินนามเดิม ไทโรเลข ๕๖ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕

๒๕. ม. ๘๕/๑๕ เฟ็งเกอว์ถึงกุลเบ็ก (ผู้จัดการบริษัท อีสเอเชียติกประจำกรุงเทพฯ) ๒๕ ตุลาคม ๒๔๔๗

๒๖. ม. ๕๕/๔๖ ปีก ๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค) ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๖

๒๗. เหมือนกัน

๒๘. ผู้เขียนขอตีความไว้เช่นนี้ก่อน แต่ขอเรียนว่ายังไม่มีความไปพิสูจน์ความจริงที่จุดที่กองจดหมายเหตุของอังกฤษ)

๒๙. กรมศิลปากร ปรำบเงี้ยวตอนที่ ๑ หน้า ๘๒ พระมณเฑียรพจนกิจ (ขุบ โอสถานนท์) กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ไทโรเลข ๕๕ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

๓๐. กรมศิลปากร ปรามเงี้ยวตอนที่ ๒ หน้า ๑๐๑ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกรมทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ โทรเลข ๕๕ ๒๕ กันยายน ๒๔๔๕

๓๑. หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ศิสกุล แพร์—น่าน ๒๔๕๓ หน้า ๖๘

๓๒. กรมศิลปากร ปรามเงี้ยวตอนที่ ๒ หน้า ๑๐๗

๓๓. ม. ๘๕/๑๑ พระยาศรีสหเทพกราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ๒๔๔๒/๑๐๕๐๑ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๔๕

๓๔. กรมศิลปากร ปรามเงี้ยวตอนที่ ๑ หน้า ๑๒๕-๑๔๐ พระยานวิศรกิจถึงหม่อมอมรวงศ์ไพบูลย์ โทรเลข ๕๖ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕

๓๕. ม. ๕๖/๑๗ กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ๖๑๗/๓๑๓๐ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๔๗

๓๖. ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ สำหรับบทความนี้

ใช้น้ำมันสามทหาร รายได้เข้ารัฐ

สมาคมบาลีปกรณ์

ตีพิมพ์ :

พระไตรปิฎกพร้อมด้วยคำแปล
พจนานุกรมบาลีอังกฤษ
พจนานุกรมบาลีสามานชาม
ไวยากรณ์บาลีสำหรับผู้เริ่มศึกษา ฯลฯ
ผู้สนใจติดต่อขอรายชื่อหนังสือได้จาก 30 Dawson Place London, W. 2

publishes :

PALI TEXT SOCIETY

Pali Texts and Translations
Pali-English Dictionary
Dictionary of Pali Proper Names
Introduction to Pali (a Primer and Reader)
Catalogue post free 30 Dawson Place London, W. 2

A GROWING AND LOW-PRICED LIBRARY ON BUDDHIST TEACHINGS

THE WHEEL

A Series of Buddhist Publications

Covering in 100 issues a wide range of subjects in authentic exposition and reliable translations from the Pali Canon. New titles are added bi-monthly.

SINGLE NUMBERS: CEY. RS. 0.50 9D. 15 USA CTS:
(DOUBLE NUMBERS ACCORDINGLY)

BUDDHIST PUBLICATION SOCIETY

P.O. BOX 61, KANDY, CEYLON.
and SUKSIT SIAM 1715 Rama IV Road Bangkok

ไอเดียบุ๊คส์โตว์

๙๙๒ งามบุรพา พระนคร

โทร. ๒๐๗๔๒

จัดพิมพ์หนังสือของ ส. ศิวรักษ์ คือ

ฝรั่งอ่านไทย

ซึ่งรวมทั้งแบบอย่างการแปลหนังสือ และเรื่องแปลต่าง ๆ ทั้งไทยและอังกฤษ นิตยสาร ดังคนคำศัพท์
ปริทัศน์ วิจัยว่า "ไม่เป็นแค่เพียงแบบอย่างการแปลหนังสือที่เท่านั้น หากยังเป็นแบบอย่าง
ในการเขียนหนังสือ และใช้ภาษาที่คล่อง" ๔๗๔ หน้า กระดาษดี มีภาพประกอบมาก พระยาศร
ภักดิ์พิมพ์ กรุณาเขื่อนลำน้ำโพ

ราคา ๓๒ บาท

ไทยเขียนฝรั่ง

ซึ่งรวมข้อความภาษาอังกฤษต่าง ๆ ของผู้เขียน ขนแปลจากไทยไปสู่ภาษาอังกฤษ และจดหมายจาก
เมืองอังกฤษ อันเป็นวิธีการและการเขียนภาษาฝรั่งอย่างไทย ๆ เรา ๆ หนึ่ง ๆ สดุดี นิพนธ์
กรุณาเขื่อนลำน้ำโพ ใช้กระดาษดี มีภาพประกอบมากเช่นกัน ออกจำหน่ายแล้ว

ราคา ๓๒ บาท

อนึ่งขอแนะนำนักพิมพ์กล่าวถึงนักพิมพ์ เรื่อง สิริวิพัทธ์วิริยะ ของ ส. ศิวรักษ์อยู่ เดิมหนังสือ
และร้อยกรอง เรื่องเขียนและเรื่องแปล ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย หรือฝรั่ง ขอให้ทั้งกำหนด
วางจำหน่ายต่อไป

ผู้เขียนเรื่องนี้ขอทำความเข้าใจไว้ก่อนเป็นเบื้องต้นว่า จะได้หยิบยกเอาเรื่อง การจัดการศึกษาตามคติตะวันตกขึ้นมาพิจารณา ด้วยความเคารพและสำนึกพระคุณความวิริย และความเหนียวแน่นของบรรดาท่านผู้ใหญ่ที่ได้มีส่วนจับงานการศึกษาของชาติในอดีต แต่ขณะเดียวกัน ก็ไม่ประสงค์จะมุ่งศกคือคิดถ้อยคำเพียงนี้ ก็เพราะความจริงโดยแท้ในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ย่อมมีทั้งความสำเร็จ ความล้มเหลว ความดี ความไม่ดี ปนกันอยู่เป็นปกติวิสัย อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนสำนึกดีว่ากำลังพยายามมองดูการจัดการศึกษาในอดีตด้วยทัศนะของคนรุ่นหลัง การที่จะชมเชยถ้อยคำในรายละเอียดและรู้ทันลักษณะบาง เหมือนผู้ที่เกิดสมัยนั้น ย่อมเป็นไปได้ ความเห็นผิดอันใดอันอาจจะมิได้ จึงขอให้เป็นความผิดของผู้เขียนทั้งสิ้น ถ้าเพียงแต่ได้มีส่วนชี้ให้คนรุ่นเดียวกันขณะนี้ได้ศึกษาอดีตด้วยความเป็นธรรม และก่อให้เกิดปฏิวัติในทางสร้างสรรคมากกว่าทางทำลายแล้ว ก็ถือว่าได้ทำหน้าที่อันถูกต้องแล้ว

เมื่อคติการจัดการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาสู่สยาม

เอกวิทย์ ณ ถลาง

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

สิ่งแรกที่ควรนำมาพิจารณา ก็คือ วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในระยะที่เมืองไทยเริ่มจัดการศึกษาแบบใหม่ตามคติตะวันตก นับเป็นเวลาอย่างน้อยสามรัชกาลติดต่อกัน คือ รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ที่บ้านเมืองของเราพยายามถึนรนต่อสู้ทุกวิถีทาง ในอันที่จะส่งวนเอกราชอธิปไตยไว้ มิให้ต้องตกเป็นข้าของมหาอำนาจตะวันตก ดังตัวอย่างที่

เห็นประจักษ์อยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งรอบพระราชอาณาเขต การดำเนินวิเทศบายอันฉลาดสุขุมและการปฏิรูปบ้านเมืองครั้งใหญ่ โดยข้อใหญ่ใจความก็เพื่อดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไว้นั่นเอง การศึกษาอันถือว่า เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการสร้างคนรุ่นใหม่จึงย่อมต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อนี้เป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ให้ได้ นั้น จำเป็นต้องกระทำหลายอย่างหลายแง่ อาทิเช่น ผู้ปกครองประเทศและผู้อยู่

ในตำแหน่งหน้าที่สำคัญ ๆ ทุกหน้าที่ จำ
ต้องเฉลียวฉลาดรู้เท่าทันฝรั่ง ระบบสังคม
และเศรษฐกิจต้องดีพอที่จะพึ่งตนเองได้
เต็มที่ ระบบการบริหารประเทศต้องมี
ประสิทธิภาพ กำลังป้องกันประเทศต้อง
แข็งแรงและทันสมัย ทวยราษฎร์พ้นจาก
สภาพโง่เขลาเบาปัญญา และแม่แก่จารีต
ประเพณีบางอย่างก็ต้องแก้ไข มิให้ขึ้นชื่อ
ว่าป่าเถื่อน การที่จะถึงพร้อมด้วยคุณสม
บัติดังกล่าว ก็ต้องมีจุดเริ่มต้นที่คนก่อน
สิ่งอื่น การให้การศึกษาจะต้องเป็นไป
เพื่อยังให้เกิดความพร้อมเหล่านี้ ทุกประ
การ โดยรูปการเช่นนี้ การศึกษาจึงเป็น
ภาระเบ็ดเสร็จที่จำต้องทุ่มเทให้เป็นอัน
มาก พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชทรง
พระปรีชาญาณหยั่งรู้ความจริงข้อนี้โดย
ถ่องแท้ จึงได้มีพระราชดำรัสไว้ครั้งหนึ่ง
ดังนี้

วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่ยอมรับ
มาแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็น
ใหญ่ขยับนับแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้นจนตลอดราษฎร
พลเมือง สมควรและจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชา
ที่จะทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง.....
เพราะฉะนั้น ฉะนั้นจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะจัดการ
เล่าเรียนทั่วไป ทิวบ้านทิวเมือง ให้เป็นการรุ่งเรือง
เจริญขึ้นโดยเร็ว (๑)

(๑) พระราชดำรัส พระราชทานแก่นักเรียน
โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ พ.ศ. ๒๔๒๗
คัดจาก ประวัตติกรรมทรงวงศานุการ องค์การคำ
กุรุสภา ๒๕๐๗ หน้า ๓๘-๓๙

ถ้าจะหันมาพิจารณาการจัดการศึกษา
ในระยะแรก ๆ ว่า ได้เป็นไปตามพระราช
ปรารถนา และตอบสนองความต้องการของ
บ้านเมืองในครั้งนั้นหรือไม่เพียงไร เราก็
จะพบหลักฐานว่า ได้มีการส่งคนไทยไป
ศึกษาเล่าเรียนในยุโรปเพื่อศึกษาวิชาการ
แขนงต่าง ๆ เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งบรรดาพระราชโอรสและเจ้านายในพระ
ราชวงศ์ ตลอดจนบุตรข้าราชการ ทั้งนี้ก็
เพื่อสร้างคนชั้นนำมารับหน้าที่สำคัญ ๆ
ลูกหลานราษฎรสามัญก็มีบ้างแต่เป็นส่วน
น้อย สำหรับภายในบ้านเมืองก็ได้มีการจัด
ตั้งโรงเรียนหลวงของพระศรีสุนทรโวหาร
โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่พระตำหนัก
สวนกุหลาบ โรงเรียนท่าแพนที่ โรงเรียน
พระเจ้าลูกยาเธอ และโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม ต่อจากนั้นก็มีการจัดตั้งโรงเรียน
หลวงขึ้นตามวัดต่าง ๆ ทั้งในพระนคร
และส่วนภูมิภาค เพื่อให้บุตรหลานของ
ราษฎรได้เล่าเรียนโดยกว้างขวาง ถึง พ.ศ.
๒๔๓๐ โรงเรียนหลวงแพร่หลาย และการ
เล่าเรียนเจริญกว้างขวาง มีภาระต้องดูแล
มากขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมศึกษา
ธิการขึ้น มีกรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็น
ผู้บัญชาการ ต่อมากิจการของกรมศึกษา
ธิการกว้างขวางสลับซับซ้อนขึ้น จึงโปรด

เกล้าฯ ทรงขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕

ในระยะต้นนี้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาเล่าเรียนยังมุ่งให้นักเรียนรู้หนังสือเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีโรงเรียนมัธยมสอนเป็นภาษาอังกฤษขึ้นในพระนคร และได้รับความนิยมแพร่หลาย แต่ก็มีได้จำกัดสอนวิทยาการระดับสูงเท่าไรนัก ไม่ถึงขนาดที่จะฝึกคนเข้าทำราชการได้ ตามพระราชประสงค์และความจำเป็นของบ้านเมืองถึงกล่าวข้างต้น จึงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นอัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ให้กลับมาช่วยจัดตั้ง โรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้น ทรงพระราชปรารภไว้ตอนหนึ่งว่า

ความต้องการของเราเวลานี้เหมือนอย่างกับคนที่ จะทำนา ได้หักร้างทางพงลงไปไต่มาได้แล้ว ได้ไถ หว่านเมล็ดไปแล้วบ้าง ยังบ้าง ด้วยขาดพืชที่จะปลูก เพราะ จึงไม่สามารถที่จะทำให้ใหญ่โตไปได้โดยเร็ว เพราะฉะนั้น รวบยอดความสำคัญก็เรื่องการเล่าเรียนของคนไทย ซึ่งเป็นชาติเจ้าของเมือง ซึ่งไม่ใช่แต่ไม่มีวิชา ถ้าไม่ได้เล่าเรียน ไม่มีทางที่จะเล่าเรียน เพราะไม่มีตำราที่จะเรียน ไม่มีผู้สอนที่จะให้พอกับคน แลให้มีความรู้สูงทันกับการงาน การในกระทรวงศึกษาทว่านี้ การเล่าเรียนก็เป็นอันอักษวิธี และเลขขั้นต่างๆ ถึงว่าจะขยับไปใน ๒ ปีนี้ ก็ยังหานักเรียนที่จะไล่ให้ได้เต็มหลักสูตรไม่ใคร่มี... (๒)

พระราชหัตถเลขาอีกตอนหนึ่งที่ทรงมีไปถึงเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เมื่อครั้งที่ยังเล่าเรียน

พระวิทยาอยู่ในยุโรป ได้ทรงปรารภถึงสภาพการงาน และผู้คนในบ้านเมืองไว้ดังนี้

ความคิดที่จะคิดเรียนให้ตลอดไปนั้น เห็นด้วยเกลี้ยคอ้ยครั้ง ๆ กลาง ๆ มาไม่เป็นไรเป็นพายุ มีอยู่นิดเดียวแต่เพียงความจริงนั้น ในเวลานี้ในเมืองไทยเราครั้งหนึ่งก็ยังคงดีกว่าไม่มีความรู้เลย เมื่อกลับมาคงจะให้เห็นว่าความขัดคนของเราเป็นอย่างไร ถ้าจะเปรียบด้วยเรือ ก็เหมือนกับเมื่อก่อนเอาขี้ผึ้งไว้ในอุ้งคงเหลือแต่รูปเรือ ท้องเรือนั้นรูปร่างจะลอบน้อมไม่ได้ เมื่อจำเป็นต้องเช่นลงน้ำก็เอาโคลนปะแทนชั้นคนพายุก็ไม่เป็น คนหนึ่งยกคนหนึ่งจ้วง คุ่ม ๆ คุ่ม ๆ น้ำก็เซียว ลมก็จัด เวลาว่าง ๆ คอยปลา เปลี่ยนไม้ไปที่ละแผ่น ๒ แผ่น ตกหมันขาชั้น พอเป็นรูป แต่คนที่จะพาย ล้วนแต่เป็นโรคภัยต่าง ๆ คาบอดบ้าง หูหนวกบ้าง การที่จะหาฝีพายให้เต็มลำ เป็นกรยากอย่างยิ่ง ถ้าจะถามว่าเมืองไทยทำไมจึงได้ช้ากว่าญี่ปุ่น ก็ต้องว่าเพราะเหตุที่มันเป็นเช่นนั้นแหละ (๓)

พึงสังเกตว่า พระราชหัตถเลขาฉบับนี้ ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๔) อันเป็นปีที่ ๓๓ ในรัชกาลของพระองค์ สภาพขาดแคลนคนที่ใช้การได้จริงๆ ก็ยังเป็นปัญหาใหญ่อยู่มาก และแก้ไขได้ด้วยความยากลำบากตลอดรัชกาลแม้เมื่อตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นแล้ว ตามพระราชประสงค์ และบรรดาเจ้านาย

(๒) เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่ม ๒ องค์การก้ำกัฏฐา พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๑๔๕

(๓) พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุฉาเจ้าสุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี พิมพ์ในงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระนครสวรรค์วรพินิต เมษายน ๒๔๙๓ หน้า ๒๕

และบุตรข้าราชการ ที่ออกไปศึกษาต่างประเทศจะได้กลับมาบ้างแล้วในตอนปลายรัชกาล ก็ถือได้ว่ายังมีคนที่ได้รับการศึกษาสูงถึงขนาด ไม่พอใช้ในรัชกาลอยู่นั้นเอง ในภาวะเช่นนี้ การเสริมกำลังแบบ “เอาโคลนปะแทนชัน” กังพระราชปรารภข้างต้น อันได้แก่การใช้คนจากระบบการศึกษาเก่า คือ มหาเปรียญจากวัด จึงยังมีความจำเป็นอยู่มาก และเป็นทางออกทางหนึ่ง ต่อมาอีกนานตลอดรัชกาล ถึงในรัชกาลต่อมาก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ แม้ทุกวันนี้ เหลียวดูรอบตัว ทุกกระทรวงทบวงกรม ก็ยังประสบปัญหาอยู่นั่นเอง เพราะโลกเจริญขึ้น วิทยาการก้าวหน้าไปเร็วมาก ความจำเป็นใหม่ๆ ก็เกิดขึ้น ผู้ที่เคยทำงานได้แต่ก่อน บัดนี้ก็ไม้ทันกับงาน การฝึกอบรมในประจำการและการจ้างผู้เชี่ยวชาญ (โดยสมมุติ) จากต่างประเทศ จึงเป็นสิ่งมีความจำเป็นอยู่ทั่วไป โดยเนื้อแท้ เราจึงยังมีได้กล่าวถึงสภาพภาวะขาดแคลนคนในระดับสูงและระดับกลางเลย ดังนั้นนอกเหนือไปจากอุปสรรคอื่น ๆ แล้ว ก็ชวนให้คิดได้ว่า แผนการศึกษาและกลยุทธ์การศึกษาจึงน่าจะมีช่องโหว่บ้างเป็นแน่

๒

กลยุทธ์ในการจัดการศึกษา (๔) (Strategy)

ในการจัดการศึกษาตามคติตะวันตกเพื่อการปฏิรูปบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า และคงความเป็นเอกราชไว้ได้โดยสมบูรณ์ตั้งพิจารณามาแล้วนั้น การวางกลยุทธ์การศึกษา หรือการกำหนดยุทธวิธีเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะการศึกษาเป็นทั้งกิจการ เป็นวิทยาศาสตร์ และเป็นศิลป์ ที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน และเกี่ยวกับองค์ประกอบอื่น ๆ มากมาย การเร่งรัดให้พลเมืองรู้หนังสือโดยเร็ว ตามที่ได้มีพระบรมราชโองการประกาศเรื่องโรงเรียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ เพื่อให้พระราชวงศ์และข้าราชการ ตลอดทั่วถึงอาณาประชาราษฎร์ ได้เข้าเรียนในโรงเรียนหลวง ในพระบรมมหาราชวัง และตามพระอารามต่าง ๆ นั้น นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งของบ้านเมือง แต่ไม่เพียงพอ และค้อยในคุณภาพจนไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของบ้านเมืองดังปรากฏชัดแจ้งตามพระราชปรารภข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังคนในระดับสูงที่จะเป็นสมอง เป็นมือใน

(๔) เพื่อให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น ขอนำศัพท์ทางการทหาร ว่า “ยุทธวิธี” มาเพิ่มความไว้ ณ ที่นี้ด้วย

การทบทวนประเทศทุกสาขางาน ถึงแม้
จะได้มีการจัดส่งเจ้านาย และลูกขุนนางไป
ศึกษาค้างประเทศ ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอ
อยู่นั่นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตอบ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถวายความเห็นเกี่ยวกับการจัดการเล่า
เรียนภายในประเทศตามข้อเสนอของพระ
ยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ต่อมาเป็นเจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี) แสดงพระปริชา
ญาณไว้อย่างกระจ่าง ทั้งในเรื่องปริมาณ
และคุณภาพของคนที่บ้านเมืองต้องการ
ดังนี้

ความเห็นในส่วนจัดการศึกษาในกรุงนั้น เป็นข้อ
สำคัญยิ่งนัก ด้วยคนผู้มีความรู้ไม่พอจะส่งบุตร
หลานออกไปเรียน ณ ประเทศยุโรปมากกว่ามาก แม้
หากว่าคนผู้ไปเรียน ณ ประเทศยุโรป จะได้ความรู้
มาเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองทุกคน ถึงอย่างนั้นก็
ต้องช่วยอุปมาของพระยาวิสุทธิว่า เหมือนดักน้ำตาล
แต่ก็กล แล้วแลรดลงในหน้าอันแห้งแล้ง พอเหลืองก็
แห้งหายไปหมด จำเป็นต้องหวังคนผู้เรียนรู้อีก
ช่วยเป็นกำลังราชการบ้านเมือง ในทุกวันนี้ การเรียน
ตกอยู่เพียงอักษรสมัยและภาษา ซึ่งนับว่าเป็นความรู้
จะต้องหัดในชั้นต้นเป็นขั้น เมื่อไม่ได้จัดการศึกษา
ขยายออกไปให้ทันกาล นักเรียนผู้เรียนจบอักษรสมัย
และภาษาแล้ว ไม่มีวิชาจะเรียนต่อก็ต้องออกจากโรง
เรียน ไม่มีความรู้ที่จะทำการให้เป็นประโยชน์ได้มาก
พอ ไรแต่เท่านั้น ข้าสำคัญตัวว่าเป็นนักเรียนมีสติ
ปัญญาความรู้ เพราะโทษที่ไม่เป็นความจริงดังสำคัญ
เป็นแต่กล้าชั้น จะประพฤดิอะไรก็เป็นใช้ได้ไปครบ
ไตรทวาร ข้อนี้น่าสันดานให้ปราศจากคุณธรรม เป็น
อนาญมขอย่างยิ่ง ควรหาอุปมาแก้ด้วยการสอนให้มี
วิชาความรู้ พอที่จะประกอบกิจการอันเป็นคุณประ

โยชน์ และมีคุณธรรมในสันดาน สมแก่ที่เขาสำคัญตัว
ถ้าได้อย่างนี้ คนเหล่านี้จะกลับเป็นประโยชน์แก่บ้าน
เมืองมากขึ้น (๕)

จากพระวิจารณ์ของ สมเด็จพระมหา
สมณเจ้าคังปรากฏนี้ พอจะจับความตอน
หนึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพในครั้ง
นั้นได้ว่า การขยายตัวระดับมัธยมและอุดม
ศึกษาในครั้งนั้นไม่ทันกับกาลเวลา ถ้าได้
วางกุศโลบายเสียในตอนนั้น บังคับให้
ส่วนหนึ่งของผู้จบประโยค ๒ ประโยค ๓
ศึกษาต่อชั้นมัธยมและอุดมศึกษา โดย
ยอมเสียเวลาอีกไม่มากนัก ก็จะได้คนที่มี
ความรู้สูงขึ้นมาใช้ในราชการ แต่ทั้งนี้
ย่อมต้องลงทุนในระดับมัธยม และอุดม
ศึกษาไว้ให้มาก แม้ในระยะต้นจะสิ้น
เปลืองเพียงไรก็ยอมคุ้มค่า จะว่าไป การ
มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาในเมืองไทยยัง
จัดว่าเชื่องช้า ไม่ทันกาลมาจนบัดนี้ ข้อ
นี้ชวนให้คิดถึงคติประการหนึ่ง ที่ผู้เขียน
เห็นว่ามีผลเสียมากกว่าผลดีแก่บ้านเมือง
คือคติที่ว่า “ไม่ต้องปั้นเทวดาก็ได้ เมื่อ
ยกมนุษย์ขึ้นทงกระบี่ก็ได้เทวดาเอง” (๖)

(๕) สมเด็จพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ พระอภัยมณี
เรื่องจัดการเล่าเรียนของชาวสยาม ที่ทรงตอบ
ร.๕ พระนคร, มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๔๘๘
หน้า ๑-๒

(๖) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี การศึกษาของ
ประเทศสยาม ระหว่างกึ่งศตวรรษที่แล้วมา
ร.พ. ไทยเกษม พระนคร ๒๔๗๘ หน้า ๑๑

เหตุจูงใจประการสำคัญที่ทำให้เดินตามคติ
ข้อนี้ก็คือ การยกมนุษย์ขึ้นทั้งกระบิ (คือ
การจัดการประถมศึกษาโดยแพร่หลาย)
นั้น ง่ายและไม่แพง อาศัยกำลังชาวบ้าน
ที่อ่าน ก.ข. ก.กา ออก และอาศัยศาลา
วัดก็พอ ส่วนการปั้นเทวดา (มัธยมศึกษา
และอุดมศึกษา) นั้น ยาก แพง และ
กินเวลา ถ้าไม่ลงทุน ไม่อดทน และไม่
เสียสละอย่างอื่นแล้ว คงไม่สำเร็จ น่าเสีย
กายยิ่งนัก ที่กระทรวงศึกษาธิการในระยะ
ต้น ๆ (๒๔๓๕-๒๔๔๕) มิได้ให้ความสำคัญ
แก่การมัธยมศึกษา และกีดการเรื่อง
อุดมศึกษาให้จริงจัง คงจะเป็นด้วยเหตุนี้

กรมัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
จึงได้รับสั่งว่า เสนาบดีกระทรวงศึกษา
ระยะนี้เป็นได้แก่ข้างเท่าหลัง (๗)

ข้อนี้ให้อีกประการหนึ่งในแง่เศรษฐกิจ
กิจการศึกษาก็คือ แม้แต่การจัดการ
ประถมศึกษาที่เห็นว่าง่ายนั้น ก็มีการสูญ
เปล่าย่อมมาก ดังจะเห็นได้จากรายงานการ
ศึกษา ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราช
านุภาพ ทรงเรียบเรียงขึ้นทุกเกล้า ๆ ถวาย
ในหลวงรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐
ปรากฏตัวเลขผลการสอบไล่ที่น่าสนใจ
ดังนี้

ชั้นประโยคต้น	โรงเรียน	เข้าสอบ	สอบได้	สอบตก
	สวนกุหลาบ	๒๓	๑๐	๑๓
	สราญรมย์	๕	๓	๒
	ร.ร. ตามพระอาราม	๔๑	๑๓	๒๘
	รวม	๖๙	๒๖	๔๓
ชั้นประโยคสอง				(๘)
	รวมทุกโรงเรียน	๑๗	๖	๑๑

ต่อมาเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้แสดงตัวเลขผลการสอบไล่ พ.ศ. ๒๔๔๕ และผล
การสอบไล่ภายใน ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๓๔-๒๔๔๕) (๘) ไว้ดังนี้

(๗) เจ้าพระยาพระเสด็จฯ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล หน้า ๑๔๕-๑๕๔

(๘) กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ หน้า ๕๔-๕๕

(๙) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี การศึกษาของประเทศไทยในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๔๕

ชั้น	โรงเรียน	เข้าสอบ	สอบได้	สอบตก
ประโยค ๑	ภิกษุสามเณร	๔๒	๔	๓๘
	ร.ร. หลวง และ ร.ร. เซลยศักดิ์	๔๒๕	๒๑๖	๒๐๙
ประโยค ๒	ร.ร. หลวง	๕๐	๓๒	๑๘
	ร.ร. ภาษาอังกฤษ	๗๗	๓๕	๔๒

ผลการสอบได้ภายใน ๑๑ ปี (๒๔๓๔-๒๔๔๕)

ชั้น	เข้าสอบ	สอบได้	สอบตก
ประโยค ๑	๑๙๘๓	๑๐๘๕	๘๙๘
ประโยค ๒	๒๙๖	๑๔๓	๑๕๓

จากตัวเลขข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า

ก. จำนวนนักเรียนสอบไล่ตก มากทุกปี ทุกประเภท และทุกระดับ

ข. นักเรียนส่วนใหญ่เรียนแต่ประโยค ๑ (๓ ปี) ก็ออก และเรียนต่อประโยค ๒ เป็นส่วนน้อยเพียงร้อยละ ๑๔.๗ ส่วนที่จะเรียนต่อถึงประโยค ๓ นั้นไม่ปรากฏ

ค. ในจำนวนที่น้อยนี้ ก็ยังสอบตกเสียอีกร้อยละ ๕๒ บรรดานักเรียนที่สอบตกประโยค ๑ ก็ที่ สอบได้แล้วไม่เรียนต่อก็ที่ สอบประโยค ๒ ตกอีกครึ่งก่อนก็ตีออกไปทำอะไร ที่ไหน ไม่ปรากฏหลักฐาน ถ้าจะพิจารณาความจริงที่ว่า โดยปกติคนส่วนมากย่อมมีสติปัญญาปานกลาง (ประมาณร้อยละ ๘๖) มีที่ฉลาดจริงๆ น้อย (ประมาณร้อยละ ๗) และที่โง่

จริงๆ ก็น้อย (ร้อยละ ๗) แล้วก็น่าจะมีคนสอบตกเพียงร้อยละ ๗ ที่ตกมากเช่นนี้ คงจะเป็นด้วยเหตุประกอบหลายอย่าง วิธีสอนคงจะไม่ดี ผู้เรียนขาดเรียนมากไม่ตั้งใจเพราะเบื่อหน่าย เครื่องเรียนไม่มีการตรวจเยี่ยมการสอนไม่ดี หรือไม่มี ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นการชี้ให้เห็นความบกพร่องในทางปฏิบัติ และความสูญเปล่าที่น่าเสียดายยิ่ง โดยเฉพาะในสภาพการณ์ที่บ้านเมืองต้องการคนมาช่วยงานโดยรีบด่วนหลายสาขา หลายหน้าที่แล้ว ก็ยังเห็นว่าเป็นข้อเสียหายหนักขึ้น

ข้ออุปมาของสมเด็จพระปิยมหาราช ที่ทรงพระราชปรารภ ในพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรฯ จึงเป็นความจริงโดยแท้

อนึ่ง จากตัวเลขพุทธศักราช ๒๔๓๐ และตัวเลข ๑๑ ปี (๒๔๓๔ -- ๒๔๔๕) ตามที่ยกมานี้ ให้แง่คิดอีกประการหนึ่งว่า ถ้าผู้จัดการศึกษาสมัยนั้นมีความแน่ใจในคุณค่าของมัธยม และอุดมศึกษา และหาทางให้ผู้สำเร็จประโยค ๒ ทั้งหมด หรืออย่างน้อยสักครึ่งหนึ่ง ได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมอย่างจริงจัง แล้วถัดที่เป็นหัวกะทิจริงๆ เรียนมหาวิทยาลัยอีกด้วยตามสมควรและพร้อมกันนั้นก็กวัดขันมิให้มีการสอบตกมาก ๆ ทุกระดับชั้นด้วยแล้ว พระบรมราชาธิบายในสมเด็จพระปิยมหาราช ก็คงจะสำเร็จใกล้ความจริงมากกว่าที่เป็นอย่างแน่นอน เรื่องความสูญเปล่าและการไม่เห็นความสำคัญ ของการศึกษา ระดับสูงกว่า ก.ช. ก.กานี้ นับเป็นบทเรียนที่แพงยิ่งของบ้านเมือง อันความไม่สมประกอบนานาประการที่ผู้ปกครองแผ่นดินท่านทรงวิตกนั้น ย่อมมีเหตุส่วนหนึ่งมาจากความบกพร่องของการศึกษาอย่างไม่มีทางปฏิเสธได้

๓

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนา กำลังคน และการปฏิรูปสังคม

ประเด็นที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่งก็คือ การศึกษามีส่วนในการ

เปลี่ยนแปลงรูปสังคมและยกฐานะของคนทั่วไปหรือไม่เพียงไร โดยที่กาลเวลาแห่งการจัดการศึกษากับการเลิกทาสตรงกัน และดำเนินการคู่ขนานกัน ซึ่งทำให้เข้าใจได้ไม่ยากว่า เป็นน้ำพระทัยและพระปรีชาญาณของสมเด็จพระปิยมหาราช ในอันที่จะชยัฐานะทางสังคมของทวยราษฎร์ส่วนใหญ่ให้สูงขึ้นเป็นลำดับ แม้จะขัดกับประเพณีดั้งเดิมก็ตาม สิ่งนั้นก็คือ การเลิกทาส และเมื่อทาสกลายเป็นไทแล้ว บรรดาไททั้งหลาย ทั้งที่เคยเป็นและไม่เคยเป็นทาสมาก่อน ก็ได้รับโอกาสในชีวิตมิให้จมอยู่ในห้วงแห่งความโง่เขลา แต่ให้ไ้รู้หนังสือ และสามารถประกอบกิจการงานให้เป็นคุณแก่ตนและประเทศชาติได้ดียิ่งขึ้นสืบไป แม้จะมีสำเร็จบริบูรณ์ เฉพาะในเรื่องการศึกษา และมีความสูญเปล่าปรากฏอยู่ แต่มองในเจตนารมณ์ และความอุตสาหะแล้ว ต้องนับว่าเป็นสิ่งดีเด่นล้ำสมัยและเป็นสิ่งงดงามนำภาคภูมิใจที่สุดประการหนึ่งในประวัติศาสตร์ของไทย ในแง่พัฒนากำลังคนและการปฏิรูปสังคม อย่างไรก็ดี เรายังไม่มีหลักฐานมากนัก ที่บ่งถึงความสัมพันธ์ของงานใหญ่สองเรื่องนี้ แต่ถึงแม้จะเป็นแต่ความบังเอิญ ก็เป็นความบังเอิญที่รับกันสนิท และมีที่มาจากที่เดียวกัน คือจากองค์พระ

ประมุขในเวลานั้น รูปสังคมไทย และ
ฐานะของทวยราษฎร์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงอันไพศาลและถาวร

๘

หลักวิชาการศึกษา

ปัญหาที่ใคร่หยาบยกขึ้นพิจารณาในส่วนนี้ ก็คือการนำเอาการจัดการศึกษาตามคติตะวันตกเข้ามาดัดแปลง จัดการศึกษาขึ้นในเมืองไทย ได้ใช้หลักวิชาการศึกษาเป็นหลักยึดถือหรือไม่เพียงไร ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาเสียก่อนว่า ในระยะที่เมืองไทยเริ่มจัดการศึกษานี้ ความคิดเชิงทฤษฎีการศึกษาของทางตะวันตก มีอยู่แล้วอย่างไร และพื้นฐานเดิมของเราทางตะวันออกมีอยู่หรือไม่ ถ้าจะประมวลความคิดทฤษฎีทางการศึกษาของการตะวันออกมาไว้ในที่นี้ แม้โดยสังเขป ก็คงจะยืดยาวเกินความจำเป็น และเกินกำลังที่จะทำได้ ขอกล่าวแต่เพียงว่า ในขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นหลักชีวิตและเป็นเนื้อหาสำคัญที่สุดในการศึกษาเล่าเรียนของไทย ทางยุโรปก็ย่อมมีศาสนาคริสต์เป็นพื้นฐาน และพร้อมกันนั้น ก็มีความคิดของปราชญ์หลายท่าน นับแต่ Plato (*The Republic*) Comenius (*The Great Didactic, The Way of Light*) Rousseau (*The Social*

Contract, Emile), Kant (*Lecture Notes on Pedagogy, Perpetual Peace*) และ J.S. Mill (*Utilitarianism, on Liberty*) เป็นอาทิ ความคิดและทฤษฎีที่พยายามหาความหมายของชีวิต ของการศึกษาเล่าเรียน บุคคลกับสังคม จริยธรรมกับการศึกษา และอื่นๆ อีกมากมายนั้น ต่างก็มีอิทธิพลในการจัดการศึกษาในยุโรปอยู่เป็นอันมาก แม้ความคิดหรือทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้จะคัดค้านโต้แย้งและลงกันยาก แต่อย่างน้อยก็ได้ชี้ให้เห็นความพยายามที่จะแสวงหาสัจธรรมของชาวตะวันตก อันนับว่าเป็นธาตุสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าจะถือว่า การศึกษามีคุณค่า และมีความประเสริฐในตัวเอง สังคมทุกสังคมต้องการปัญญา และจะชอบหรือไม่ก็ตาม จะต้องมียุญาชน จะมีแต่หนักปฏิบัติล้วนๆ ไม่มีหนักคิด สังคมนั้นก็ย่อมจะเป็นสังคมที่บกพร่องและเป็นสังคมอ่อนวัย

สมมติฐานข้อหนึ่งของผู้เขียนใคร่หาทางพิสูจน์ให้ผิด แต่ยังไม่พิสูจน์ไม่ได้ก็คือ ในการรับคติการจัดการศึกษาตะวันตกเข้ามาเมืองไทยนั้น เรารับเข้ามาแต่แบบรูประเบียบวิธี และลักษณะวิชาที่บุคคลจะต้องเรียน ส่วนปรัชญาการศึกษา หรือ

หลักความคิดว่า การศึกษาควรเป็นอย่าง
ไร เพื่ออะไร อันเป็นวิญญาณของการ
จัดการศึกษานั้น เรามีได้รับเข้ามาด้วย
เรามองดูการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือ
ของการพัฒนาสังคม เราเห็นว่า “การ
ศึกษา” กับ “ความรู้” คือสิ่งเดียวกัน
เช่นนี้เป็นการถูกแล้วหรือยัง ยิ่งไปกว่า
นั้น ปรัชญา และคติธรรมทางพระพุทธ
ศาสนาที่เป็นหลักชีวิตของเรามาช้านาน
นั้น จะเป็นประทีปในการจัดการศึกษา
เพื่อนำชีวิตของคนไทยให้เจริญก้าวหน้า
ตามคติโลกเพียงไร เหล่านี้ย่อมไม่ถึง
กับลึกซึ้งจนคิดไม่ได้ คิดไม่ถึง แต่ใน
การจัดการศึกษา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
เราได้นำเอาศีลธรรมอันประเสริฐมาไว้
มาวางเป็นหลัก เป็นแนวทางปฏิบัติแล้ว
หรือยัง การรับของตะวันตกก็รับแต่แบบ
รูป มิได้รับปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังมาด้วย
ของเดิมที่มีอยู่ในวัฒนธรรม ก็มีได้นำมา
ประยุกต์ให้ผสมกลมกลืนกับความต้องการ
ความจำเป็นของกาลสมัยเท่าที่ควรเช่นนี้
การศึกษาจึงเปรียบเหมือนหุ่นยนต์ที่ไร้
วิญญาณ ขาดแก่น ขาดชีวิต และเปะปะ
ได้ง่าย

ย้อนกล่าวถึงสมัยพระพุทธเจ้าหลวง
เมื่อเราเริ่มจัดการศึกษากัน น้ำพระทัย
และพระราชดำริของพระองค์นั้น นับว่า
ประเสริฐ และเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่
ประเทศชาติ หาทີเปรียบมิได้ สิ่งที่เขา
ก็คือ ผู้ที่จะช่วยพระองค์ท่านคิดให้ลึกซึ้ง
ทำการศึกษาให้มีวิญญาณ มิใช่มีแต่แบบ
รูปตั้งหุ่นยนต์ ฝรั่งเศสที่เข้ามารับราชการ
ในกระทรวงศึกษาธิการครั้งนั้นมีมากหน้า
หลายตา แต่มีนักปฏิบัติ ไม่มีนักคิด ฝ่าย
ไทยเราก็จะไม่ค่อยมี ถ้าจะมีอยู่ ท่านก็
คิดของท่านในเรื่องการปกครอง การต่างประเทศ
การพระศาสนา แต่การศึกษาที่
ใคร ๆ รับว่าสำคัญยิ่งนั้น กลับไม่มี เจ้า
พระยาพระเสด็จฯ อาจจะเข้าไปและจาก
เร็วไป ความคิดอันเฉียบแหลมลึกซึ้งของ
ท่านจึงมีเป็นอนุสรณ์อยู่ในการศึกษาของ
ไทยน้อยกว่าที่เราปรารถนา และจะว่าไป
แล้ว ท่านเฉียบขาดเป็นเลิศในเรื่องกุศโล
บายและแผนการศึกษา แต่ในทางความ
คิด ทฤษฎีการศึกษา ท่านอาจจะใช้เวลา
ให้น้อยเกินไป ชำร่วยการจัดการศึกษาใน
ระยะต่อมา มีความเลอะเลือนสับสนมาก
การศึกษาของไทยจึงค่อนข้างจะทุพพลภาพ
อยู่ในปัจจุบันนี้

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมด ทั้ง ๔ ส่วน ยังมิได้ครอบคลุมการจัดการศึกษาเมื่อร้อยปีมาแล้วได้หมดทุกแง่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องแผนการศึกษาชาติ และหลักสูตรระดับต่าง ๆ อันนับว่าเป็นเรื่องสำคัญควรที่จะได้มีการวิเคราะห์โดยพิศดารอีก

วาระหนึ่งต่างหาก อย่างไรก็ตามเท่าที่กล่าวมาเพียงบางส่วนนี้ เป็นการแสวงหาบทเรียนจากอดีตที่มีผลมาถึงปัจจุบัน ปัญหาก็คือ เราควรคิดและทำอะไรบ้างสืบจากนี้ เพื่อประโยชน์ของปัจจุบัน และอนาคต

เอกสารอ้างอิง

๑. กระทรวงศึกษาธิการ *ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ — ๒๕๐๗* องค์การคำคุณุสภา พระนคร ๒๕๐๗
 ๒. พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา *พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่ม ๒* องค์การคำคุณุสภา พระนคร ๒๕๐๖
 ๓. *พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถพระปิตุณาเจ้าสุโขมาลย์มารศรีพิมพ์ในงานพระเมรุ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เมษายน ๒๔๕๓*
 ๔. *ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา ๒* *ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศไทย ๒๔๖๓*
 ๕. *วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระบรมราชา ๒* *พระอักษรเรื่องจัดการเล่าเรียนของชาวสยามที่ทรงตอบ ร. ๕ มหามกุฏราชวิทยาลัย พระนคร ๒๔๕๘*
 ๖. *ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา การศึกษาของประเทศไทยระหว่างกึ่งศตวรรษที่แล้วมากับการศึกษาสิกขาลัย* *โรงพิมพ์ไทยเกษม พระนคร ๒๔๗๕*
 ๗. *กรมวิชาการ ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ เอกสารชุดพัฒนาการศึกษา อันดับที่ ๑ มงคลการพิมพ์* *พระนคร ๒๕๐๔*
 ๘. *กรมสามัญศึกษา ชุมทางวิชาการ รายงานการประชุมทางวิชาการครั้งที่ ๑ ๒๕๐๑* *โรงพิมพ์สหกรณ์* *ชายฝั่ง พระนคร ๒๕๐๑*
-

สำนักพิมพ์ สมาคมสังฆมคศาสตร์แห่งประเทศไทย
ปากจุฬาฯ ซอย ๒ ถนนพญาไท พระนคร
โทร. ๕๗๖๒๒

ถ้าต้องการรายชื่อหนังสือโคดละเล็กละน้อย โปรดติดต่อขอได้จากบรรณาธิการ

หนังสือออกใหม่

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

ดิเรก ชัยนาม

ชุดละ ๑๐๐ บาท/เล่มเดี่ยว ๖๐ บาท

พจนานุกรมภูมิศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)

มนู วัลยะเพชร และ วัฒนา พินัยนิติศาสตร์

๒๕ บาท

ปริศนาธรรมไทย

พุทธทาสภิกขุ ๔๕ บาท

ประวัติศาสตร์จีน

ส. ศิวรักษ์ แปล ๓๕ บาท

อิสลามสมัยแรก

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๓๕ บาท

บ้านเมืองและสถาปนิกเมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว

สุเมธ ชุ่มสาย ๗ อสุทธยา

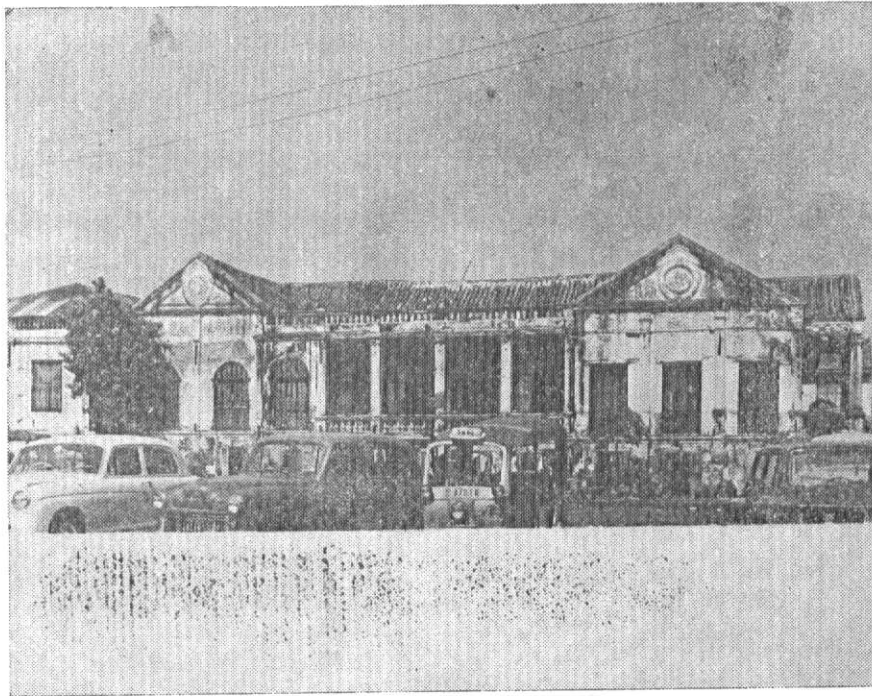
(ประวัติ หม่อมเจ้าประวิชัย หัวหน้าช่างก่อสร้าง ว่าช่างสิบหมู่และช่างศิลา และผลงานที่มอบไว้ให้บ้านเมือง)

ผู้เขียนตั้งใจว่าเมื่อมีเวลาจะเริ่มค้นคว้าเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม และบ้านเมืองของเมืองไทยในสมัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยที่บ้านเมืองได้ถูกปฏิวัติในค่านสถาปัตยกรรมและการสร้างบ้านเมือง คือเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี มาแล้ว ซึ่งคนสมัยนั้นถือว่าการเริ่มต้นยุคสมัยใหม่ของเมืองไทย การค้นคว้าไปในแนวนั้น เป็นแต่ความตั้งใจเพราะยังหาเวลาไม่ได้ และระหว่างคอยหาเวลาที่จะทำการค้นคว้านั้น หลักฐานต่าง ๆ ของบ้านเมืองก็ถูกทำลายหายไปเรื่อย ๆ เพราะคนไทยเป็นคนที่ไม่รักษาสีงแวดล้อมของบ้านเมือง อาคารสถานที่ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางศิลปกรรม หรือประวัติศาสตร์ ก็ถูกรื้อถอนไปอย่างรวดเร็ว

คือคล้าย ๆ กับเป็นคนที่ไม่มีการฐาน ไม่มีอะไรที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และระหว่างคอยหาเวลาค้นคว้านั้น ผู้เขียนก็ได้แต่วิ่งพลา้นหัวบ้านหัวเมือง รับผิดชอบอาคารสถานที่ที่เป็นประวัติของบ้านเมืองก่อนที่จะถูกทำลาย เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานต่อไป ซึ่งเพียงแต่แค่นั้น ก็ทำแทบไม่ทันอัตราการทำลายบ้านเมืองดังกล่าว

ดังนั้นการค้นคว้า และรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับหน้าตาของบ้านเมืองในอดีต การเป็นอยู่อย่างชาวกรุง การเป็นมาของเมืองและสถาปัตยกรรม ก็อาจจะไม่มีวันที่จะสำเร็จได้

จนกระทั่งปีนี้ ซึ่งครบรอบ ๑๐๐ ปีของการเสวยราชสมบัติ ของพระพุทธเจ้าหลวง

แบบอย่างการช่างสมัยใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นใน ๒๐ ปี ต้นแห่งราชการที่ ๕ (วังกรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร ถนนบำรุงเมือง ซึ่งอาจดูเร็ว ๆ นี้) เข้าใจว่า หม่อมเจ้าประวิข สถาปนิก : ผู้เขียน ถ่ายภาพ

ซึ่งคนไทยถือว่าเป็นการเริ่มต้นยุคสมัยใหม่ คล้าย ๆ กับญี่ปุ่นที่ได้เริ่มต้นปรับปรุงบ้านเมืองเมื่อสมัยเมจิ คือเป็นเวลา ๑๐๐ ปี เหมือนกัน ผู้เขียนก็ยังไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะเรียบเรียงเป็นบทความขึ้นมา ให้เป็นประโยชน์หรือความรู้ต่อผู้อ่านได้

แต่ในการขวนขวายหาข้อมูล เกี่ยวกับการก่อสร้างบ้านเมืองสมัยนั้น ก็บังเอิญได้พบข้อความเกี่ยวกับ หม่อมเจ้าประวิข ผู้เป็นสถาปนิกแลจิตรกร ที่สำคัญในสมัยปลายรัชกาลที่ ๔ ต่อต้นรัชกาลที่ ๕ แลบังเอิญจริงๆ ที่ศิลปินผู้หนึ่งก็เป็นทวดน้อย

ของผู้เขียน ที่ว่าบังเอิญนี้ก็เพราะครอบครัวของผู้เขียนไม่ค่อยจะได้สะสมสมบัติ เหมือนกับวังกรมพระยานริศฯ จึงเพิ่งมาเจอข้อความดังกล่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้โดยไม่รู้เรื่องมาก่อน ถึงแม้ข้อความนี้จะไม่เกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและสถาปัตยกรรมเมื่อ ๑๐๐ ปีมานี้โดยตรงก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสนใจ เพราะเป็นเรื่องราวซึ่งเกี่ยวกับสถาปนิกแลศิลปินผู้หนึ่งที่ได้ปฏิวัติ สถาปัตยกรรม แลงานออกแบบต่างๆ ในเมืองไทย เมื่อ ๑๐๐ ปีมานี้ ทำให้บ้านเมืองได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างคาดไม่ถึง โดย

เฉพาะอย่างยิ่งในด้านการออกแบบอาคารต่าง ๆ ซึ่งทำให้ลักษณะของเมืองแปรสภาพจากบ้านสวนมาเป็นบ้านเมือง^๒ โดยการตัดแปลงเอาสถาปัตยกรรมฝรั่ง หรือที่เรียกว่าการออกแบบสมัยใหม่มาใช้ในพระนคร

บทความดังกล่าว เรียบเรียงขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์ (ภายหลังเป็นกรมพระยาฯ) และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (ภายหลังเป็นกรมพระยาฯ) มีใจความดังนี้^๓

หม่อมเจ้าประวิช ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมขุนราชสีหวิกรม (พระองค์เจ้าชุมสาย) ประสูติในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันที่จันทร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะแม พ.ศ. ๒๓๕๐ หม่อมมารดาชื่อน้อยเป็นบุตรพระยาราชมนตรี (ภู ภูมรมนตรี ราชินิกุล ชั้น ๓)

กรมขุนราชสีหวิกรม ทรงสนทนากับข้ามาแต่รัชกาลที่ ๓ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงรับตำแหน่ง เป็นอธิบดีการก่อสร้างว่าช่างสิบหมู่แลช่างศิลาต่อสมเด็จพระยาบรมมหาวิชัยญาติ มาจนตลอดรัชกาล หม่อมเจ้าประวิชจึงนับว่ามีกำเนิดในตระกูลช่างแลจำเริญวัยขึ้นในหมู่ช่าง ได้ศึกษาอบรมในวิชาช่างมาแต่ยังเยาว์ และ

ได้ทรงบรรพชาในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ จำรัสสานธุกุศล ลาผนวชแล้ว ได้รับราชการในสำนักพระบิดา^๔ งานที่ช่วยทำในตอนนี้ เกี่ยวในการสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งภูวณภพมณีนัย พระที่นั่งชัยชุมพล และพุทธปรางค์ปราสาทในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้น

กรมขุนราชสีหวิกรม สิ้นพระชนม์ก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเพียง ๒-๓ วัน ในรัชกาลที่ ๕ หม่อมเจ้าประวิชจึงได้รับราชการโดยลำพัง เป็นต้นที่จะปรากฏเกียรติคุณความรู้ความชำนาญในวิชาช่าง ถ้าจะกล่าวถึงแบบอย่างการช่างอย่างสมัยใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นใน ๒๐ ปีต้นแห่งรัชกาลที่ ๕ ก็อาจจะกล่าวได้ว่าหม่อมเจ้าประวิชเป็นผู้ให้อย่างเกือบจะทั้งหมด ถ้าจะจดลงในเวลานี้ว่าได้ทำอันใดบ้างก็เห็นจะเป็นบาญชียุคยาวมาก เหตุที่ทั้งนี้ในประวัตินี้จะจดลงบ้างแต่ที่สำคัญๆ พอเป็นอุทาหรณ์ให้ผู้อ่านสมัยนี้เห็นความสามารถของหม่อมเจ้าประวิช เป็นเครื่องจดจำเกียรติคุณต่อไป

ต่อไปนี้จะเรียงลำดับปีแลตำแหน่งราชการที่หม่อมเจ้าประวิชได้สนองพระเดชพระคุณในรัชกาลที่ ๕ ลงไว้พอเป็นสังเขป

พ.ศ. ๒๔๑๒ ได้เข้ารับราชการในกอง
ซ่อมแซมพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ต่อด้วย
อย่างพระที่นั่งทรงผนวช ในบริเวณพุทธ
รัตนสถาน แลเป็นนายช่างกำกับการก่อสร้าง
ทั้งเป็นนายช่างปฏิสังขรณ์วัดเขมา
ภิรตารามด้วย

พ.ศ. ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองกัลกัต
ตาแลเมืองอื่นๆ ในประเทศอินเดีย ได้
โปรดให้หม่อมเจ้าประวิชตามเสด็จใน
หน้าที่เป็นช่างเขียน

พ.ศ. ๒๔๑๖ โปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการ
กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี
มีหน้าที่คิดแบบอย่างลายตราต่างๆ แล้ว
โปรดให้ย้ายมารับราชการในกรมทหาร
มหาดเล็ก มีหน้าที่คิดแบบเครื่องประดับ
ต่างๆ

พ.ศ. ๒๔๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ช่วยมิสเตอร์อาลบาสเตอร์จัดการตั้งหอ
พิพิธภัณฑน์ แลเขียนแผนที่ส่งกองทัพที่
ไปปราบช่อ แลแผนที่อื่น ๆ

พ.ศ. ๒๔๑๙ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นช่าง
เขียน และช่างประดับวัดราชบพิธ วัดปร
โมยิกาวาส วัดสุวรรณ กรุงเก่า วัดชุมพล
นิยายาราม วัดมหาสมณาราม เมืองเพชร
บุรี และพระปฐมเจดีย์

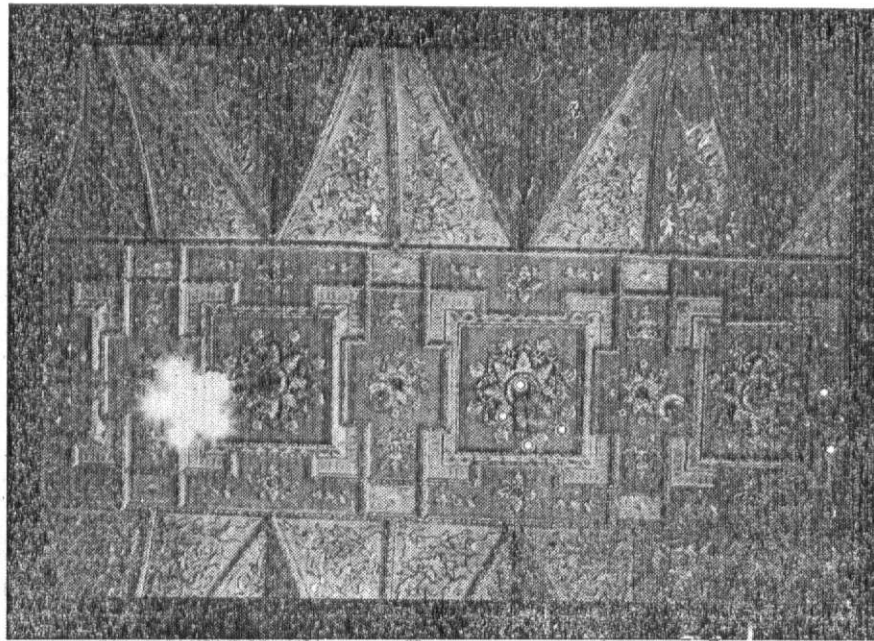
พ.ศ. ๒๔๒๐ โปรดเกล้าฯ ให้มารับ
ราชการในโรงช่างทองหลวง เป็นผู้ช่วย
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร
เป็นผู้ออกแบบเครื่องเพชรพลอย
เครื่องนาค เงิน ทองต่างๆ

พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ทำพระนครวัดจำลองที่ในวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม และทำรูปปั้นรูปเขียน
ประดับห้องพิพิธภัณฑน์ ห้องสนามในกอง
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วร
เดช เมื่อมีงานสมโภชพระนครศักราช
ที่ ๑ ได้พระราชทานเหรียญเงินทองแล
ตราจุลมงกุฎ กับเงิน ๘๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๒๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ซ่อมแซมวัดไล้เมืองลพบุรี และซ่อม
พระอุโบสถพระสมุทรเจดีย์

พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ไปรับราชการเป็นหัวหน้าช่างในกรม
มหาดเล็ก และทำการก่อสร้างในสวนขวา
แห่งพระที่นั่งพิมานรัตยา

มาถึงสมัยนี้ หม่อมเจ้าประวิชมีความ
ทุพพลภาพเกิดขึ้น ไม่สามารถจะทำการ
ใหญ่ๆ ได้ตั้งแต่ก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐
จึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการเป็น
อาจารย์นักเรียน ช่างเขียนในกระทรวง
ธรรมการ

วัดราชบพิธ แสดงเพดานภายในโบสถ์ หม่อมเจ้าประวิธ สถาปนิก : ราวปี สิบสองสามสิบ ถ่ายภาพ

พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้เป็นอาจารย์พิเศษนักเรียนช่างเขียนโรงเรียนสวนกุหลาบซึ่งย้ายมาตั้งที่วัดมหาธาตุ

พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนแบบเขียนพวกครูที่สามัคยาจารย์

พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มารับราชการในช่างเขียนหลวง มียศชั้น ๒

พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการในกรมช่างสิบหมู่กรมช่างมหาดเล็ก

ต่อไปนี้จะกล่าวงานช่างฝีมือต่าง ๆ ซึ่งหม่อมเจ้าประวิธเป็นผู้ให้ช่าง คือ ตรา มี

ต้นตั้งแต่ตราแผ่นดิน อย่างที่ใช้อยู่ก่อนตราครุฑ กับทั้งตราประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดจนตราประจำพระองค์พระบรมวงศ์ ๔ รัชกาล บรรดาที่ผูกขึ้นบนไว้ในพระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬาร อันปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ต่อมาในชั้นหลัง ตราซึ่งรู้จักอยู่ทั่วกัน เช่นตราอักษรพระนาม จ.ป.ร. อักษรพระนาม ส.ผ. ตลอดจนตราสมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๕ เช่นปรากฏใช้อยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นแบบของหม่อมเจ้าประวิธผูกขึ้นเหมือนกัน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ มหาจักรีบรม
วงศ์ จุลจอมเกล้ามงกุฎสยามแบบเก่าเป็น
ของหม่อมเจ้าประวิชคิดผูกขึ้นทั้งดวง ส่วน
นพรัตนราชวรารภรณ์ กับข้างเฟือกแบบเก่า
นั้นเป็นของมีมาก่อนแล้ว หม่อมเจ้าประวิช
เป็นแต่ได้คิดเขียนแก้ไข

เหรียญเครื่องประดับต่าง ๆ คือเหรียญ
รัตนภรณ์เก่า เหรียญจักรมาลา บุษปมา
ลา คุชฎีมาลา จักรพรรดิมาลา รัชตาทิเศก
ทวิทาภิเศก เหล่านี้ หม่อมเจ้าประวิช
คิดเขียนผูกขึ้นทั้งนั้น

เหรียญที่ระลึกต่าง ๆ เหรียญรุ่นเก่า
หม่อมเจ้าประวิช เป็นผู้เขียนให้อย่างทั้ง
นั้น มีเหรียญลงตรงไสกัณฑ์เป็นอุทาหรณ์

เครื่องแต่งตัว ที่ใช้เป็นเครื่องแบบเก่า
ก่อนมา หม่อมเจ้าประวิชเป็นผู้คิดรูปแล
ลวดลายทั้งนั้น เป็นต้นว่าเครื่องแบบมหา
จักรีบรมราชวงศ์ เสื้อยันต์เจ้า เสื้อยันต์
ขุนนาง หมวกยอดพระเกี้ยวแลอื่น ๆ อีก
แต่เครื่องแบบเหล่านี้เลิกใช้เสียหมดแล้ว
ยังคงเหลืออย่างเดียวที่ยังเห็น อยู่แต่
เครื่องแบบเต็มยศทหารมหาดเล็กรักษา
พระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว แต่อันนี้หม่อมเจ้า
เปลี่ยนเสียแล้ว

เครื่องยศ เป็นต้นว่ากล่องทอง กล้วย
ทอง มีลายลงยา มีอักษรพระนามอักษร
ชื่อผู้ซึ่งได้รับพระราชทาน เป็นส่วนฝ่าย

ใน หม่อมเจ้าประวิฑ์ก็ได้เขียนให้หายไป
เป็นอันมาก

บัตรต่างๆ ครั้นรัชกาลที่ ๕ เช่นสัญญา
บัตร ประกาศนียบัตร เครื่องราชอิสริยา
ภรณ์ อนุญาตที่วิสุคามสีมา เหล่านี้
หม่อมเจ้าประวิฑ์เขียนให้อย่าง

ตรากระดาษต่างๆ อย่างที่ได้แรกริเริ่ม
ใช้กันในหมู่พระบรมวงศ์ โดยมากหม่อม
เจ้าประวิฑ์ได้คิดเขียนผูกขึ้นทั้งนี้

พัตรของหลวง ซึ่งทำขึ้นพระราช
ทานแก่พระสงฆ์ในจารต่างๆ ตอนแรกใน
รัชกาลที่ ๕ ก็เป็นแบบที่หม่อมเจ้าประวิฑ์
คิดเขียนทุกเกล้าถวายทั้งนี้ ที่จะกล่าว
เป็นตัวอย่าง ก็คือ พัทธบรมราชาภิเศก
รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเรียกกันว่า "พัทธเอราวัด"
เป็นสำคัญ

วัด งานในการซ่อมแลสร้างพระอาราม
ซึ่งเป็นงานที่หม่อมเจ้าประวิฑ์ให้อย่างทำมี
มากที่ฟังกล่าวเป็นตัวอย่าง ก็คือลวดลาย
ภายในพระอุโบสถวัดราชบพิธแห่งหนึ่ง

อนุสาวรีย์ ที่เป็นแบบขอมแลแบบไทย
ซึ่งตั้งอยู่ในสุสานวัดราชบพิธ แลสวน
สราญรมย์ นั้น ก็เป็นแบบที่หม่อมเจ้า
ประวิฑ์ให้อย่าง

งานที่หม่อมเจ้าประวิฑ์ทำยังมีอย่างอื่น
อีกมากมาย จะพรรณนาไม่สุดได้ ที่กล่าวไว้
แต่เพียงเท่านี้ ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า หม่อม
เจ้าประวิฑ์ช่างไทยคนหนึ่งซึ่งควรนับว่า
เป็นผู้มีความสามารถแลความชอบ ได้
สนองพระเดชพระคุณ มีประโยชน์ในราช
การมาเป็นอันมาก

๑. เรื่องของการเก็บรักษาการไม่ทำลายนั้น เป็นเรื่อง
ที่อธิบายไม่ได้ต่อคนที่ไม่มีความรัก หรือไม่มีพื้น
ฐาน ทำให้นึกถึงข้อความของ (Bertrand Russell
ใน *History of Western Philosophy* (Simon
and Schuster) หน้า ๔๕ ซึ่งมีใจความว่า 'The
search for something permanent is one of the
deepest of the instincts (leading men to
philosophy). It is derived no doubt, from
love of home and desire for a refuge

๒. เกี่ยวกับ การแปลงสภาพของเมืองในเมืองไทย
จากบ้านสวนมาเป็นบ้านเมือง (คือจาก RURAL
มาเป็น URBAN ARCHITECTURE) ขอให้
โปรดอ่านบทความของผู้เขียนในหนังสือประจำปี
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
กันยายน ๒๕๑๑

๓. คัดมาจาก ประวิฑ์ เสวกเอก หม่อมเจ้าประวิฑ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นวัตติวงศ์ และ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพ ทรงรวบรวมประทานพิมพ์แจก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ เสวกเอก หม่อมเจ้า

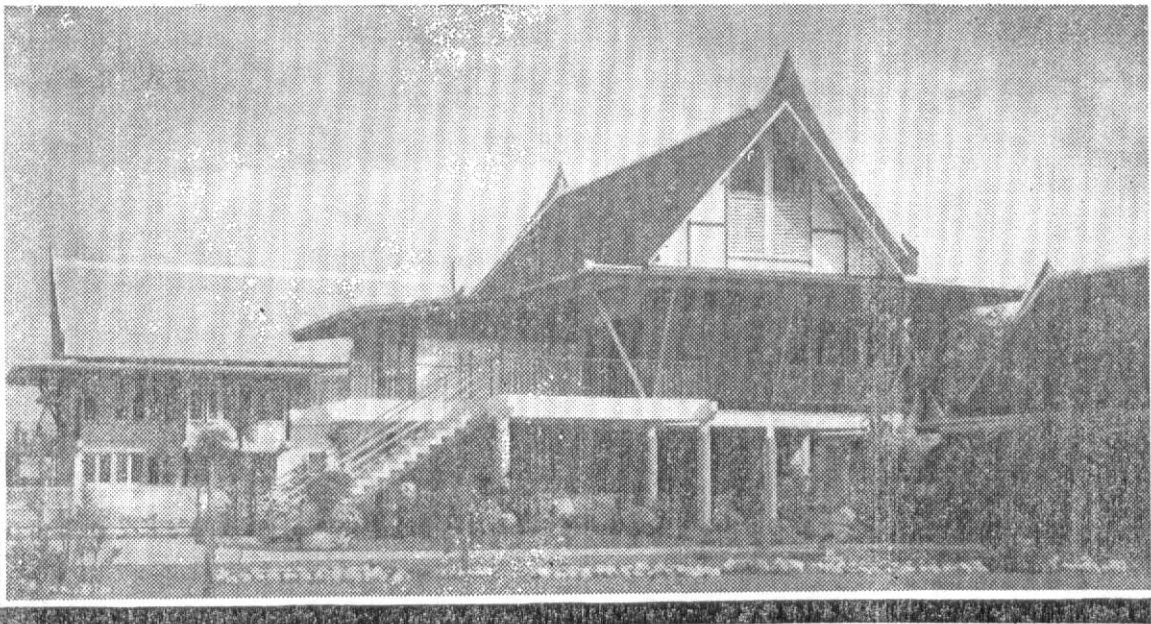
ประวิฑ์ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่
๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘

๔. สำนักนี้ ก็คือ วัจนกรรมสุนทรศาสตร์ หรือที่
ว่า วัจนทำพระ เป็นศูนย์การช่างและศิลปกรรม
สาขาต่าง ๆ ต่อมาดูเหมือนจะมีเรื่องเพราะเสด็จใน
กรมอาจจะทรงเป็น 'artist' มากเกินไปพระเจ้า
อยู่หัวจึงทรงโปรดให้ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา
นวัตติวงศ์มาประทับแทน ลูกหลานเสด็จในกรมก็
รู้สึกว่าจะเป็น 'artist' และ 'eccentric' พอ ๆ
กัน ดังเช่น ท่านประวิฑ์เองซึ่งมีประวัติพิสดาร
ท่านระเบียบซึ่งได้สร้างเรือกลไฟลำแรก ๆ ใน
เมืองไทยแล้วแล่นออกไปในอ่าวไทยเมื่อศตวรรษ
ที่แล้ว และพระองค์ปรีญาณซึ่งพระเจ้าหัว ร.๕
ส่งไปเป็นราชทูตองค์แรกประจำประเทศอังกฤษ
ฝรั่งเศส และประเทศในยุโรปต่างๆ รวม ๑๒
ประเทศ ก็ทรงเป็น 'artist' ทั้งยังคงเป็นวิศวกร
สร้างทำนบ (Polder) ใน ZUIDERZEE ประ
เทศฮอลันดา เมื่อต้นรัชสมัยของพระพุทธเจ้า
หลวงอีกด้วย

กระเบื้องลอนเล็ก

เหมาะสำหรับหลังคาอาคารทั่วไป

ผลิตภัณฑ์ของบริษัทกระเบื้องกระดาศไทยจำกัด บางซื่อ พระนคร

บริษัทค้าวัสดุก่อสร้าง จำกัด

967 ถนนเจริญกรุง ตู๊ ป.ณ. 1770 พระนคร

โทรศัพท์ 35937-38-39, 38820. ผู้จัดจำหน่าย

ด้วย สังคมศาสตร์ปริทัศน์ จะจัดพิมพ์ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาส วันครบรอบศตวรรษ แห่งการผลักดันดินจกรรัชกาลที่ ๕ มาเป็นรัชกาลที่ ๕ ในวันที่ ๑ ตุลาคม ศกน บรรณาธิการจึง ได้ไปเฝ้าพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ องค์ ซึ่งล้วนทรงพระเจริญทันเกล้าแทนคุณกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กราบทูลถามความเห็นจากท่านในแง่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ผู้ทรง เป็นต้นเค็มที่มาของวิวัฒนาการต่าง ๆ ในรอบร้อยปีนี้ ได้ไปสัมภาษณ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ก่อน เพื่อขอทราบพระมติเกี่ยวกับวิเทโศบายและรัฐประศาสน โบายในสองรัชกาลนั้น อันเป็นเหตุให้ไทยดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้เพียงประเทศ เดียวในเอเชียอาคเนย์

สัมภาษณ์พิเศษ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร หม่อมเจ้าหญิง จงจิตรอนอม ศศกุล

วิเทโศบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ถ้าพิจารณาดู แล้วจะเห็นว่าการที่ท่านทรงตกลงทำสนธิสัญญานยอมในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น สมัยนั้นก็มีความเห็นว่า เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ฉะนั้นเองก็เห็นด้วยอย่างยิ่ง เป็นคนหนึ่งที่เผยแผ่ความเห็นข้อนี้ออกมา ถ้าอ่านหนังสือของเซอร์ จอห์นบาวริง จะเห็นว่า พระจอมเกล้าฯ ท่านมีนโยบายเพื่อความเจริญก้าวหน้าก่อนเซอร์จอห์น เข้า

มาเสียอีก เซอร์จอห์นบอกว่าคณะสอนศาสนาเล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่ท่านทรงผนวชอยู่ ท่านก็ทรงส่งเสริมให้ศึกษาวิชาความรู้เกี่ยวกับโลกตะวันตก ท่านเปรียบเทียบความเจริญก้าวหน้าจตุคนสองคนในป่า แยกเอาป่อเข้ามาในเมือง เมื่อถึงหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งมีฝ้าย คนหนึ่งขายป่อ แลกเอาฝ้ายไป ถึงหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีไหม คนที่ขายป่อ ก็ไม่ยอมขาย ไม่ยอมแลกเปลี่ยนอีก ส่วนคนที่ซื้อฝ้าย ขายฝ้าย แลกซื้อไหม

มาแทน การเดินทางในระยะต่อไป คน
แบกโหม ก็ยอมแบกไปน้อยกว่า เบากว่า
คนที่แบกป่อ ครั้นไปถึงเมืองใหญ่ คน
แบกป่อ โหนจะเหนื่อยมามาก แต่ก็กลับ
ขายได้ราคาน้อย ส่วนคนที่มีไหมสียขายได้
ราคาดี และขนมากก็ไม่ลำบากด้วย พระ
บรมราชาธิบายเรื่องความเจริญกึ่งที่ศรีส
เลาะห์ให้ฟังเช่นนี้ แสดงว่ามีพระราชดำริ
ที่จะให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าไปก่อนที่
อังกฤษจะส่งเรือรบเข้ามาเจรจาขอแก้สนธิ
สัญญาเป็นไหนด ๆ แม้กระนั้นขุนนาง
ในราชสำนักก็ไม่เห็นด้วยกับการทำสนธิ
สัญญากับอังกฤษ เพราะในขณะนั้น
การกำกับการผูกขาดของพระคลัง ซึ่ง
ฝ่ายอังกฤษขอให้มีเสรีภาพในการค้า ขอ
ให้อังกฤษติดต่อซื้อขายกับประชาชนได้
แทนที่จะกำกับพระคลังเท่านั้น อันนี้
แหละที่พระจอมเกล้าฯ ท่านทรงตกลง
บางคนว่าท่านกลัวเรือรบ ถ้าไม่ตกลง ก็
เห็นตัวอย่างในเมืองจีน เมืองญี่ปุ่น มาแล้ว
ว่าชาติตะวันตกใช้กำลังบังคับเอา อันที่จริง
ไม่ใช่ที่ท่านจะกลัว ความรอบคอบและ
กลัวเกรงก็ยังมีอยู่บ้าง แต่ที่ท่านทรง
เจตนาจริง ๆ ที่จะให้มีการค้าตามที่เขา
ต้องการ ด้วยเป็นพระราชประสงค์อยู่ก่อน
แล้ว คงคำอุปมาอุปไมยของพระองค์ท่าน
เอง ที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือของเซอร์

จอห์น บาวริง และก็มีข้อเท็จจริงที่ไม่ค่อย
จะทราบกัน ฉะนั้นได้นำกล่าวออกมา
ด้วยเวลานั้นนั้นหาทุกข์ไทยไปเจรจากับประ
เทศต่าง ๆ ได้ยาก พอทำสัญญากับอังกฤษ
แล้ว ท่านก็ไปกระตุ้นให้ฝรั่งเศส อเมริกาน
ทำสัญญาแบบเดียวกัน ยิ่งประเทศอื่น ๆ
ท่านก็ทำเช่นเดียวกัน จนใน ค.ศ. ๑๘๖๘
เมื่อเซอร์จอห์น บาวริง ออกจากตำแหน่ง
ผู้ว่าราชการที่ฮ่องกงแล้ว ท่านได้ตั้งเซอร์
จอห์น บาวริง ให้เป็นทูตของท่าน ไป
เจรจาและเซ็นสัญญากับสวีเดน นอร์เวย์
เบลเยียม และอิตาลี นี่จะเห็นได้ว่าเป็น
การกล้าเล่นพอใช้ และการที่กระทำไปนั้น
เป็นเจตนาแท้จริงของท่านและเป็นหลัก
ของนโยบายอย่างหนึ่ง ซึ่งมีพระราชประ
สงค์จะให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามาสนใจใน
ประเทศไทย เข้ามามีผลประโยชน์กับการ
ค้าขายกับประเทศไทย นานาประเทศก็จะ
ได้มาคานกันไว้ ตามนโยบายพลตุลย์
(Balance of Power) แต่ถ้าอ่านหนังสือ
ของชาวต่างประเทศเขาจะเรียกว่านโยบาย
ที่อาศัยประเทศหนึ่งเล่นงานอีกประเทศ
หนึ่ง ที่จริง ไม่ได้เป็นอย่างนั้น เป็นแต่ท่าน
เปิดโอกาสให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามาค้าขาย
และมีผลประโยชน์เพื่อคานกัน ไม่ใช่ยุให้
ว่าทำให้ร้าย ที่นี้เรื่อก็เข้ามา ความเจริญ
รุ่งเรืองก็มีขึ้น แต่ว่าแบบสัญญาที่ท่านั้น

ก็แปลว่าฝรั่งเอาเปรียบ แบบเดียวกับที่
ทำมากับประเทศอื่นในตะวันออก คือใช้
วิธี unequal treaties ฝรั่งได้ประโยชน์
ฝ่ายเดียว แล้วเรายังบอกเลิกสัญญา
ไม่ได้ด้วย ข้อความในสัญญา เขาก็กำหนด
ไว้อย่างเอาเปรียบ เช่นภาษีศุลกากร เรา
จะเรียกเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละสาม
สินค้าขาออก ก็เก็บได้ตามพิกัดที่มีแจ้งไว้
ในใบต่อท้ายสัญญาเท่านั้น ส่วนอำนาจศาล
ซึ่งจะตัดสินความฝรั่งที่เป็นคู่สัญญากับเรา
เขาก็ไม่ขึ้นศาลเรา ความข้อนี้ไม่สู้จะเป็น
อุปสรรคเท่าไรนัก แต่ที่อังกฤษและ
ฝรั่งเศส ต่อมายังเนเธอร์แลนด์ มามี
อาณานิคมในแถบนี้ อังกฤษก็เรียกร้อง
สิทธิในทางศาลให้แก่คนในบังคับสปีเยกต์
ของเขาด้วย ฝรั่งเศสก็ทำบ้าง ลาว เขมร
ญวน เลยไปขึ้นศาลกงสุล ฝรั่งเศส พวก
ชวา สุมาตรา ก็เลยไปขึ้นศาลกงสุล
เนเธอร์แลนด์เช่นกัน คนพวกนี้มีอารย
ธรรมคล้ายคลึงกับของไทย แต่ได้ไปขึ้น
ศาลกงสุล ข้ออ้างเดิมว่าอารยธรรมต่างกัน
กับเรานั้นจึงใช้ไม่ได้ ต่อมาก็เลยเกิดความ
เคียดแค้น เป็นอุปสรรคในการปกครอง
เป็นอันมาก นั่นก็เป็นธรรมดาที่รัฐบาล
ในระยะต่อ ๆ มาต้องคอยแก้ไข เจรจา
ทำความเข้าใจ เพื่อให้คลายข้อผูกมัด

เหล่านั้น ทั้งนี้ก็มิได้ทำให้พระราชดำริ
ในเชิงประวัติศาสตร์นั้นมีค่าลดน้อยลง
ฉันเห็นว่าที่ท่านมีนโยบายอย่างนั้น ใน
บรรยากาศทางประวัติศาสตร์สมัยนั้น ย่อม
เป็นการแสดงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง

ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๕ ก็เห็นได้ว่า
ท่านทรงยึดนโยบายในอันที่จะให้ไทยเจริญ
ก้าวหน้าต่อไป เคาระห์ดีที่รัชสมัยยาวนาน
พอที่จะปฏิรูประบบการปกครองของเรา
ให้ทันสมัยให้เข้าแบบเดียวกับการปกครอง
ของฝ่ายตะวันตก เช่นในตอนแรก ไม่มี
เงินเดือน ที่หลังมามีเงินเดือน มีงบประมาณ
การปกครองทางมหาดไทย ก็ได้ให้
เป็นรูปที่อำนาจการไปจากกรุงเทพฯ ได้
ความเจริญก้าวหน้าเห็นได้ชัด (เช่นเลิก
ทาส ก็เป็นพระปรีชาสามารถเอง เพราะ
คนที่มีผลประโยชน์ในการมีทาสมีอยู่มาก
แต่การตกลงปลงพระทัยที่จะให้เลิกทาส
นั้นเป็นของพระองค์ ด้วยมีพระราช
ประสงค์จะให้ถูกต้องต่อเหตุการณ์ การต่าง
ประเทศ ก็ทรงดำเนินรอยตามรัชกาลที่ ๔
และได้โอกาสเวลาอันยาวนานในการ
บริหาร ทั้งยังได้ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ
มาร่วมด้วย เช่นเจ้าพระยาอภัยราชา
(โรลิ่ง ยัคมินส์) พระองค์ท่านเองก็ทรง
พระราชวินิจฉัยอย่างรอบคอบ เช่นกรณี

ร.ศ. ๑๑๒ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ที่ปรึกษาเป็น
นักกฎหมายระหว่างประเทศ ดำเนินการ
ตามกฎหมาย ซึ่งก็ถูกต้อง แต่ฝรั่งเศส
เอาเรือรบเข้ามา เราก็ทำความเสียหาย
ให้เขา ต้องใช้ค่าปฏิกรรม ถึงอย่างไรก็ดี
ฝรั่งเศสมีเรือปืนเข้ามา และคาดหมายกัน
ว่าอังกฤษจะช่วย ด้วยวิเทโศบายของ
อังกฤษเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศส แย่งชิง
อาณานิคมกันอยู่ทั่วโลก ทั้งแอฟริกาและ
เอเชีย แต่รัชกาลที่ ๕ ท่านทรงเห็นความ
เป็นจริงเป็นอยู่อย่างไร ท่านก็ยอมตกลง
กับฝรั่งเศสไป ต้องนับว่าทรงทำถูกต้องยอม
เสียสละดินแดนไปเพื่อรักษาเอกราชไว้
นับว่าเสียประโยชน์ส่วนน้อยแลกเอา
ประโยชน์ส่วนใหญ่ หลัง ร.ศ. ๑๑๒ แล้ว
ก็ต้องยอมแลกเอาจันทบูรคืนมา (ค.ศ.
๑๙๐๔) เอาตราคืนมา (ค.ศ. ๑๙๐๗)
โดยยอมเปลี่ยนเอาดินแดนอื่นไป ใน ค.ศ.
๑๙๐๙ ก็ยกรัฐเกะห์ ปรลิส กลันตัน ตรัง
กานู ให้อังกฤษไป โดยมีการแลกเปลี่ยน
กันว่าต่อจากนั้น พวกคนในบังคับอังกฤษ
ต่างๆ จะต้องขึ้นศาลไทย ข้างอังกฤษก็
ฉลาด เขาซ่อนเงื่อนไว้ ให้มีที่ปรึกษา
ฝรั่งในศาลไทยอีก ซึ่งก็ต้องค่อยเจรจากัน
ต่อมา จึงสำเร็จได้ในภายหลัง สิ้นสุดเรื่อง
คนต่างประเทศในศาลไทย เมื่อเปลี่ยน

แปลงการปกครองแล้ว ถ้าจะถามว่าการ
ที่ท่านยอมเสียดินแดนไปนี้ เป็นการกระทำ
ที่ถูกต้องหรือไม่ ดูความเห็นนักประวัติ
ศาสตร์ทั้งไทยและเทศก็ว่าท่านทำถูก
ต้องแล้ว เพราะการที่เสียดินแดนไป ก็
เพื่อจะดำรงคงความเป็นไทยไว้ได้ จะได้
ปรับระบบการปกครองภายในของเราให้
เจริญก้าวหน้าได้ต่อไป นโยบายทั่วไปที่สนับสนุน
ให้นานาประเทศเข้ามาติดต่อกับ
ประเทศไทยมาก ๆ นั้น ในรัชกาลที่ ๕
เป็นเช่นไร ในรัชกาลที่ ๕ ก็ขยายให้
กว้างขวางยิ่งขึ้น ถึงกับเสด็จไปเยี่ยม
ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อเผยแพร่กิตติ
คุณของคนไทยในต่างแดน และก็เพื่อจะ
ดำรงไว้ซึ่งนโยบายพลุดุสน์นั่นเอง

กับพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภ
พฤฒิยานุรักษ์ ได้ไปทูลตามแน้นมา
ทางรัชกาลที่ ๕ และว่าด้วยศิลป
วัฒนธรรมโดยเฉพาะ

ส่วนที่ฉันจะตอบ เป็นเรื่องก่อนเกิด
หวังใจว่าคงจะไม่ผิดมากนัก เราทั้งหลาย
ก็รู้กันอยู่แล้วว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ในระหว่าง
เวลาที่เรียกว่าหัวเลี้ยวหัวต่อในทางวัฒน
ธรรม ด้วยวัฒนธรรมไทยเพิ่งจะรับวัฒนธรรม

ธรรมะวันตกเข้ามาใหม่ ๆ ก็กรรับเอา
วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในนั้น ลองสังเกต
คุณานาประเทศในทางตะวันออก ก็ดูจะถ่าย
แบบเอามาอย่างค้อๆ แม้แต่ในอินเดีย ซึ่ง
รักชาติเหลือเกิน ทุกวันนี้ยังเรียกเดือนอนุ
โลมมาจาก January February เรานั้น
เคราะห์ดีที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงท่าน
เปลี่ยนให้เป็นคำที่มีเค้ามาจากภาษาไทย
มากกว่า ถึงมกราคม กุมภาพันธ์ ฯลฯ จะไม่
ใช้ภาษาไทยแท้ ๆ แต่ก็ใกล้มาจากวัฒน
ธรรมดั้งเดิมของเราดีกว่าใช้ศัพท์ภาษาฝรั่ง
ในการศึกษาสมัยต้นๆ เราก็ต้องจ้างครูฝรั่ง
เข้ามาสอนแม้แต่การทหาร ครูทหารฝรั่งก็
บอกทำทหารต่าง ๆ ตามภาษาของแก แต่
แล้วภาษานั้นๆ ก็ไม่เข้าไปสู่หัวคนไทยได้
เลย จนกลายเป็นคำที่เก๋ ๆ เรียกล้อกัน
เล่นว่า ทำทหารต่าง ๆ นั้นเป็นเหมือน “ตะ
โลกซ์จับตะมูก” ดังนี้เป็นต้น ต่อมาศัพท์
ทหารต่าง ๆ ก็ใช้คำที่คนไทยทุกคนฟังเข้าใจ
เช่น เรียบอาวุธ วันทยาหัตถ์ เป็นต้น
ทางด้านการศึกษาชั้นสูง แต่ไหนแต่ไร
มา สำนักงานของพระมหากษัตริย์ก็มีกรม
พระอัครราชมนตรี ซึ่งมีหัวหน้ากรมเป็น
พระยาศรีสุนทรโวหาร มีชื่อเสียงมาหลาย
ท่าน ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๕ มีการเปลี่ยนแปลง
อะไรต่ออะไรมา มาก แม้ตำแหน่งเดิม

ของหัวหน้ากรมพระอัครราชมนตรีจะยังคงอยู่
แต่ก็ทรงบรรจุสมเด็จพระยาเทวะวงศ์
วโรปการ มาทำหน้าที่ดูจกหัวหน้า
อัครราชมนตรีนั้นด้วย ก็เขียนหนังสือถวาย
ท่านและทรงเรียกตำแหน่งใหม่สำหรับน้อง
ท่านนี้ว่า “ไปรเวทสิเคเรตารีหลวง” ฉัน
ขอรับสารภาพว่า พอได้ยินเข้า ก็ไม่ชอบ
ใจเลย นึกคิดว่าทำไมจึงได้เอาอย่างฝรั่ง
ถึงเพียงนั้น ค้อ ๆ มาท่านก็ทรงเปลี่ยนไป
เรียกตำแหน่งดังกล่าวเป็น “ราชเลขา
นุกร” นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า
ทางวัฒนธรรมด้านภาษานั้น เมื่อรับความ
คิดมาจากตะวันตก เรารับภาษาของเขา
เข้ามาด้วยก่อน แต่ถ้าเราจะเป็นตัวของเรา
เอง เราจึงค่อยชยับขยาย ปรับปรุง
ความคิดความอ่านนั้น ๆ ให้เป็นไปในรูป
ภาษาที่เราคุ้นเคยก่อนแล้วในเรื่องนี้ ฉัน
นึกได้ถึงลายพระราชหัตถ์เกล้าฯ ที่รัชกาล
ที่ ๕ ทรงมีถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
กระทรวงธรรมการ แต่เมื่อครั้งยังเป็น
พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ซึ่งรวมพิมพ์
อยู่ใน *ประมวลพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ด* พิมพ์
แจกในงานศพ ม.ล. ประจวบ กล้วยไม้
เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๐๘ ฉันอยากจะ
แนะนำให้อ่านกันถึงความในพระราช
ปรารภก่อนหนึ่งว่า

“อยากจะทำอะไรก็ทำได้... อยากจะ
เรื่องหนึ่ง ซึ่งน่าที่จะมีผู้เข้าใจว่า อยากจะ
ให้ใช้ศัพท์ไทยไม่ใช้ศัพท์ฝรั่ง เช่น ใต้ถุน
เคียนไปยังกระหวดควยคำว้า เทอม จะ
เข้าใจไปว่ารังเกียจคำต่างประเทศ อยากจะ
ให้ใช้คำไทยเท่านั้น ความจริงไม่เป็นเช่น
นั้น ถ้าคำที่จะใช้สำหรับคนสามัญเข้าใจท
ไปเช่นประกาศกำหนดเวลาเรียน คนที่จะ
ไม่รู้จักคำว่า เทอม นั้นมาก จึงแนะนำไป
ให้หาคำอื่นใช้ให้คนทั้งปวงเข้าใจง่าย แต่
บางทีคำที่มาจากภาษาสันสกฤต
ภาษาเขมร ซึ่งเป็นคำแปลก ๆ ไม่ใคร่
เคยได้ยิน จำยากกว่าภาษาอังกฤษเช่นนี้
ไม่เป็นประโยชน์อันใด ถ้าพูดกันเองใน
ชั้นผู้รู้ภาษาต่างประเทศไม่มีความรังเกียจ

“ข้อซึ่งไม่ชอบเท่านั้น คือ สำแดงความโง่
ของกรมศึกษา เช่น ในหนังสือวิทยากรย
เล่ม ๑๐ ตอน ๔ วันที่ ๑๕ เมษายน หน้า ๓๑๓
มีคำเรียกชาติแขกว่า แตมิล แล้วมีหมึกแดง
ฆ่าตัวอยู่ เหลือแต่ แตมิล นี่เป็นความเขลา
ซึ่งปรากฏในตำราเรียน ถูกข่าวของกรมศึกษา
เพราะแขกชาตินี้ เรารู้จักมาแต่ไหนแต่ไร จน
เป็นคำคำ นับว่าเป็นคำมรดก มีในภาษา
มคธแล้วแปลเป็นภาษาไทยเป็นอันมากกว่า หมิพ
ให้หญิงสาวดูลังกา เสียงเธออย่างฝรั่งโง่
เพราะหลงฝรั่งเช่นนี้เป็นที่เดือดร้อนรำคาญ ถ้า
หากว่าจะอยากอวดดีจู่จู่ว่าอังกฤษเขาเรียก

แตมิล ซึ่งไทยเราเคยใช้ว่าหมิพ เช่นนั้นก็ยัง
จะค่อยเป็นภูมิรู้สึกหน่อยหนึ่ง นี่เป็นตัวอย่าง
ที่ยกให้เห็นแต่เรื่องเดียว ยังมีอื่น ๆ อีกมาก
เช่น เวียงจันทน์ เรียกเวียงเทียน ตามภาษา
ญวน ปากน้ำเซ เรียก บักเส เมืองเมาะตะมะ
เรียก มาตาบาน เมืองทวาย เรียก ตัวอย
เมืองตาวศรี เรียก เตนแนสเซอร์ม ยังเมือง
พม่า เมืองจีน บรรดาที่มีชื่ออยู่ในพงศาวดาร
แลในหนังสือไทย กลับเรียกตามเสียงฝรั่งไป
หมด เช่น เมืองอ้ายม่วย เรียกเอมอย เมือง
เชียงไฮ้ เรียก แซงโค เป็นต้น หนักก็หนัก
เรื่องนั้นไม่ไหว ถ้าพยายามจะพูดฝรั่งเดี๋ยวนี้
ว่า ไอเดนดิไฟ ชื่อเมืองที่เคยมีในภาษาไทย
ให้ใช้ภาษาไทย อย่าให้จดหมายแลพงศาวดาร
แตกสูญเสียได้จะดี ถ้าขึ้นเอาอย่างฝรั่งพิศ
ตะเปิดไปจะหลง ไม่รู้หัวนอนปลายตีน เมือง
เก่า ๆ ที่เรียกชื่อไว้ในหนังสือ จะกลายเป็น
เมืองในเรื่องพระอภัยไปหมด พาให้นักเรียน
โง่งไปเป็นแน่แล้ว”

ส่วนในทางอื่น นอกจากภาษา จะยก
ตัวอย่างเช่น สถาปัตยกรรม ก็จะได้
ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง
คิดแปลงแก้ไขการก่อสร้างแบบเก่าของ
ไทยเรา ให้เข้ามาผสมผสานกันวิเศษและ
โครงสร้างแบบใหม่ของไทยได้ ตัวอย่างอัน
จะพึงเห็นได้ชัดก็คือ วัดเบญจมบพิตรที่
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ทรงเป็นสถาปนิกคิดแบบขึ้น และสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงควบคุมให้ได้ตั้งพระราชดำริ ถือหลักสองอย่าง คือให้ได้ผลในทางวิชาช่างและให้คงงามตามศิลปะของไทย แต่ต้องเข้าใจว่าวัดเบญจมบพิตรมิใช่วัดตามแบบโบราณ ถ้วยนำเอาโครงสร้างอย่างใหม่ แม้จินตนาการนอกมาผสม แต่ก็กลมกลืนกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของเรา พร้อมกันนั้นก็ต้องยอมรับว่าสถาปัตยกรรมไทยจะผสมผสานกับสถาปัตยกรรมตะวันตกได้เช่นนี้ย่อมต้องใช้เวลา สำหรับวิวัฒนาการ कुछังภาษาที่พูดถึงมาแล้วนั่นเอง สิ่งปลูกสร้างในตอนต้น ๆ รัชกาล ถ้าไม่รักษาแบบไทยแท้ไว้ เช่น วัดราชบพิธ ก็เป็นตึกฝรั่งไปเลย บางครั้ง การเอาเครื่องบนแบบไทยไปสวมใส่ไว้กับโครงสร้างแบบฝรั่ง ก็ไม่ได้ผลเต็มที่ ก็มี เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นต้น แต่นั่นก็เป็นผลแห่งความพยายามในสมัยต้นรัชกาล ครั้นมาถึงวัดเบญจมบพิตร หมกข้อผิดพลาด อีกแล้ว เป็นการผสมสถาปัตยกรรมไทยกับวิชาช่างเทคนิคแบบฝรั่งอย่างได้ผลก็

ศิลปวัฒนธรรมไม่ว่าในด้านใด ๆ ต้องมีวิวัฒนาการ จะคงที่อยู่ไม่ได้ แต่ขอให้เธอสังเกตว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง

นั้น ทรงมีพระราชกระแสอยู่เนื่องนิตย์ในข้อที่ไม่ต้องการให้คนไทยกลายเป็นฝรั่งไป ในด้านการศึกษาก็มีเหมือนกัน แม้จะต้องส่งคนไปเรียนเมืองนอกกันแต่ยังเยาว์วัย ก็ทรงเอาพระทัยใส่ โปรดให้กวัดขันให้คงความเป็นไทยไว้ให้ได้ วิชาของฝรั่งนั้น รับเขาเถิด ถ้ามีบุคลิกภาพและชีวิตจิตใจเป็นไทย ต้องการจะรับใช้ประเทศชาติบ้านเมืองของไทยแล้ว เป็นใช้ได้ จริงอยู่คนที่เสียไป เพราะไปทำตนเป็นฝรั่งมากไป จนลืมความเป็นไทย ก็มีอยู่แต่ก็เป็นส่วนน้อย เรื่องส่งคนไปศึกษาต่างประเทศนี้มีปัญหาสืบมาจนสมัยรัชกาลที่ ๗ รัฐบาลในเวลานั้นก็ต้องการทราบมติของบุคคลต่าง ๆ ว่าเราควรส่งเด็กไทยไปเมืองนอกเมื่ออายุเท่าไร จึงจะดี ฉะนั้นได้เชิญชาวไทยและชาวต่างประเทศ จากหลายกระทรวง -หลายอาชีพ มาแสดงมติทุกคนเห็นว่าถ้าจะส่งออกไปแต่ยังเด็กพอที่จะไปหักคืดอย่างฝรั่งและเคยชินกับภาษา แสดงความคิดของเขา เพื่อที่จะได้รู้เท่าทันฝรั่งคิดเป็นอย่างฝรั่ง ถึงจะมีทางเสียได้ตรงที่กลายเป็นฝรั่งไปจนไม่เห็นคนความดีแบบไทย ๆ ก็จริง อย่างนี้เด็กไปเหลวเสียสิ้นเปลืองเงินมากมาย แต่ตามที่เป็นมา ผู้เสียอย่างนี้น้อยทีเดียว อีกนัยหนึ่งก็ส่งไปเมื่อเรียนจบตามหลักสูตรในประเทศนี้แล้ว

จึงไปเรียนวิชาช่างเอาที่นอก อย่างหลังนี้
ผู้ที่ออกไปนอกประเทศพอโตแล้ว เป็น
ไทยอย่างเต็มที่แล้ว สิ่งซึ่งจะไปได้มาย่อม
เป็นสาขาวิชาชีพของตนโดยเฉพาะ จะ
ไปเรียนรู้ชีวิตจิตใจฝรั่งอย่างในสมัยเด็ก ๆ
ไม่ได้ ทั้งสองนี้มีผลต่อกันละอย่าง ที่มีผล
ร้ายก็คือพวกที่เรียนครึ่ง ๆ กลาง ๆ จาก
ไทยไปเมืองนอกขณะที่เรื่องทางเมืองไทย
ก็ไม่รู้ แต่นึกว่ารู้ เช่นพวกที่จบเพียงแต่
มัธยมศึกษาแล้วไปเมืองนอก แลแตกเนื้อ
หนุ่มแล้ว ไปรับอะไร ๆ อย่างเด็กฝรั่งก็
ไม่ได้ อย่างนี้ผู้ที่มาประชุมให้ความเห็น
พูดเน้นเสียงเดียวกันว่าปราศจากประโยชน์

การที่เราต้องการให้เด็กไทยออกไปเรียน
เพื่อรู้ใจฝรั่งนี้ เธอต้องเข้าใจ ว่ามีอนุสนธิ
มาแก่พระราชดำริคั้งเดิมในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้า ฯ เพราะการที่เราจะอยู่รอด
ดำรงคงเอกราชไว้ได้ เราต้องรู้ใจฝรั่งเขา
ว่าเขาจะมาไม่ไหน จะได้รู้เท่าทันกัน
สำหรับประเทศเล็กๆ อย่างเรา ต้องรักษา
เอกราชไว้ให้ได้ก่อน เป็นสำคัญกว่าอะไร
หมด เมื่อมีเอกราชแล้ว เราจึงจะทำ
บำรุงการปกครองภายในและเศรษฐกิจ
การค้า ตลอดจนศิลปวิทยาการได้ ความ
ข้อนี้ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและรัชกาล
อื่น ๆ ก็ดำเนินตามรอยนี้มาทั้งนั้น เป็น
แต่ผิดพลาดความวั้นเท่านั้น

เมื่อทราบเรื่องหลัก ๆ เกี่ยวกับ
พระเจ้าอยู่หัวสองพระองค์นั้นแล้ว
ก็น่าที่จะได้ทราบชีวิตส่วนพระองค์
ของท่านบ้าง สำหรับรัชกาลที่ ๔
เวลานี้ไม่มีใครที่เกิดทันเฝ้าแทน
ที่จะมาเล่าให้เราฟังได้อีกแล้ว ส่วน
รัชกาลที่ ๕ นั้นในกรมสองพระองค์
ที่ไปเฝ้ามา ก็เสด็จไปศึกษาต่าง
ประเทศแต่ยังเยาว์พระชันษา และ
เป็นเจ้านายฝ่ายหน้า ไม่คุ้นเคย
สนิทสนมกับสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงมากนัก จึงได้ไปทูลถาม
ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล ซึ่งได้
เสด็จเข้าไปอยู่ทั้งที่ในพระบรม
มหาราชวังและที่พระราชวังดุสิต
รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระปิยะเกล้าเจ้า
สุขุมารศรี พระอัครราชเทวี ผู้ทรง
เป็นราชเลขาอนุการณียอยู่หลายปีด้วย

สมัยนั้น พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนายก
รัฐมนตรีเองด้วย ต้องทรงหนังสือราชการ
แต่ประมาณห้าทุ่มจนเจ็ดหรือแปดทุ่ม บาง
ที่จนถึงเช้า จึงจะได้เข้าที่บรรทม ในพระที่
นั่งอมรพิมานมณี พอประมาณเวลาสี่ทุ่ม ก็
ต้องไปปรับที่บรรทมขึ้นมาจากออฟฟิศหลวง
กระทรวงมหาดวงกรมต่าง ๆ เสนอหนังสือ
ราชการขึ้นมาขอพระบรมราชวินิจฉัย ทรง
มีพระราชดำริเป็นประการใด ก็ตรัสบอก

ราชเลขานุกรณีย์ ค้วยเป็นฝ่ายใน มีแต่ผู้หญิงทั้งนั้น ราชเลขาฝ่ายในที่รับใช้ใกล้ชิดกับเบื้องพระยุคลบาทอยู่เนืองๆ ก็สมเด็จพระบิตุจนาเจ้าฯ ทูลกระหม่อมพระองค์หญิง (สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพย กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์) และสมเด็จพระหญิงน้อย (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี) เจ้านายท่านมักทรงหมอบเขียนพระราชหัตถ์เลขาดวาทตามที่ตรัสบอก แล้วจึงถวายทรงเซ็น ก่อนส่งหนังสือออกไป ต้องไปอักษกอบบีเก็บสำเนาไว้ ก่อนเสด็จยุโรป ร.ศ. ๑๑๖ ประทับทรงหนังสือต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง บนพระที่นั่งจักรีมหาประสาท องค์ที่เรียกว่าพระที่นั่งบรรณาคมสรวณีย์ พระเจ้าอยู่หัวมักทรงสนับเพลาจีน ไปรคทรงพระโอสถมวนโตะๆ แม็กลองก็ไปรค กับไปรคเสวยพระสุธารสจีน แต่ไม่ทรงใช้ฉลองพระเนตร ทรงใช้แต่แว่นขยาย สองเวลาทรงพระอักษร ประทับกับพระราชอาสน์ มีพนักอิง ทรงเอนพระองค์ลงบรรทมได้ค้วย หลังจากเสด็จยุโรปครั้งแรกแล้ว ไปประทับที่สวนกุหลาบ ร.ศ. ๑๑๘ ประทับที่พลับพลาในสวนกุหลาบนั้น รอกการก่อสร้างพระที่นั่งต่าง ๆ ร.ศ. ๑๒๐ เสด็จขึ้นไปประทับพระที่นั่งวิมานเมฆ ร.ศ. ๑๒๔ เสด็จประพาสคืนกลับมา ไปรคให้ปลุกเรือนต้น แล้วไปประทับที่นั่น

ปลายปี ร.ศ. ๑๒๕ เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งอัมพร ร.ศ. ๑๒๖ เสด็จยุโรปครั้งที่สองกลับมาแล้วก็ทรงประทับที่พระที่นั่งอัมพรเป็นส่วนใหญ่ จนสวรรคตที่นั่น ไม่ว่าจะเสด็จอยู่ที่ไหน เป็นต้องทรงหนังสือราชการที่นั่น ที่เรือนต้นถึงกับทรงพระอักษรที่นอกชานเรือนนั้นเอง แต่เวลานั้นมีหลังคาที่นอกชาน

โดยที่เสด็จเข้าที่บรรทมเอาราว ๆ เข้าจึงมักตื่นบรรทมเอาตอนบ่ายสอง เว้นไว้แต่จะมีการพระราชพิธีตอนเช้า เมื่อตื่นบรรทมแล้ว เสวยมื้อแรก จะเรียกว่ามื้อเช้าก็ได้ แต่ตกเวลาบ่าย ตอนนั้นพระเจ้าลูกเธอมีขึ้นเฝ้า ต่างพระองค์ทรงผ้าลายขั้มันทรงสพักแพรวจีบ สีตามวันเหมือนกันหมดทุกพระองค์ เจ้าจอมเชิญเครื่องถวาย เครื่องที่เชิญมานั้นย่อมต้องประทับตราครั้งมาจากห้องเครื่อง มีท้าวราชกิจและท้าวสุภัทรคอยดูแลรับต่อ ๆ กันมาจากพนักงานใช้ ซึ่งรับจากงานกลางซึ่งรับมาจากห้องเครื่องอีกทีหนึ่ง ก่อนจะเชิญต้องถวายบังคมก่อน แต่พระเจ้าอยู่หัวเสวยพระองค์เดียว เป็นแต่ตรัสปราศรัยกับใครต่อใครในขณะที่เสวยอยู่นั้น กรั้นถึงเวลาประมาณบ่ายสี่โมง ก็ทรงพระอักษรอีก ต่อห้าโมงจึงทรงเครื่อง ถ้าไม่ทรงพระ

ภาษาใจ ก็ทรงแต่งเครื่องแบบทหาร สุด
แต่แต่ว่ามีพระราชพิธีหรือไม่ ขณะที่สร้าง
สวนกุศิต ถ้าไม่มีราชการอะไร ก็มักเสด็จ
ไปทรงปลูกต้นไม้ หากไม่เสด็จออกขุนนาง
ประชุมเสนาบดีกันวันจันทร์ และวัน
พฤหัสบดี ประชุมที่พระที่นั่งราชกรีณย
สภาในพระมหาราชวัง

เวลาสองทุ่ม มักเสด็จเข้าห้องทรง แล้ว
เสวย ก่อนทรงหนังสือราชการ ระหว่าง
ทาง พวกเจ้าจอมเฝ้าที่ห้องเหลือง (บรม
ราชสถิตมโหฬาร)

ที่ว่ามานี้เป็นพระราชกิจประจำวัน ทั่วๆ
ไป ที่ฉันทันเห็น ถ้าเสด็จหัวเมือง ก็
เปลี่ยนแปลงรายการไป แม้มีการพระราช
พิธีและการเล่นต่าง ๆ ก็ยอมเปลี่ยนพระ
ราชกิจไปได้ เช่นปีหนึ่ง ๆ ย่อมต้องมีการ
แจกเบี้ยหวัด เจ้าจอม ท้าวนาง ข้างใน พอ
เสวยกลางวันแล้ว ก็ประทับเป็นประธาน
อยู่ครู่หนึ่ง ให้ท้าวทรงกันถาร ท้าว
ภักทसार ขานชื่อข้าราชการฝ่ายในเข้าไป
รับเบี้ยหวัด โดยมีเสด็จอธิบดี กรมหลวง
ทิพยรัตน์กิริฎกุลินี และพระองค์ศรีรัตน
ประทับอยู่ด้วย พระราชพิธีก็มีมาก
พระเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระราชพิธีเหล่านี้
ถูกต้องงดงาม เป็นสง่า ถึงต้องทรงบัญชา

การเอง ตลอดจนรายละเอียดต่าง ๆ ก็มี
บ่อย ๆ ยิ่งการรับเจ้าฝรั่ง และพระราช
พิธีใหม่ ๆ ค่ายแล้ว ต้องเอาพระทัยใส่
มาก นับว่าทรงหาเวลาได้เก่งมาก และ
ก็ทรงมีเวลาว่างสำหรับทรงพระราชนิพนธ์
หนังสือด้วย เช่น พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุ
ความทรงจำกรมหลวงนรินทร์เทวี และ
เล่นสนุกได้ด้วย ชีวิตในวังจึงไม่น่าเบื่อ
ไม่ใช่ว่าจะมีงานการเล่นก็มีเรื่อยๆ การ
เล่นแข่งแฟนซีนั้นโปรดมาก มักจะมี
เสมอ ใครจับฉลากได้เป็นท้าวอะไรก็ต้อง
แต่งตามนั้น พระองค์ท่านเองก็เคยทรง
แต่งเป็นเจ๊กลากรด ในงานฉลองสุพรรณ
บัตร กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี ร.ศ.
๑๒๔ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ ก็เล่นแฟนซีเรื่อง
สังข์ทอง สนุกนัก ทรงคิดชื่อประธาน
เซยทั้งหกและนางทั้งหกด้วย ยังมหาเด็ก
เด็กชาในเรื่อง ก็ล้วนมีชื่อทั้งนั้น ทรง
ตั้งชื่อต่าง ๆ ได้ไพเราะ มีทั้งพระอารมณ
ชั้น อารมณ์ล้อ รวมอยู่ด้วย เห็นจะเป็น
เพราะทรงรู้จักแบ่งเวลาบำรุงพระกำลัง
ทั้งยังทรงมีพระอารมณ์สนุกนี้เอง พระ
พุทธเจ้าหลวงถึงได้ทรงรับภาระบริหาร
ประเทศอย่างหนักได้นานยิ่ง แลก็ทรง
บริหารได้ดียิ่ง จนได้รับพระสมัญญาว่า
เป็นพระปิยมหาราชของชาวเรา

ออกกีฬามาแล้ว!

แม้ในยามสนุกสนาน เล่นผมก็จะดูเรียบ และงามสลวยด้วย-ยาร์ดเลย์ปอมเมต

สุดาไหมอันพิเศษสุดปราศจากใจของน้ำมันใส่ผมยาร์ด
เลย์ ปอมเมต จะช่วยรักษาทรงผมของท่านให้คงรูป
อยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ไม่ว่าจะทำที่ไหน
สุดพิเศษปราศจากไร ครสมจากน้ำมันที่ซบวอฮอร์
ไม่เปื้อนเสื้อเปื้อนหมอนหรือเสื่อผ้า เวลาสระก็ง่าย

ใช้น้ำเปล่าผมก็สะอาด ยาร์ดเลย์ ปอมเมต
หอมระรื่นควมกลิ่นลาเวนเดอร์ ช่วยบำรุงเส้นผม
อย่างแท้จริง และเสริมสร้างน้ำหนักผมธรรมชาติ
ที่แห้งเหือดไป เมื่อคุณนำและแสงแดดให้กลับคืน
สู่เส้นผมของท่าน

ยาร์ดเลย์

จากยาร์ดเลย์ มูนดิค ผลิตภัณฑ์ อันมีชื่อเสียงทั่วโลก สำหรับชาวชาวไทย

ปัญหาจากผู้อ่าน

ผมอ่านบทความของคุณกมล สมวิเชียร เรื่อง “ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย” ในนิตยสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑) แล้วเกิดความรู้สึกรู้สึกขึ้นหลายประการ จึงอยากจะเล่าสู่กันฟังบ้าง ดังนี้

คำจำกัดความของคำว่าปัญญาชน ดูเหมือนว่าจะมีมากกว่าจำนวนปัญญาชนจริงๆ เสียอีก ที่คุณกมล ตั้งนิยามไว้สั้นๆ ว่า “ปัญญาชนคือนักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญา และวิจารณ์อย่างอิสระ” (หน้า ๓๘) นั้น เห็นว่าเข้าที่ตี เพราะเมื่อลองย้อนย้อนนิยามของคุณกมล ก็ได้ความว่า “คือผู้ใช้ปัญญาสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม” นั่นเอง ประโยชน์ส่วนตนนั้นไม่ต้องพูดถึง ใครๆ ก็สร้างด้วยกันทั้งนั้น แต่ผู้ที่คิดสร้างประโยชน์ให้สังคมอย่างจริงจัง อย่าว่าแต่จะไปฉ้อราษฎร์บังหลวงเลย แม้เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ก็คงไม่อยากเบียดเบียน ส่วนผู้ที่ทำประโยชน์ให้สังคม

ด้วยวิธีอื่น ก็คงมีอยู่ไม่น้อย ซึ่งก็ต้องระลึกถึงและยกย่องเหมือนกัน แต่เราไม่จัดเข้าเป็นปัญญาชน

นักวิชาการบางท่าน แบ่งอาชีพของคนเราออกเป็นสี่ประเภท ก็อาชีพอิสระ (Professional) นักจัดการ (Executive) ช่างฝีมือ (Craftman) และกรรมกร (Labourer) ส่วนผมแบ่งเอาตามใจชอบ ออกเป็นสาม คือพวกใช้สมอง พวกใช้ฝีมือ และพวกใช้กำลังกาย อาชีพการงานของบุคคลนั้น ทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงไร เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น บางคนมีอาชีพเป็นทหาร บ้างเป็นพ่อค้า บ้างเป็นชาวประมง บางคนรับจ้างสมัครผู้แทน แต่ใช้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องเป็นอยู่ทั้งวันทั้งคืน หรือเป็นจนตลอดชีวิตก็หาไม่ คงมีเวลาที่เป็นตัวของตัวเองบ้าง ถ้าใช้เวลาเหล่านั้น ทำประโยชน์ให้สังคมได้ ก็เป็นบุคคล และหากประโยชน์ที่วานี้ทำด้วยปัญญา (ไม่ใช่ลำพังความคิด) นั้น

แหละคือปัญญาชน เพราะฉะนั้นคนที่ใช้มันสมองประกอบกิจการงานอยู่ตลอดเวลา อาจไม่ใช่ปัญญาชนก็ได้ นี่เป็นความคิดเห็นของผม ซึ่งดูจะสมคล้องกับคุณกมลที่ว่า “ผู้มีความรู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นปัญญาชนทุกคน และปัญญาชนก็ไม่จำเป็นต้องมีปริญญา” (หน้า ๔๐) ทั้งนี้เพราะลำพังความรู้ ก็วัดกันด้วยปริญญาไม่ได้อยู่แล้ว ความเป็นปัญญาชน ยิ่งวัดกันด้วยความรู้ไม่ได้หนักขึ้นไปอีก

การที่คุณกมล อ่างนักสังคมวิทยาสมัยใหม่ว่า แบ่งปัญญาชนออกได้เป็นสองพวก คือปัญญาชนหัวเก่า (Tradition-Oriented) กับปัญญาชนหัวใหม่ (Change-Oriented) (หน้า ๔๑ นั้น) ผมไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แม้คุณกมล จะออกตัวไว้ว่า “เป็นการแบ่ง เพื่อความสะดวกเสียมากกว่า..... (ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องถูกต้องเสมอไป)” แล้วก็ตาม ผมเห็นว่า ถ้ารักจะเป็นปัญญาชนกันทั้งทีแล้ว ทำไมจึงต้องมีหัวเก่าหัวใหม่ด้วย ควรจะมีทั้งเก่าและใหม่อยู่ในหัวเดียวกันจะเหมาะกว่า เพราะประโยชน์ของสังคมย่อมแปรเปลี่ยนไปตามกาล เทศะ และสภาพแวดล้อมเป็นกรณีๆ ไป บางอย่างบางทีก็ต้องยึดของเดิมไว้ให้มัน บางคราวก็จำต้องเปลี่ยนแปลง จะมัวถือข้างใดข้างหนึ่งไว้ตลอดกาล เห็นจะไม่เข้าที่ ถ้า

ใครเป็นอย่างนั้น ก็เห็นจะเป็นได้อย่างมากก็แค่ “ปัญญา-ชน” (คือกระแทกแรงๆ) เท่านั้นเอง

การที่คุณกมล แสดงความผิดหวังว่า อาจารย์มหาวิทยาลัยของเรายังล้าหลังทางปัญญาธรรม (หน้า ๕๕) ก็ดี “ยังประกอบอาชีพทำนองเดียวกับช่างฟืด หรือ คนขับแท็กซี่ คือเคยทำมาอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้น...” (หน้า ๕๐) ก็ดี นี่แสดงว่าคุณกมลก็หวังไว้สูงเกินไป ว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วโลก ควรเป็นอย่างนั้นอย่างนี้หรือไม่ก็รองรับทัศนคติสำเร็จรูปของคนไทยเอาไว้มากจนเกินไป เพราะสังคมไทย โดยเฉพาะนอกเมืองหลวง ย่อมเคารพนับถือและเชือมือ ผู้ที่เป็นครูเอาการอยู่ ครูคนใดสำเร็จจากมหาวิทยาลัย ก็ยังได้รับการนับหน้าถือตาและเชือมมือยิ่งขึ้น ทั้งนี้เมื่อได้ยินชื่อครูที่สอนในมหาวิทยาลัย ก็เลยทีกทักเอาว่าต้องมีภูมิปัญญาสูงกว่า ฝีมือลายมือก็ต้องเหนือกว่า นับเป็นการลอกแบบความคิด (Imitation) ได้อย่างหนึ่ง

ผู้มีทัศนคติดังกล่าว เมื่อเข้าไปคลุกคลีอยู่กับมหาวิทยาลัย ก็เห็นจะต้องผิดหวังอย่างคุณกมลเกือบทุกคนไป ถ้าไม่โชคดีบังเอิญไปพบอาจารย์ที่เอาการเอางานและมีปัญญาเข้าเสียก่อน ผมเองไม่เคยคลุกคลีกับกิจการของมหาวิทยาลัย อย่างคุณกมล

แต่ก็เคยติดต่อสมาคมกับอาจารย์ มหาวิทยาลัยมาบ้าง จากปฏิปทาของบางคน ผมเห็นแล้วก็ออกจะสิ้นศรัทธา เพราะชอบทำตัวเองเป็น “ข้าราชการผู้ทรงเกียรติ แต่ว่าอนอนนอนง่ายในทางปัญญา” คำจำกัดความของคุณกมล (หน้า ๕๕) คือเขาให้สอนเรื่องอะไรก็สอนเรื่องนั้น เรื่องไหนที่ใครๆ ก็ไม่อยากให้พูดถึง ก็เงียบเสีย ถึงพูด ก็อ้อมอ้อมเต็มที มีปัญหาข้อสงสัยอะไร แทนที่จะใช้วิจารณญาณของตนเองได้ กลับวิ่งแรไปถามผู้บังคับบัญชาเสียก่อน นักจิตวิทยาผู้หนึ่ง คุณเหมือนจะซื้อคัทกลัส เอช เฟรเยอร์ เคยกล่าวไว้เป็นทำนองว่า คนธรรมดาจะใช้วิจารณญาณในการงานที่ทำ เพียง ๑๐ % เท่านั้น ที่เหลือล้วนทำไปโดยอัตโนมัติจาก การจัดระเบียบล่วงหน้าของสมอง แต่ในกรณีนี้ ๑๐ % ที่ว่าใช้วิจารณญาณ ก็คือการวิ่งไปขอความเห็นชอบจากคนอื่น ดังนั้นเท่าที่คุณกมล เปรียบบุคคลพวกนี้ว่าเหมือนช่างเทคนิค บางทีจะคุยกันเองกันเกินไป เสียด้วยซ้ำ คนที่คิดว่านักศึกษามหาวิทยาลัยของเราไม่ค่อยใช้ความคิดนั้น ผมว่าคิดที่และผิดคนไปแล้ว ต้องตีที่อาจารย์ก่อน

เราต้องไม่ลืมว่า มหาวิทยาลัยในประเทศไทย มีรากฐานมาจากความต้องการที่จะฝึกหัดบุคคลไว้ใช้ราชการ ผู้รับหน้าที่บริหารงานต่อๆ มา ก็ควรจะรับช่วงความ

คิดสำเร็จรู้กันตลอดมา ดังนั้น แม้จะประกาศกันปาวๆ ว่าอย่างไร มหาวิทยาลัยไทย ก็คงไม่พ้นสถานที่ฝึกหัดคนเข้าไว้ใช้ราชการอยู่นั่นเอง บังเอิญระบบราชการของเราชอบให้คนเป็นคน “ว่านอนสอนง่ายในทางปัญญา” อย่างคุณกมลว่า เสียด้วย เรื่องจึงลงเอยด้วยความผิดหวังของคุณกมล ของผม และของคนอื่นๆ อีกหลายคน

ทางบ้านสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันนั้น คุณกมลต้องไม่ลืมว่า ฝรั่งเศสเขาเรียกงานด้านนี้ว่า hurriedly Literature คือหมายความว่าต้องทำงานแข่งเวลา ผู้ทำจำต้องมีภูมิปัญญา หิริโอคตปัสะ และความประณีต พอดูหาไม่แล้วก็เห็นจะต้องนั่งอ่านสิ่งๆ ที่เขามีให้อ่านกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันอย่างนี้ ที่สำคัญคือถ้าทำแบบนี้แล้วขายดี ออกวันละสามเวลาแล้วในขณะนี้ ส่วนสื่อมวลชนประเภทแสงประเภทเสียงนั้น ไม่จำเป็นต้องเอ่ยถึงให้เสียเวลา เพราะที่แท้ก็คือกระบอกเสียงของฝ่ายบริหาร และนักการเมืองบางคนเท่านั้น

เขียนมาเสียยาวพอดู ทั้งๆ ที่รู้ว่า การกระทำอย่างนี้ ก็ไม่ได้ช่วยให้กลายเป็นปัญญาชนขึ้นมาได้ แต่ยังไม่อยากเขียน

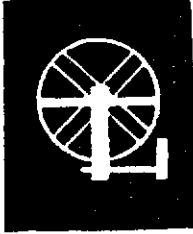
เทียนทอง ทำนวงษ์

หนังสือที่ คึกษิตสยาม
จัดพิมพ์จำหน่าย คือ

ฟื้นความหลัง ของ เสฐียรโกเศศ	๔๕ บาท
ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา ของ น. ณ ปากน้ำ	๓๓ บาท
ตำนาน ของ รพินทร์นาถ ฐากร	๒๒ บาท
ปรัชญาชีวิต ของ กาลิต ยิบราน	๑๘ บาท
รวมเรื่องสั้น ของ สุวรรณี สุคนธา	๒๘ บาท
คำล้งฉันทน์ ไหมอีสาน นวนิยายอาถรรพ์จริง	
ทางจังหวัดอุบลราชธานี ราคาประมาณ	๒๒ บาท
ผู้ที่ต้องการซื้อทุกเล่ม ก่อน ไหมอีสาน ออก ทางร้านอินคีอำเภอน้ำโง ในราคา	๑๕๐ บาท

สำนักพิมพ์ คึกษิตสยาม
๑๗๑๕ ถนนพระรามสี่
สามย่าน ทรงข้ามประตูวัดหัวลำโพง
พระนคร โทร. ๕๑๖๓๐

THE THAI SILK CO., LTD.

JAMES H.W. THOMPSON
Managing Director

Hand-woven Silks & Brocades
STOLES, BLOUSES, SPORT SHIRTS, NECKTIES
CUMMERBUNDS AND THE LARGEST SELECTION
OF SILKS BY THE YARD IN BANGKOK

THE COMPANY THAT MADE THAI SILK WORLD FAMOUS
NEW PREMISES 9 SURAWONGSE ROAD

สำนักพิมพ์ สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

เป็นตัวแทนจำหน่าย

Solidarity

นิตยสาร บุญญาภิรมย์ของ ฟิลิปปีนส์

เล่มละ ๓๐ บาท

อุทาหรณ์เรื่อง มารณการ

กำลังใจ

อาทมาขอรับเป็นสมาชิกนิตยสารสังคมศาสตร์ นับแต่ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๖ เป็นต้นไป อยู่บ้านนอกไกลจากดินที่เจริญ หาหนังสืออ่านยาก ก่อนนี้อยู่กรุงเทพฯ อ่านง่าย โดยเฉพาะนิตยสารของท่าน ชอบอ่านมาก เพราะให้แนวคิดและการแสดงออกทางปัญหาของปัญญาชนอีกหลายท่าน นับเป็นนิมิตต์ของวงการหนังสือ ที่มีหนังสือมาตรฐานเช่นนี้ออกมาสู่ตลาด การทำรูปเล่มก็สวยดี หากจะมีรูปภาพเกี่ยวกับการให้ข้อคิดหรือภาพที่หายากแล้วก็จะยิ่งดี คุณหนังสือซ้อฟ้า จะทำให้เกินยิ่งขึ้น

ขอให้นิตยสารฉบับนี้ จงเป็นที่รักของนักการเมืองกัวยเด็ก

พระธวัช โฆสทินุโน
บ่าซาง ลำพูน

อยากอ่านเร็ว

ความจริงผมจะบอกรับที่เมลเบอร์นก็ได้ และดูกลัวเสียด้วยซ้ำ แต่ผมเห็นว่ารับทางกรุงเทพฯ ผมก็จะได้ได้อ่านก่อน ส่วนที่บอกรับทางออสเตรเลีย นั้น ผมเชื่อว่า กว่าคุณจะหาเรื่องส่งไปได้ก็คงเสียเวลานาน คุณคงทราบดีว่าผมอยากอ่านหนังสือของคุณมากเพียงใด จึงได้เลือกวิธีที่จะได้รับหนังสือเร็วที่สุด แต่เรื่องถูกแพงมิใช่ข้อสำคัญ ผมอยากได้หนังสือโดยเร็วและครบถ้วนเท่านั้นเอง ผมไม่ทราบว่าคุณยังมีเล่ม ๑-๒ และ ๔ ปีที่ ๕ เหลืออยู่อีกหรือไม่ และพอจะส่งให้ผมได้ไหม แม้จะคิดราคาเพิ่มผมก็ไม่ว่า

ประสงค์ บุญเจิม
สถานทูตไทย กรุงแคนเบอร์รา

ไม่เรียบร้อย

หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับมกราคม ที่ส่งไปให้ นั้นผมได้รับแล้ว ด้วยความขอบคุณยิ่ง แต่ที่เรียนมาให้ทราบนั้น ก็เพราะว่าหนังสือฉบับนั้น หน้ามันหายไปสี่สิบกว่าหน้า และมีหน้าซ้ำกันอีก ๑๖ หน้า ทำให้เรื่องหายไปเกือบ ๒ เรื่องอย่างน่าเสียดาย ส่วนที่ซ้ำเพิ่มมาให้นั้นผมก็ขอบคุณแต่ไม่จำเป็นเลย ที่เรียนมานี้ ก็เพื่อบรรณาธิการจะได้ทราบและพิจารณาต่อไป

พัฒนรินทร์ ศรีประทีน
ท่าช้าง เพชรบุรี

ที่ลิตพลาคอขวางนี้ คุณอยู่ที่เดิม จมเป็นของธรรมดา แต่ฉบับนี้ลิตพลาคอจนเปลี่ยนคันแหบไม่ไหว หากนักไม่ได้ ก็เห็นจะต้องพิจารณาตัวเองเสียที

ป.ก.

ความผิดพลาด

อันเนื่องมาจากใบต่อสมาชิกภาพ ปริทัศน์ ประจำปีที่ ๖ ซึ่งได้ส่งแนบกับหนังสือและครั้งหลังได้ส่งของมานั้น ผมขอแจ้งให้ทราบว่าได้เสียค่าสมาชิกภาพปีที่ ๖ แล้วโดยมีใบเสร็จรับเงินแสดงมาพร้อมแล้ว ส่วนค่าสมาชิกภาพปีที่ ๗ นั้นผมคงไม่มีปัญหา เพราะผมตั้งใจจะสมัครต่ออยู่แล้ว และโดยเฉพาะหนังสือปริทัศน์

บรรณาธิการยินดีรับจดหมายเสมอและจะนำตีพิมพ์ ถ้าเห็นว่ามีส่วน เว้นเสียแต่เจ้าของแสดงความจำนงมิให้ลงพิมพ์ ผู้ที่ประสงค์จะใช้นามปากกาต้องแจ้งนามจริงให้บรรณาธิการทราบทุกครั้งไป บรรณาธิการสัญญาว่าจะไม่เปิดเผยนามจริงให้บุคคลอื่นทราบได้เป็นอันขาด และบรรณาธิการต้องขออนุญาตตัดทอนข้อความลงบ้าง เพื่อสงวนหน้ากระดาษ

นั้นในความรู้สึกของผม ก็เป็นอาหารใจอย่างหนึ่งถ้าได้อ่านบทบรรณาธิการและเรื่องราวใน *ปริทัศน์* เกี่ยวกับเรื่องที่มีทัศนคติตรงกัน

สุชีพ แจ่มจัน
คณะนิเทศศาสตร์ ธรรมศาสตร์

นโยบายต่างประเทศ

ได้อ่านบทนำฉบับสุดท้ายแล้ว มีบางเรื่องกล่าวถึงนโยบายต่างประเทศซึ่งวันหลัง อาจ จะเขียนจดหมายมาชี้แจง เพราะรู้สึกว่ายังมีความเข้าใจผิดอยู่ในเรื่องข้อเท็จจริง แต่ก็ต้องขอชมว่าบทความสั้น ๆ ทำนองนี้เขียนได้เก่ง ได้อ่านจดหมายถึงบรรณาธิการแล้วเหมือนกัน มีอยู่เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการสะกดชื่อเมืองมาเลเซียตามเสียงที่ชาวเมืองเรียก จำได้ว่าเพื่อนมาเลเซียเขาบอกว่า ชื่อเมืองหลวงเขาจะอ่านให้ถูกก็ต้องว่า กัวเลอ ลุมไปรี ทำให้สงสัยว่าเราฟังผิดหรือเปล่า แต่ก็ยากันอยู่หลายครั้ง หากจะว่าไปแล้วเสียงก็กำ ๆ กิ่ง ๆ กันชอบกล ทั้ง เลอ และ ลว ไปรี และ ปูรี

ก. ศิวมงคล
มะนิลา

รับอาสา

เนื่องจากมีนักศึกษาเป็นจำนวนมากมีความสนใจ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ที่มีอยู่ในห้องสมุดของวิทยาลัย

และนักศึกษาเหล่านี้มีความประสงค์จะซื้อ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ไว้เป็นสมบัติส่วนตัว จึงขอร้องให้ผมติดต่อท่านเพื่อได้โปรดพิจารณา ในระยะแรกนั้นผมขอความกรุณาเพียง ๑๐ เล่ม แต่ในโอกาสต่อไปคิดว่าคงจะเพิ่มขึ้นอีก ส่วนเงินนั้นผมจะจัดส่งมาให้ภายหลัง

สวรค์ แก้วเหล็ก
วิทยาลัยครู ยะลา

ไม่พอจำหน่าย

หนังสือ *ปริทัศน์* ที่สังคมศาสตร์ฯ ได้ส่งมาให้เพื่อจำหน่ายนั้นได้รับแล้ว และได้จัดการจำหน่ายหมดทันทีที่ได้รับ พร้อมกับจดหมายฉบับนี้ให้สอดเงินเป็นค่าหนังสือนี้ด้วย ถ้าฉบับหน้าไม่ซัดซื้อโปรดส่งเพิ่มจำนวนมาอีก เพราะคุณมีเพื่อน ๆ อีกหลายคนอยากเป็นเจ้าของ แต่ก็ต้องผิดหวังเพราะหนังสือที่ส่งมานั้นน้อยกว่าจำนวนต้องการของเพื่อน ๆ ที่อยากได้เป็นเจ้าของ *ปริทัศน์* และขอให้ส่งตามที่อยู่ใหม่ ซึ่งจะเป็นที่อยู่ถาวร เหตุที่ต้องย้ายบ่อย ๆ นั้นเพราะต้องการได้บ้านพักที่สะดวกกับการทำหนังสือ เพื่อนไทย นั่นเอง

เชิดสกุล เมฆศรีวิวรรณ
คาลิฟอร์เนีย

จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน

(An Introductory Textbook in General Psychology)

ของ ม.ล. ตั๊ย รัชสมัย Ph. D. (Psychology)

“...พออ่านไปได้สักครู่เดียว ก็มีความเห็นว่าหนังสือนี้เป็นประโยชน์มากสำหรับครู
นิสิตนักศึกษา และนักเรียนครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้เป็นเวลาที่เรากำลังพัฒนาอย่างเร่งรีบ
ความเข้าใจในเรื่องจิตวิทยา จะทำให้การสั่งสอนอบรมดีขึ้น...เราต้องการบุคคลที่สนใจในวิชา
การเช่นนี้ออกมาก...”

ข้อความข้างต้นนี้ คือ คำนิยมของ ฯ พล ฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีต่อ
หนังสือเล่มนี้

จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไป ทั้งในวงการศึกษา ทหาร
ตำรวจ นักปกครอง นักกฎหมาย และนักธุรกิจ

(พิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์)

ราคาเล่มละ 150.00 บาท

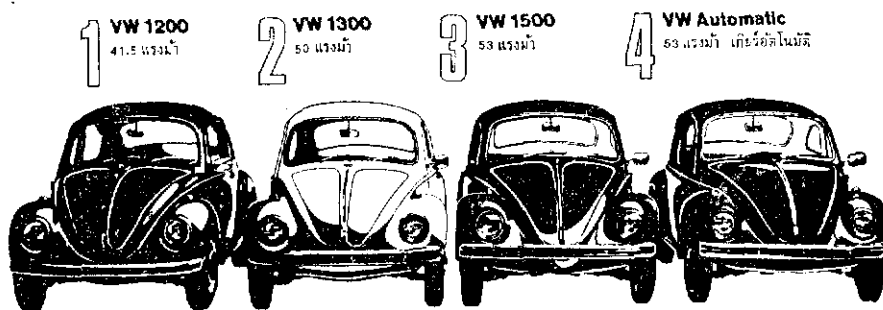
ติดต่อสั่งซื้อได้ที่

ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ไทยวัฒนาพานิช 599 ถนนมิตรจิต พระนคร

โทร. 20114, 20807, 28241

หรือที่ห้องแสดงหนังสือ ไทยวัฒนาพานิช 891 ถนนพระราม 1 (หน้ากรีฑาสถานแห่งชาติ)

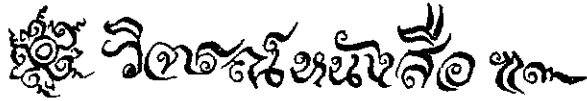
ธนาคารแห่งประเทศไทย ป.ณ. หัวลำโพง

เตี้ยวนี้เต้าทองมี 4 แบบ

เชิญชมได้ที่ บริษัท ประปายนต์ จำกัด พระนคร และสาขาทั่วประเทศไทย

The Opening Of The Wisdom-Eye,

by His Holiness, the XIVth DALAI LAMA of TIBET; the Social Science Association Press of Thailand, Bangkok 2511/1968; 131 pages, richly illustrated, 60 Baht.

The visit of His Holiness the Dalai Lama to Thailand in November last year will be remembered as an history-making event through which two forms of Dharma-tradition and practice came close together: the Southern Theravāda-tradition of Siam and the Northern Mūlasarvāstivāda-cum-Mahāyāna-tradition of Tibet. This history-making contact took place in an atmosphere of sincere well-wishing, sympathetic enquiry and unassuming but all-pervading harmony, in short, something really to the benefit of the Buddhadharmā.

In good time a devoted team of translators, "Southern and Northern" monks in unison and full of Dhamma-pīti, started translating the book of His Holiness. Their meritorious work was taken care of by the Social Science Association Press which has done a fine job by bringing out this manual by His Holiness in good design, at the same time befittingly commemorating the memorable visit of His Holiness to Siam.

Since the book is a manual dealing with the whole range of Buddhist thought in a clear-cut but condensed way of presentation, the translators thought of an additional 'skilful means' making a happy choice of numerous photographs showing the impressive 'Nālandās and Vikramashilas' of Tibet, then giving some impressions of the fervour of the refugee-monks and laity faithfully practising Dhamma irrespective all hardships and adverse conditions. (In a Tibetan's heart the Dharma can never be uprooted!) The book also contains plates, 2 in colour, reproductions of inspiringly exquisite thankas (unfortunately one reproduction is not a great success).

For the convenience of the reader, this 'shāstra' by His Holiness, the *Opening of the Wisdom-Eye*, is preceded by his 'History of the Advancement of Buddhadharmā in Tibet'. This account makes it very clear that throughout the long history of the intimate Indo-Tibetan relationship no efforts have been spared to secure and preserve for Tibet the Dharma in its pristine authenticity.

The *Opening of the Wisdom-Eye* may be called a śāstra which aims at succinctly and systematically pointing out the wonderful 'skilful means' of the Lord Buddha's and other enlightened masters' teaching the Dharma, "while concentrating upon matters of practical application". This holds good, indeed, be it for the chapters on 'the Two Levels of Truth', on the 'Threefold Training' or 'The Path'. The section of 'Training in Supreme Virtue' e.g., lucidly deals with the Pratimoksha-, Bodhisattva-, and Vajrayāna-precepts. No doubt, all this is very much down-to-earth, the very basis of all Dharma-practice.

None the less, at first sight some passages of the śāstra seem to be rather technical, if not scholastic. But a śāstra is not a book just to be browsed through, nor is it a chrestomathy which presents only the raisins of the cake for the sake of edification alone. Here it is good to recall the wise admonition of a famous meditation-master of Siam: "All Abhidharma (in the sense of psycho-philosophical, scholastic analysis) must be in your heart". Is this not a penetrating "come and see" which is the very concern of this book, wishing to "encourage man to understand that he can be free from all the varied hardships of dukkha, whether internal or external, and can also lessen the storm of suffering which rages among other human beings".

The order of topics in the manual is well-balanced. At the end of the śāstra we have 'the Bodies and Virtues of a Buddha' standing for the summum bonum of all spiritual training and at the same time for the starting-point of Dharma-practice when thinking in terms of the awakening of faith; 'shraddha' again must necessarily counterbalance wisdom.

Referring to 'prajñā' one more remark: Especially the Madhyamikamasters of Ancient India knew how to bring their śāstras to life by making the best of the 'upāya' of the dialectical test. His Holiness the Dalai Lama has used the same 'skill in means' when dealing with 'Rebirth', the 'Two Levels of Truth' and with 'Training in Supreme Wisdom'. Although the Buddha himself may be regarded as the father of the dialectical test (besides the numerous examples in the Suttas cf. Kathāvatthu), the application of such an 'upāya kusala' has become rather obsolete in the Buddhist South, which is regrettable, for 'dhamma-sakacchā' (Dhamma-discussions) employing dialectical tests is a unique exercise to sharpen the intellect and to clarify one's thinking. His Holiness ends his description of the 'Training in Supreme Wisdom' concerning this last 'upāya' with the words: "From the exercise of this dialectic there arises knowledge of the deep meaning of Voidness or no-atman-ness and when this understanding is obtained, it should be developed and realized by means of collectedness...for this is the manner in which the Training in Supreme Wisdom is applied".

Everybody will agree that the translators, notes at the end of the treatise further add to the clarity and value of the manual. It is a good idea to point out parallel or similar passages as found in the Pāli-tradition corresponding to the Sanskrit Sources drawn upon here. Many readers who are more familiar with the Theravāda-tradition will surely welcome the comparison.

As for the English rendering of technical terms it is evident that great pains have been taken to find the most suitable

translation. 'Collectedness' for 'samādhi', methinks, is the ideal solution instead of such vague terms like 'meditation' or 'concentration'. In some cases I disagree with the English rendition: Instead of 'entrances' for 'āyatana', 'spheres' would be preferable, or simply 'sense-organs' for 'ajjhātikāyatana' and 'spheres of the sense-objects' for 'bahiddhāyatana'. 'Mental phenomena' ('dhammā') is clearer than 'mental events'. 'Mutual gladness', I think, does not cover the whole meaning of 'muditā' which is in English 'joy', i.e. spiritual joy (including inter alia sympathetic joy). In support of this proposal - joy for 'muditā' - we find in Majjh. Nik. 62, vol. I, p. 424: "...muditam hi te, Rāhula, bhāvanān bhāvayato-to yā aratī sā pahiyissati ..."

"The Dharma-gift excels all other gifts"; and 'The Opening of the Wisdom-Eye will be greatly prized by all those who cherish the Saddharma; may it effectively help to quench the fires of greed, hatred and delusion.

Pāsādika Bhikkhu

อธิบายภาพปริศนาธรรมไทย

พุทธศาสนิก (สังคมาศศร์) ๑๐๗ หน้า ๔๕ บาท หนังสือ อธิบายภาพปริศนาธรรมไทย เล่มนี้ เป็นการรวบรวมปริศนาธรรม ซึ่งตามคำบรรยายภาพหน้าแรกในเล่มเล่าไว้ว่า เป็นภาพเขียนขึ้นบนสมุทช้อย นัยว่าเป็นศิลปะของคนโบราณที่ใช้ภาพสอนธรรมแก่ผู้ไม่รู้หนังสือ ซึ่งแต่เดิมไม่มีคำอธิบาย ทั้งกระจัดกระจายอยู่ตามวัดในเมืองไชยา แล้วได้มีการรวบรวมไว้ที่โรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม ไชยา การตีพิมพ์ในเล่มนี้ ได้ตีพิมพ์คำอธิบายภาพของท่านพุทธศาสนิกษประจบไว้ด้วย ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๒ ส่วนด้วยกัน คือ ภาพ

ปริศนาธรรม และคำอธิบายภาพเหล่านั้น ซึ่งผู้เขียนบทความนี้ จะแยกส่วนออกเป็นตอน ๆ ไปเพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน และเพื่อความสะดวกของผู้เขียน

เฉพาะภาพปริศนาธรรมนั้น แสดงออกให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ใจของผู้เขียน ในการที่จะแสดงความรู้สึกและความปรารถนาของตนเอง ออกมาได้อย่างเด่นชัด แม้ว่าภาพบางภาพจะคล้ายกันในทางสุนทรีย์ะไปบ้างก็ตาม เช่นภาพที่ ๒ ภาพที่ ๑๗ เป็นต้น แต่ภาพเหล่านี้ก็เป็นภาพที่สามารถดึงดูดใจ และชวนให้คิดให้ศึกษาอย่างไม่เบื่อหน่าย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้เขียนภาพเหล่านี้เขียนขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยแรงบันดาลใจ และด้วยศรัทธาของตนเองอย่างมาก จึงทำให้ภาพเหล่านี้มีคุณค่ามากขึ้นตามตัว โดยเฉพาะภาพที่ ๑๓ เป็นภาพหนึ่งซึ่งเกี่ยวพันกันอยู่ ๔ ตัวแล้วยังเอาทางงูพันหัวตัวมันเองอีกทีหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นถือมั่นอย่างเหนียวแน่น ยกแก่การถกถอนออกจากกันได้ง่าย ๆ ภาพอื่น ๆ ก็มีลักษณะเดียวกัน คือเป็นภาพบริสุทธิ์ใจได้ง่าย ๆ และแฝงความคิดและลัทธิธรรมต่าง ๆ เอาไว้อย่างลึกซึ้ง ถ้าหากผู้แก้ภาพอย่างเดียว ก็ชวนให้คิดให้แก้ปัญหาของภาพมากยิ่งขึ้น นับว่าจักรกรรมก่อนทางานได้สำเร็จ แม้เวลาจะล่วงเลยมาหลายสมัยแล้วก็ตาม อีกทั้งการพิมพ์ภาพก็สามารถพิมพ์ได้ชัดเจนสวยงามมากด้วยจึงทำให้การแก้การพิจารณามากขึ้นไปอีก

สำหรับคำอธิบายของท่านพุทธศาสนิก ก็ที่น่าเลื่อมใสและน่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยท่านพุทธศาสนิกได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ตอนด้วยกันคือ ตอนแรกว่าด้วยมีจิตปฏิฐิ แสดงถึงความหลงผิดของบุคคลที่ยังวนเวียนอยู่ในกองทุกข์ ตอนที่ ๒ กล่าวถึงทางออกของปัญหาเหล่านี้ คือ สัมมาปฏิฐิ แสดงถึงความรู้อันควรที่จะเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารที่แสดงมาในตอนหนึ่งนั้น ลักษณะของการอธิบายเน้นการอธิบายอย่างสั้น ๆ ตัดเอาแต่เนื้อสำคัญแต่หลักการอธิบายทำให้เนื้อหาที่อธิบายในเล่มบางภาพยากแก่การเข้าใจยากแก่การใคร่ครวญติดตาม เช่นในคำอธิบายที่กล่าวถึงอสุภกรรมฐานต่าง ๆ ซึ่งสั้นและรวบรัดเกินไป

ทำให้หนังสืออ่านไม่ได้แก่คนทุกชั้น เพราะคำอธิบายส่วนมากถือเอาความเข้าใจของตนเองเป็นที่ตั้ง ถ้าเป็นไปตามที่ "บรรณาธิการ" แสดงว่า ร. บุนนาค ได้ย่นย่อความให้สั้นลง ก็น่าเสียดายที่ ร. บุนนาค ไม่ค่อยได้คำนึงถึงผู้อ่านมากเท่าที่ควร หนังสือเช่นนี้ควรจะเป็นหนังสือที่อ่านได้อย่างดีสำหรับชนหลายชั้น ถ้าคำอธิบายสูงและสั้นเกินไปแล้ว ก็อาจทำให้หนังสืออ่านกันได้น้อยคนลง

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าคำอธิบายต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์และถูกต้องตรงตามภาพมากน้อยเพียงไร ซึ่งข้อนี้เป็นเรื่องที่จะตัดสินลงไปได้อีก ว่าถูกต้องเหมาะสมเพียงไร แต่อย่างไรก็ตามภาพเหล่านี้เป็นภาพปริศนาธรรม ทุกคนจึงมีส่วนจะตีความได้เท่า ๆ กัน ดังที่คำอธิบายในหน้า ๒๓ บ่งไว้แล้วว่า "อันการตีความหมายภาพที่เขียนขึ้นเป็นปริศนาอาจแตกต่างกันตามภูมิปัญญาแต่ละบุคคล" มีหลายภาพในเล่มนี้ที่ผู้เขียนไม่ค่อยจะเห็นด้วยกับการตีความของท่านพุทธทาสเช่นในภาพที่ ๑ กล่าวถึงธาตุทั้ง ๖ นั้นหมายเอาว่าที่โล่งนั้นเป็นอากาศธาตุ ซึ่งออกจะเป็นการลากเข้าหาความเกินไปสักหน่อย แต่คำอธิบายในภาพอื่น ๆ เป็นส่วนที่จะชักจูงแนวคิดของผู้อ่านให้เกิดขึ้นในแนวเดียวกับท่านพุทธทาสได้ง่าย และอาจจะเห็นคล้ายคามหรือตีความรูปไปในแนวเดียวกันหมดเองได้ ซึ่งออกจะผิดเป้าหมายเดิมของจิตรกรไป ที่น่าจะมุ่งให้คนรู้จักคิดไตร่ตรองเอามากกว่าที่จะให้คิดตามไป เพราะถ้าคิดตามไปเสียแล้ว สติปัญญาที่อาจจะเกิดขึ้นได้น้อย หนังสือเล่มนี้จึงกลายมาทาง "คู่มือ" ตามความหมายในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น และอาจทำให้คนคิดตีความปริศนาเพื่อให้สติปัญญาแตกถ่านน้อยลงไปได้

อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้ก็ยังเป็นหนังสือทางศาสนาที่มากเล่มหนึ่ง ที่มีอยู่ในตลาดหนังสือของเรา ทั้งในคานการตีพิมพ์ และเนื้อหาที่จะถือเอาเป็นประโยชน์แก่คนได้ง่าย และถ้าหากจะ "ขบคิดตีความหมายด้วยปัญญาของท่านเองบ้าง" ก็จะได้รับประโยชน์อย่างมหาศาล" จริง ๆ เพราะจะเป็นเครื่องมือให้ผู้อ่านถึกรู้จักพิจารณาใช้เหตุผลได้อย่างเชื่อมโยง

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์

Twenty-Two Malaysian Stories

Selected & edited by Floyd Fernando,
(Heinemann Educational Books Ltd., Singapore),
237 pp., Singapore \$ 4

ถ้าวรรณคดีคือการแสดงออกทางภาษา วรรณคดีมาเลย์เซียนับว่าต้องเผชิญปัญหาหลายประการ การพูดถึงวรรณคดีไม่ว่าชาติใดก็ตาม เราหนีไม่พ้นความจริงที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออก ของระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม กระจัดส่ง ความรู้สึกนึกคิด ทศนคติธรรมเนียม ปรัชญาชีวิต ทั้งหลายทั้งปวงที่ชาวเยอรมันใช้รวมอยู่ในคำว่า *โลกทัศน์* (Weltanschauung) ก็ย่อมสะท้อน อยู่ในระบบคุณค่าของผู้สร้างสร้างงานแต่ละคนก่อนอื่น ถ้าสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ทั้งในทางเชื้อชาติและภาษา การตีความหมายย่อมจะไม่เป็นปัญหา เพราะเครื่องมือที่ใช้สื่อความหมายนั้น เป็นที่เข้าใจทั่วไปของสมาชิกในสังคม แต่สังคมมาเลย์เซียนซึ่งมีเชื้อชาติและภาษาแบ่งแยกกันออกไป ตามเหตุผลทางการเมืองและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การสะท้อนคุณค่าของผู้สร้างงานจึงพลอยถูกแบ่งแยกไปด้วย และไม่อาจชี้แน่ชัดลงไปได้ว่า ผลงานที่เขียนขึ้นด้วยภาษามลายู อังกฤษ จีน และทมิฬ (Tamil) ภาษาใดจะเป็นตัวแทนของคุณค่าทางวัฒนธรรมอันแท้จริง ปัญญาชนมาเลย์บางคนลงความเห็นว่ามีมาเลย์เซียนที่ไม่มี *วรรณคดีมาเลย์เซียน* เพราะยังไม่มีสิ่งที่พอจะเรียกได้ว่าเป็น *ระบบคุณค่าร่วมกัน* ของคนในสังคม การแสดงออกของผู้สร้างงานในสังคมแบบ multi-racial และ multi-lingual ที่เป็นอยู่ในมาเลย์เซียนเดี๋ยวนี้ จึงเป็นไปตาม *โลกทัศน์* ที่อ้างเอาเชื้อชาติและภาษาของฝ่ายคนเป็นใหญ่ ร้านหนังสือในเมืองกัวลาลัมเปอร์ ถ้าเข้าไปเดินดู จะพบว่าหนังสือต่าง ๆ ให้เลือกได้ตามขอบใจถึง ๔ ภาษา เรื่อง *The Old Man and the Sea* ของ เฮมิงเวย์ มีฉบับแปลให้เลือกได้ทั้งภาษาจีน และภาษามลายู

รวมเรื่องสั้นของนักเขียนมาเลย์เชื้อร่วมสมัย ซึ่งเขียนและแปลเป็นภาษาอังกฤษ ที่น่าสนใจ เวลานั้นมีสองเล่ม ค่ายกัน คือ Modern Malaysian Chinese Stories รวบรวมและแปลโดย ลี ซิงโก มีคำนำของ ชัน ซูฮิน เล่าความรู้สึคนักศึกษา และฐานะของนักเขียนจีนมาเลย์ ไว้อย่างน่าสนใจ อีกเล่มหนึ่ง Twenty-two Malaysian Stories ซึ่ง ฟรอยด์ เฟอร์นันโด อาจารย์แผนกภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยมลายา และบรรณาธิการนิตยสาร Tenggara ได้คัดเลือกและรวบรวมขึ้นมา กันับเป็นอีกเล่มหนึ่งที่ น่าสนใจ

รวมเรื่องสั้น ๒๒ เรื่องนี้ นักเขียนมาเลย์—สิงคโปร์เขียนขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ กระจัดกระจายอยู่ตามนิตยสารต่าง ๆ ก่อนนำมารวมเป็นเล่ม ก่อนหน้านั้นเรื่องสั้นที่เขียนด้วยภาษามลายู ตกอยู่กับนักเขียนคน ๆ เช่น เกร็ด มาส เอเลียส อาลี ซานอน อาห์มัด และ อูสมาน อาหวัง หรือ ทองกัท ซึ่งเป็นครีมีชื่อในขณะนี้ด้วย ปัจจุบัน นักเขียนรุ่นใหม่ของมาเลย์เชื้อที่นิยมการแสดงผลงานโดยใช้ภาษามลายู ก็ยังมีไม่น้อย เช่น งานของ ราฮิม อีสเมต และ ซาเมค ซาฮิบ รวมทั้งพวกนักเรียนหนุ่มหัวรุนแรงที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยมลายา ซึ่งเห็นว่าภาษามลายูเท่านั้นที่จะเป็นภาษาของชาติต่อไปในอนาคต ส่วนภาษาอังกฤษแสดงให้เห็นอิทธิพลที่ยังเหลือตกค้างอยู่ ของลัทธิอาณานิคม กระนั้น นักเรียนร่วมสมัยที่ได้รับการฝึกฝนทางภาษาอังกฤษมาดี กลับเห็นว่า ภาษานั้นเท่านั้น ที่จะทำให้งานแพร่หลายออกไป ไม่เฉพาะภายในประเทศ หากแต่ทุกประเทศในโลกที่รู้ภาษาอังกฤษ พวกแรกคิดว่าภาษามลายูจะสร้าง ระบบคุณค่าร่วมกัน ทางวัฒนธรรมขึ้น และจะเป็นลักษณะของตัวเองต่อไปข้างหน้า พวกหลังก็แย้งว่า ภาษามลายูไม่ใช่ภาษาที่เหมาะสมต่อการแสดงผลงาน เพราะชาติอ้อยค้ำมากมาย อย่างไรก็ตาม พวกที่แสดงผลงานของตนออกเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนมากเป็นอาจารย์และนักศึกษา ในมหาวิทยาลัยมลายา และมหาวิทยาลัยนานาชาติสิงคโปร์ หรือไม่กี่สำเร็จ

ไปจากสถาบันนี้ มีผลงานที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น งานของ หลี่ กอก เหลียง โกว์ โป้ท เซง มัววีน เทน เอสคอน กัว เซง ลอก เซอร์ หลิม อาหวัง เกคว์ และ กัสซิม อาห์มัด

ภาพคิดที่ปรากฏออกมาจากรวมเรื่องสั้น ของมาเลย์เชื้อเล่มนี้ ส่วนใหญ่ แสดงความขัดแย้งของสังคมที่มีเชื้อชาติและภาษาต่างกัน อคติและความไม่เป็นธรรมระหว่างเชื้อชาติ การขยายตัวอย่างรวดเร็วในทางวัตถุ และความรู้สึกทางชาตินิยมยังมีปรากฏอยู่ในผลงานของหลายคน เมื่อตั้งปัญหา โลกทัศน์ ที่อ้างเอาเชื้อชาติ และภาษาของฝ่ายตนเป็นใหญ่ออกไป เราจะพิจารณานักเขียนมาเลย์ จีน อินเดีย ของประเทศนี้ได้ในฐานะที่อยู่ร่วมกลุ่มสังคม (Social Group) เกี่ยวกันเป็นใหญ่อย่างไรก็ตามจินตนาการทางประสบการณ์ของนักเขียนแต่ละคน ยังจำกัดอยู่เพียงในกลุ่มของตน ไม่มีแนวก้าวหน้าอันเป็นสากลปรากฏออกมาให้เห็น ยกเว้นบางลักษณะ ในเรื่องของ โกว์ โป้ท เซง อาหวัง เกคว์ และ กัสซิม อาห์มัด

เรื่อง A Common Story ของกัสซิม อาห์มัด เป็นผลงานที่เขียนขึ้นในยุคแรก ๆ มีอิทธิพลของการบรรยายแบบเขมิงเยย์ให้เห็นอยู่บ้าง แต่อาห์มัดก็สร้างบุษฟูขึ้นเป็นตัวแทนของคนหนุ่ม ในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้สำเร็จ สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวบุษฟู คืออาการแปรปรวนทางจิตที่มีต่อระบบคุณค่าของสังคม “ครั้งหลังที่ฉันมาบ้าน ฉันทนอยู่ที่นั่นไม่ได้ ฉันไม่สามารถจะทนอยู่ต่อไป ฉันไม่มีอะไรจะกล่าว มันเหมือนมีบางสิ่งบางอย่างติดอยู่ในลำคอ ฉันไม่มีอะไรจะกล่าวกับเขา แต่ฉันมีหลายสิ่งหลายอย่าง ที่อยากจะบอกเขา เขาเท่านั้นไม่รู้จักพูดกับฉันอย่างไร ฉันจึงต้องกลับมาที่นี่อีก และเป็นทุกข์ หมายความว่าฉันเป็นทุกข์ในสิ่งทั้งหมด ฉันรู้สึกเหมือนถูกจำขัง ฉันต้องการกลับไปที่นี่อีก ฉันจะต้องไป คุณเข้าใจไหม” (หน้า ๒๘)

ความทรนทรายของบุษฟู หลังจากกลับมาบ้านเดิม ดูรุนแรงไว้ด้วยความเชื่อทางการเมือง ที่มีจุดมุ่งหมาย

อยู่เบื้องหน้า เขาเห็นและรู้สึกเหมือนมีกลิ่นหอมช้อน
อยู่ภายใน วงล้อมที่ซูฟุ่เผชิญ แสดงปัญหาขัดแย้ง
บางอย่างที่มาเลย์เซียและสิงคโปร์มีต่อกัน ในสังคม
ที่อคติและความยุติธรรมยังเป็นคุณค่าที่แน่นอน ไม่ได้
ทางกฎหมาย ทางออกของซูฟุ่ก็เหมือนคนหนุ่มหัว
รุนแรงทั้งหลายในภูมิภาคแถบนี้ ที่เห็นว่า คอมมิวนิสต์
เป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะต่อสู้ แม้จะไม่ชอบก็ตาม

A New Sensation ของ อาหวัง เก้ว ใช้ข้อ
เรื่องธรรมดา ในกรอบกว้างของชนชั้นกลาง แสดง
ความรู้สึกว่าตัวของหนุ่มจีน—มาเลย์ ที่ยืนอยู่กึ่งกลาง
ระหว่างความรู้สึกแบบเด็ก และความรู้สึกชอบแบบ
ผู้ใหญ่ แปลง ชู เคนอยู่บนทางเลือกเหมือนซูฟุ่ เขา
เห็นว่า การสัมผัสกันของมารดาในวัยที่เติบโตแล้วนั้น
หาควรไม่

“ไม่ พ่อ มันไม่ง่ายเกินไปนัก พ่อสอนฉันว่า บาง
สิ่งดู บางสิ่งผิด จำได้ไหม พ่อพูดถึงวิญญาณของ
มนุษย์อันยิ่งใหญ่ สติปัญญาที่จะนำมารฐานมาให้
พ่อพูดว่า เกือบดู แต่ที่ประเทศมาเลย์ มารฐาน
ก็ย่อมจะต้องแตกต่างกันไป” (หน้า ๑๒๕)

สัมผัสใหม่ที่เป่งชูได้รับเป็นความรู้สึกที่สูงกว่าเดิม
ข้าพเจ้าคิดว่ามันเป็นเรื่องสั้นที่ดีที่สุดในเล่ม เพราะ
สามารถให้ Symbolic อันเป็นลักษณะสากลได้มาก
กว่าทุกเรื่อง ภาพที่เป่งชู เคนนั้นมที่กตึกเต็มเต้าออก
จากดินของมารดา เป็นความงามที่มองเห็นได้เด่นชัด

The Temple Bells ของ โกห์ โปห์ เซง เสนอ
ความรู้สึกของชายคนหนึ่ง ที่เบื้องหน้าชีวิตครอบครัว
แม้จะปลอมตัวเองว่า “ฉันจะต้องทำงานหนัก” แต่
เสียงนั้นกลับหายไปในความเงียบของโลก เองก็ ชาว
จีนในเรื่องนี้ ก็คงเหมือนผู้คนในเมืองสมัยใหม่ ที่มี
ชีวิตอยู่ท่ามกลางการแข่งขัน และความเจริญอย่างรวด
เร็วทางวัตถุ Return to Malaya ของ หลี กอก เหลียง
บรรยายภาพชีวิตประจำวันในมาเลย์ เสนอความรู้สึก
ของชายคนหนึ่ง ที่พบเห็นสวามเปลี่ยนแปลงภายใน
ประเทศ หลังจากกลับจากต่างประเทศ รวมเรื่องสั้น
ทั้ง ๒๒ เรื่องนี้ เป็นเรื่องของ หลี กอก เหลียง เสีย

๖ เรื่อง ทั้ง ๆ บางเรื่องของเขาไม่มีอะไรน่าทึ่งใจเท่า
ใด ยกเว้น When the Saints Go Marching เป็น
เรื่องที่บรรยายให้เกิดภาพพจน์ ข้อเรื่องที่ใช้เป็นภาพ
ความจริงอันปวดร้าว ในระยะที่ประเทศมาเลย์เคิม
เผชิญเหตุการณ์ฉุกเฉิน ขณะมีการเปลี่ยนแปลงทาง
การเมือง เรื่อง Journey ของ เซอร์ หลิม เล่าความ
รู้สึกของหญิงสาวคนหนึ่ง ที่จะต้องรับผิดชอบลูกใน
ท้อง ด้วยการดำเนินเรื่องขณะเคลื่อนไหวทางไกลอยู่
บนรถยนต์ A Question of Dowry และ Everything's
Arranged ของ ชิว ยู กิลริงเสย์ แสดงภาพชีวิตของ
ชาวอินเดียในมาเลย์ และพยายามที่จะสะท้อนสังคม
ที่อยู่ร่วมเชื้อชาติ ออกมาอย่างเขาะหย่น เหมือนกับ
เรื่อง Accident ของ มัวร์ เทน อับติเหตุที่เกิดขึ้น
ทำให้มองเห็นอคติ และความไม่น่าพาของมนุษย์ที่
โรงพยาบาลและสถานีตำรวจได้อย่างชัดเจน Down
by the Sea ของ กัว เซง ลอก บรรยายความรู้สึก
ของเด็กที่พยายามลี้ภัยแม่ของตน ไ้หายไปจากโลกนี้
ด้วยการขึ้นชมต่อการออกไปว่ายน้ำ และเรื่องจบลง
ด้วยความเศร้า Inheritance และ Mushroom
Harvest ของ เฮส คอน อาจารย์สอนปรัชญาในมหา
วิทยาลัยสิงคโปร์ ไม่มีอะไรพิเศษ เรื่องหลังของเขา
พยายามจะให้เป็นที่น่าองเขาะเย้ยสังคม ซึ่งเขียนใน
รูปแบบ นิยายวิทยาศาสตร์ ที่ เรย์ แบรด บิวเลย์ ชอบ
ทำ Poonek ของ หลิม เบง ยัพ เหมือนเรื่องรัก
ธรรมดา The Jade Brocelet ของ แมรี ฟรานซ์ ซุง
สร้างภาพการตายของหญิงสาวจีนคนหนึ่ง ได้อย่างมี
ปัญหา โดยเสนอปัญหาให้คิดทำนองว่า ชาวจีนใน
มาเลย์เซีย ย่อมต้องเป็นชาวมาเลย์เซีย ไม่ใช่จีน
เพราะเขาต่างเกิดและตาย ในดินแดนที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกับเมืองจีน

นักเขียนที่มีผลงานปรากฏอยู่ในรวมเรื่องสั้น เล่ม
นี้ ส่วนมากเป็นมาเลย์—จีน ความผันผวนทางการเมือง
และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องมา
จากนิยาย ฝรั่งนอกและปกครอง ของอังกฤษเมื่อสมัย
อาณานิคม สร้างความรู้สึกทางชาตินิยมไม่เกิดขึ้น
อย่างรุนแรง เมื่อวานนี้ มาเลย์เซียและสิงคโปร์เป็น
ประเทศเดียวกัน แต่วันนี้เป็น สองประเทศ พุ่งนี้

อาจจะกินตีมาเป็นประเทศเดียวกันอีกก็ได้ ออกติ
ระหว่างเชื้อชาติยังมีอยู่ แม้นภายนอกจะมองเห็นการอยู่
ร่วมกันอย่างสงบ นักเขียนมาเลย์ มักอ้างว่า ผลงาน
ที่นักเขียนจีน เขียนขึ้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งของวรรณคดี
จีน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับดินแดนที่เขาอาศัย แต่ภาย
หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีนักเขียนกลุ่มมาเลย์—
จีน เกิดขึ้น และถือว่างานเขียนของเขา ไม่ใช่เป็นส่วน
หนึ่งของวรรณคดีจีน คนจีนได้เข้ามาสร้างรากฐาน
บนดินแดนแห่งนี้หลายชั่วอายุคนแล้ว ผลงานที่เกิด
ย่อม ควร จะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัย
อยู่ นักเขียนมาเลย์—จีน จึงย่อมต้องรับผิดชอบต่อ
งานเขียนเช่นเดียวกับนักเขียนมาเลย์แท้ๆ ในฐานะที่
เป็นผู้สร้างสรรค์ วรรณคดีมาเลย์เซีย ส่วนหนึ่งขึ้นมา
เช่นกัน และนักเขียนมาเลย์—จีน ที่เกิดในท้องถิ่น
ปัจจุบัน มีมากกว่า ๔๕ เปอร์เซ็นต์ ไม่เคยไปหรือคิด
ว่า เมืองจีนเป็นบ้านเกิด งานเขียนที่สร้างขึ้น แม้จะ
พบว่าได้ความบันดาลใจและแรงกระตุ้นมาจาก วรรณ
คดีจีน แต่ก็มิมีอิทธิพลทางวรรณคดีที่มาจาก มาเลย์
อินเดี และอินโดนีเซีย รวมอยู่ด้วย สภาพการณ์ทั่วไป
ที่กล่าวมา ทำให้วรรณคดีร่วมสมัยของมาเลย์เซีย
และดูเหมือนจะเป็นวรรณคดีอาเซียนทั้งหมด เป็นส่วน
หนึ่งที่แสดงออกถึงการประเทืองสังคมนิยมวรรณคดี
อังกฤษ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๐

เรื่องสั้นของนักเขียนมาเลย์เซียในปัจจุบัน คง
ส่วนหนึ่งปรากฏจากหนังสือเล่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นการ
เร่งเร้าสังคมที่แตกต่างทั้งเชื้อชาติและภาษาให้รวมตัว
เป็นอันหนึ่งอันเดียว ความรู้สึกทางชาตินิยมยังปรากฏ
ให้เห็นอยู่ แต่ภาพคึกที่แสดงออก ทางฉาก บทสนทนา
หรือบุคลิกของตัวละคร ได้แสดงความกษัตริย์ทาง
เศรษฐกิจ และการเมืองให้ปรากฏออกมามากกว่าจะ
เป็นความหวังเพื่อ หรือ การเล่นแง่ทางกามารมณ์
ความจริงจึงจากงานเขียนประเภทนี้ ถ้าคัดความรู้สึก
ทางชาตินิยมออกไปได้ ก็สามารถจะบันทึกประวัติ
ศาสตร์สังคม ในสังคมนั้นๆ ได้อย่างยุติธรรม

สุชาติ สวัสดิ์ศรี

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๑

โอภาส เสวีกุล (เกษมบรรณกิจ)

๓๒๘ หน้า ๔๕/๓๘ บาท

แรกได้ยินชื่อ ก็ให้ออกนึกถึง ไทยกับสงคราม
โลกครั้งที่ ๒ ของศาสตราจารย์เศก ชัยนาม (แพรว
พิทยา) อยู่ไม่วาย ด้วยว่าชื่อเรื่องคล้ายคลึงกัน ครั้น
อ่านจบ กลับยิ่งนึกถึงหนังสือเล่มนั้นมากขึ้นไปอีก
เพราะความไม่คล้ายคลึงกันในเนื้อหาของ

ประการแรก ศาสตราจารย์เศก เขียนจากบัน
ทึบความจำ และประสบการณ์ของตนเอง เป็นใหญ่
ส่วนคุณโอภาส รวบรวมหลักฐานซึ่งมีผู้เขียนไว้ นำ
มาเรียบเรียงขึ้นใหม่ ให้คัดต่อสอดคล้องกัน ประ
การที่ ๒ หนังสือของศาสตราจารย์เศก เน้นหนักทาง
ด้านการเมือง ทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ
ส่วนของคุณโอภาส หนักไปทางการทหาร โดยเฉพาะ
บันทึกการเดินทางและการฝึกซ้อม ประการ
สุดท้าย ศาสตราจารย์เศก บรรยายด้วยถ้อยคำแบบ
ตรงไปตรงมา ส่วนคุณโอภาส ใช้ข้อความที่เลือกสรร
และตกแต่งแล้ว ซึ่งเป็นกลเม็ดในการเขียนสารคดี
อย่างหนึ่ง ถึงตัวอย่างที่กล่าวถึงข่าวการก่อกบฏพระ
ราชทูตย์ ประกาศตนเป็นศัตรูกับฝ่ายเยอรมัน ทั้งนี้
“เป็นข่าวที่ทำให้ทุกคนต้องตกตะลึง ประหนึ่งได้
เห็นอสูรบาบาคเปรี๊ยะลงมากในกลางฤดูร้อนที่ปราศ
จากฝน” (หน้า ๗) ซึ่งเชื่อว่า ความจริง คุณ
โอภาส คงตั้งใจจะบอกว่า คนจำนวนมากประหลาด
ใจต่อข่าวนี้ เท่านั้น นิตยสารต่างประเทศบางฉบับ
ถึงกับจ้างคนไว้คอยนั่งตกเติมขยายความให้ *ชวนอ้วม*
โดยเฉพาะ ที่นิยมมากก็เห็นจะได้แก่การเติมคำคุณ
ศัพท์หลาย ๆ คำไว้หน้าคำนาม ก็ทำให้คนนิยมอ่าน
ได้ก็เหมือนกัน แต่เห็นจะต้องกระทำด้วยความระมัด
ระวังเป็นพิเศษ หากไม่ก็จะทำให้เสียความและผิดข้อ
เท็จจริงได้ง่าย ๆ

เมื่อแรกเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้น ประเทศ
เราประกาศวางคนเป็นกลาง ด้วยเหตุผลถึงพระราช
ปรารภใน “ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางใน

ระหว่างการประชุมที่เป็นอยู่ในยุโรป” ว่า กรุงสยาม มีความหาญช้อยโดยมีทางไมตรีอันดีอยู่กับพระมหากษัตริย์และประชาชนอันดีของประเทศทั้งหลายเหล่านี้ กับทั้งคนในบังคับแลคนที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศทั้งหลาย

ระหว่างนั้น ทั้งสองฝ่ายคงต่างพยายามจะหาพวกพ้องให้ได้มากที่สุดไว้ โดยเฉพาะประเทศเรา คงจะถูกคำโฆษณาชวนเชื่อชักจูงใจอยู่ตลอดเวลา ก่อนที่เราจะประกาศสงครามไม่นานนัก ก็มีข่าวว่าเยอรมันเตรียมจะยึดประเทศเรา มีผู้กล่าวกันว่า ขณะนั้นเรือสินค้าของเยอรมันจอดอยู่ที่ปากอ่าวถึง ๑๔ ลำ จะเห็นจริงอย่างไร ไม่ทราบได้

เมื่อเราประกาศสงครามโดยคนส่วนใหญ่ไม่รู้ตัวเช่นนี้ จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศอย่างรวดเร็วจนมหาชนตามไม่ทัน แม้ฝ่ายเยอรมันก็ถึงรัฐเคระกายก่อนหน้านั้นเพียงไม่กี่ชั่วโมง (ทุกออสเตรเลีย-ฮังการี ไม่รู้ตัวเลย จนเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศไปแจ้ง)

การก่อกบฏพระราชนัดดาเห็นวิเทโศบาย ซึ่งก่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นเอกประการนี้ นอกจากพระปรีชาสามารถที่ทรงวินิจฉัยเหตุการณ์ได้ถูกต้องแม่นยำแล้ว น่าจะได้มีบุคคลหรือข้าสวสอันเชื่อถือได้เข้ามาประกอบด้วย ถ้าฟังข่าวคราวที่ทรงกติกกันอย่างธรรมดาถึงพระสหายประการเดียว น่าจะไม่พอที่พระองค์ผู้ทรงสุขุมกัมภีรภาพ จะทรงก่อกบฏโคกชาติประเทศชาติไปในทำนองนั้น และเป็นธรรมดาของการสงคราม ผู้ที่เกี่ยวข้องย่อมไม่แพร่พรายข่าวสวสกันโดยระบบธรรมคาสามัญ ซึ่งอาจตกไปอยู่ในมือศัตรูเสียก่อนที่จะถึงกรุงเทพฯ ก็เป็นไปได้

ฉะนั้น น่าจะได้มีบุคคลหรือระบบวิธีสื่อสารอันมิใช่เป็นไปตามธรรมดา เกี่ยวข้องอยู่ด้วยเป็นแน่ ถ้าหากจะได้มีการกันค้ำหาบเบื้องหลังการเมืองระหว่างประเทศสมัยนั้นมากว่าไว้ใน ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๑ เล่มนี้ด้วยแล้ว ก็คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างจริงจั่ง อย่างไรก็ตาม น่าเห็นใจผู้เรียบเรียง

อยู่มาก เพราะหลักฐานดังกล่าว คงหาไม่ได้ง่าย ๆ แม้จะให้ความพยายามจนเสียดศกแทบกระเด็นแล้วก็ตาม ชื่อนั้นก็น่าเสียดศก ที่เรามักบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ อันเป็นปลายเหตุ และข้อปลีกย่อย เอาไว้ให้ลูกหลานอ่าน แทนที่จะคำนึงถึงข้อใหญ่ใจความ และต้นเหตุอันแท้จริง

จากข้อบังคับสำหรับกองทหารไทย ที่ไปราชการสงครามคราวนั้น ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ทำให้เห็นได้ชัดว่า ผู้รับผิดชอบนโยบายปรารถนาจะสร้างความพึงพอใจและเกียรติศักดิ์ของประเทศให้ปรากฏต่อชาวยุโรปเพียงไร คำปรารภตอนหนึ่ง ของข้อบังคับสำหรับกองทหารบกพลยศไทยในประเทศฝรั่งเศส ว่าด้วยการพักอาศัยคามหมู่บ้านราษฎร ตอนหนึ่งกล่าวว่า

การที่ทหารจะพักอยู่ในบริเวณของราษฎรได้โดยสบายนั้น ย่อมต้องอาศัยได้รับความเกื้อกูลจากราษฎรเจ้าของบ้านคามสมควร และทั้งเจ้าของบ้านต้องยินดีต้อนรับพวกทหารด้วย ก็เมื่อทหารต้องการความสะดวกสบายและกระต้อนรับอันดีจากราษฎรแล้ว ทหารจะต้องกระทำความพอใจให้แก่เจ้าของบ้าน ไม่ทำความเดือดร้อนเสียหาย อีกทั้งความไม่พอใจให้แก่เจ้าของบ้านเหมือนกัน

ในข้อ ๑๐ แห่งข้อบังคับเดียวกันนี้ ระบุห้ามทหารนำของใช้ของชาวบ้าน เช่นกระเบื้องกักน้ำ ฯลฯ ไปใช้ก่อนได้รับอนุญาต และเมื่ออนุญาตให้นำไปใช้แล้ว ก็ต้องกลับมาเก็บไว้ที่เดิม นี่แสดงให้เห็นว่าผู้บังคับบัญชาทหาร เกร็งครัดในระเบียบวินัยอันถึงงามเพียงไร ถ้าคนสมัยนี้จะเกร็งเพียงครึ่งหนึ่งของที่กล่าวมา มนุษยชาติก็คงจะอยู่กันได้ด้วยความสุขสบายยิ่งกว่านี้ เป็นแน่

ยกเว้นความผิดพลาดอย่างฉกรรจ์ในการให้เลขหน้าสารบัญ ซึ่งก่อความสับสนให้ผู้อ่านแทนความสะดวกทควรจะเป็นแล้ว ก็นับว่าการพิมพ์หนังสือนี้ อยู่ในชั้นประณีตพอควร ภาพที่นำมาประกอบก็ค่อนข้างจะหาคุณค่าได้ยากแล้วในสมัยนี้ น่าอนุโมทนาด้วย

ชวลิต บัญญาลักษณ์

บริษัท ศักดิ์นิตสยาม

ขอเสนอหนังสือชุดต่างๆ ที่บริษัทได้คัดเลือกส่งมาจำหน่าย
เหมาะสำหรับท่านที่สนใจจะสร้างห้องสมุดประจำบ้านของท่าน

ชุด Time-Life	World Library	เล่มละ ๘๕.- บาท
ภาพสีตลอดเล่ม	Great Age of Man	เล่มละ ๑๑๐.- บาท
สีรวมทุกเล่ม	Nature Libraty	เล่มละ ๑๐๐.- บาท
	Science Library	เล่มละ ๑๑๐.- บาท
	Time Capsule	เล่มละ ๘๕.- บาท
ชุด Thames & Hudson Art Books	รวบรวมผลงานจิตรกรรมชื่อเช่น Bosch, Botsicelli Cezanne, El Greco, Caugin, Goya, Leonardo, Manet, Picasso, Raphael, Turner, Van Gogh	เพียงเล่มละ ๓๐.- บาท
ชุดวรรณคดี Heritage of Literature	ผลงานฉบับสมบูรณ์ของนักเขียนที่มีชื่อของอังกฤษ เช่น Austen, Bronte, Conrad, Dickens, Eliot, Forester	
จาก Longmans	Murdoch, Swift, Shakespeare, etc	
	ปกแข็งเล่มละ	๒๐-๓๐.- บาท

นอกจากนี้เรายังมีหนังสือปกกระดาษราคาถูก สั่งจาก Prenticc - Hall, Penguin,
MIT, Oxford U., Chicago U., Longmans, Cambridge U. เข้ามาใหม่ๆ ทุกเดือน

หากท่านสนใจโปรดเขียนมาขอรายชื่อหนังสือที่สนใจมาได้จาก

บริษัท ศักดิ์นิตสยาม จำกัด

๑๒๑๔ ถนนพระราม ๔ แขวงสวนสยาม ตรงข้ามวัดหัวลำโพง โทร. ๕๖๖๐๐

ผู้เขียน

พระศาสนโสภณ (เจริญ สุวฑฺฒโน ป. ๙)

ปัจจุบันเป็นเจ้าของวารสารวัชรนิเวศ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ วิทยาลัยการศึกษามหาสารคาม เมื่อเราตีพิมพ์ฉบับพิเศษ ว่าด้วยบทบาทพุทธศาสนาในประเทศไทย ท่านก็มอบเรื่องมาให้

ระวี ภาวิไล อาจารย์แผนกพิชิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ นอกจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งรู้จักกันดีแล้ว ยังสนใจปรัชญา ถึงกับแปล *ศาสนา* ของ ระพินทรนาถฐากูร และ *ปรัชญาชีวิต* ของ กาลิลิโย บรานตี พิมพ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ ที่สำนักพิมพ์ศึกษาศยาม

Dawid K. Wyatt ปัจจุบันเป็นอาจารย์อยู่มหาวิทยาลัยมิชิแกน ก่อนหน้านั้นประจำอยู่มหาวิทยาลัยลอนดอน เคยเขียนเรื่องภาษาไทยลงใน นิตยสาร *ศิลปากร* และภาษาอังกฤษใน *วารสารสยามสมาคม*

พลหลวง สนใจทางศิลปกรรม โบราณคดีและโบราณคดีอย่างยิ่ง มีผลงานปรากฏทั่วไปหลายนามปากกาคือด้วยกัน

เดช ขุนนาค เคยมีผลงานปรากฏในปริทัศน์มาก่อน ปัจจุบันกำลังทำปริญญาเอกอยู่ที่ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

ขจร สุขพานิช อาจารย์พิเศษทางวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร และที่อื่น และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ได้หาเอกสารประวัติศาสตร์มาให้กรมศิลปากรเนื่อง ๆ และเคยรวบรวมตีพิมพ์ชิ้นบ้างแล้วด้วย

Donald K. Swearer ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิทยาลัยออบลินรัฐ ไอโฮไอ เคยเข้ามาสอนอยู่ที่ ร.ร. กรุงเทพฯ คริสเตียน มีชื่อเขียนอยู่ใน *Visakha Puya* ของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยเล่มล่าสุด

ส. วรรณะภักดิ์ นายแพทย์ที่สนใจสังคมไม่ยิ่งหย่อนกว่าผู้มีอาชีพอื่น เคยส่งจดหมาย และปฏิกริยามาลงเนื่อง ๆ คราวนี้ส่งมาเป็นร้อยกรอง

สุรพล สุ่มนนท์ ปัจจุบันทำงานส่วนประชาสัมพันธ์ธนาคารกรุงเทพฯ รักการเขียนกลอน มีผลงานปรากฏในนิตยสารต่างๆ และเคยจัดรายการกลอนทางสถานีวิทยุอีกด้วย

เอกวิทย์ ณ ถลาง ศึกษบัณฑิตทางการศึกษา จากสหรัฐอเมริกา ขณะนี้รับราชการค้ำที่ถนัด อยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ

สุเมธ ษุณฺดาธ ๗ อสุธา ได้รับปริญญาเอกทางสถาปัตยกรรม จากเคมบริดจ์ ปัจจุบันเป็นเลขาฯ คณะกรรมการอนุรักษศิลปกรรม สมาคมสถาปนิกสยาม

บรรณาธิการ

ตั้งได้แดงให้ตั้งแต่ฉบับก่อนแล้ว ว่าแต่
นี้ไป *ปริทัศน์* จะยื่นหยัดอยู่บนลำแข้ง
ของตัวเองต่อไป ถ้าหากผู้เขียนผู้อ่านยังมี
มีแก้ไขไม่ทอดทิ้งเราไปเสียก่อน

ท่านที่ยังไม่ได้ชำระเงินค่าสมาชิกประจำ
ปีที่ ๖ ก็เห็นจะต้องขอเตือนให้รีบชำระ
เสียด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องยืนยันความ
ที่กล่าวไว้ข้างต้น

ก่อนหน้าที่จะออกฉบับนี้ เราก็จัด
ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิต และฉบับนิสิตนัก
ศึกษา ออกมาสมนาคุณสมาชิกถึงสองเล่ม
ซ้อน ซึ่งหวังว่าคงทำให้ท่านได้สาระและ
ความพึงใจไม่มากนักน้อย

สำหรับฉบับนี้ เราก็จัดขึ้นเป็นพิเศษ
เนื่องในวาระครบรอบศตวรรษ แห่งการ
ผลิตแผ่นดิน จากรัชกาลที่ ๔ มาสู่รัชกาล
ที่ ๕ ซึ่งเราและผู้อื่นอีกไม่น้อยต่างเห็น
พ้องต้องกันว่า ยุคนั้น เป็นยุคแห่งการ
ปฏิวัติปฏิรูปครั้งสำคัญ ของกรุงรัตน
โกสินทร์หรือสยามประเทศของเรา ^{นี้} หาก
ไม่แล้วบางที่บ้านนี้ เราอาจจะเพิ่งเตาะ
ตะเคิน แทนที่จะมาสู่ยุคเรืองรัตพัฒนา
กันอย่างปัจจุบันก็ได้

THE SOCIAL SCIENCE REVIEW

SEPTEMBER 1968
VOL. 6 No. 2

EDITED BY SOMSAK XUTO, SULAK SIVARAKSA
SOCIAL SCIENCE ASSOCIATION PRESS OF THAILAND
PHYA THAI ROAD, CHULA SOI 2, BANGKOK, TEL. 57622

TABLE OF CONTENTS

LEADING ARTICLE: <i>Centenary of Changing of Reign</i>	3	
<i>Centenary of King Mongkut's Death</i>	10	Phra Sasanasopana
<i>Interpreting the History of the Fifth Reign</i>	20	David K. Wyatt
<i>Solar Eclipse on 18 August 1868</i>	26	Rawee Pawilai
<i>Rak Chart-a poem</i>	35	S. Watanaputi
<i>Letter From Wa Koa</i>	36	S. Sivaraksa
<i>King Mongkut and Thai Astrology</i>	43	Plu Luang
<i>Some Observations on New Directions in Thai Buddhism</i>	52	Donald K. Swearer
<i>Mr. Insen's Death</i>	59	Kachorn Sukpanich
<i>Leuk Tas-a poem</i>	66	Surapon Sumonnat
<i>Rebellion at Muang Prea</i>	67	Tech Bonnag
<i>When Western Concept of Education Came to Siam</i>	83	Akawitya Na Talang
<i>Architectures in Siam 100 Years Ago</i>	96	Sumet Chumsai
<i>Special Interviews</i>	104	Editor
<i>Feun Kanog Keaw-a poem</i>	114	Angkarn Kalayanapongs
NOTES AND COMMENTS	116	Teintong Tamnuwongse
LETTERS TO THE EDITOR	122	
BOOK REVIEWS	125	
EDITORIAL NOTE	135	

Cover : A Medallion in the Fifth Reign
Photographed by Aub Sanasen

ข้อคิดเห็นใด ๆ ในหนังสือนี้ ย่อมเป็นผู้เขียน มิใช่เป็นทัศนะของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
ส่วนลิขสิทธิ์ของทุกบทความเป็นของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ การตีพิมพ์ซ้ำ ต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบก่อน
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ออกปีละ ๔ ฉบับ ในเดือน มิถุนายน กันยายน ธันวาคม และ มีนาคม
จำหน่ายปลีกตามร้านทั่วไป เล่มละ ๑๐ บาท สมาชิก คำบำรุงปีละ ๕๐ บาท โดยมีสิทธิได้รับฉบับพิเศษ
ส่งชื่อนามได้ในวันมา นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการ (ส่งจ่ายไปรษณีย์ของเมือง)
สมาชิกประเภทนักเรียนเสียครึ่งราคา แต่ต้องมีอาจารย์รับรองกำกับมา และส่งกรงให้ที่สำนักศึกษาเท่านั้น

The Social Science Review is printed by SIVAPHORN LIMITED PARTNERSHIP
74 Soi Rajataphan, Makkasan, Bangkok, Siam Tel. 70752 Cable Add. "SIVAPHORNBANGKOK"

หนังสือของสำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยม มีจำหน่ายตามร้านต่อไปนี้

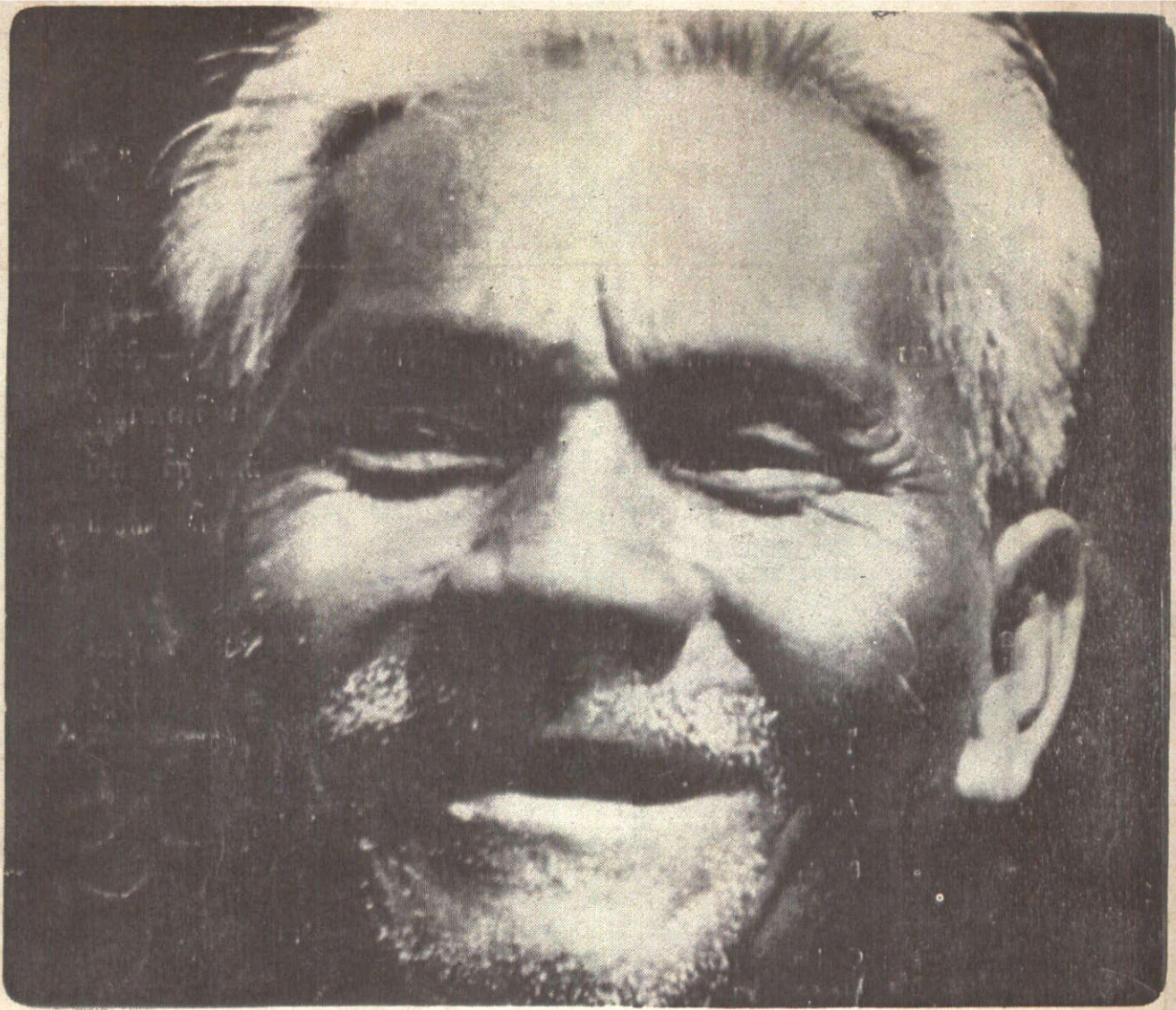
ในพระนคร ก้าวหน้า แพร์พิทยา โอเคียนสโตร์ และร้านอื่นๆ ในบริเวณวังบูรพาภิรมย์
ศึกษาภัณฑ์ กรมการศาสนา สหกรณ์จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ฯ พัฒนบริหารศาสตร์
มหามกุฏฯ มหาจุฬาฯ ไทยวัฒนาพานิช นิพนธ์ เฉลิมนิจ สุวีชานัน
สายรุ้ง เต็กเฮ็ง คลังสมุดคริสเตียน แบบติส สมประสงค์ ศักดิ์สยาม
และโรงแรมชั้นนำต่างๆ

นอกพระนคร เชียงใหม่ สุวิวงศ์บุคเซ็นเตอร์ นครศรีธรรมราช นิวเซนเตอร์ ท่งสง
บรรณาการ หัทลุง อุดมพานิชกิจ อยุธยา อุดมดี อัมพร สุราษฎร์
ไทยวัฒนาพานิช ขอนแก่น ไทยกันเอง

ต่างประเทศ

Australia	: Cheshire, Melbourne : Whitcombe & Tombs, Melbourne
Britain	: Arthur Probstain, London : Luzac, London : C. Hurst, 21 Gloucester Circus, Greenwich, London SE. 10
Ceylon	: Lake House, Colombo
France	: Samuelian, Paris 6
Germany	: Otto Harrassowitz, Weisbaden
India	: Marry Martin, Madras
Japan	: Maruzen, Tokyo
Malaysia & Singapore	: Donald Moore
Netherlands	: Van der Peet, Amsterdam : E.J. Brill, Leiden
Philippines	: Solidarida, Manila
Sweden	: Almqvist & Wikseld, Stockholm
Switzerland	: Horst Erdmann Verlag, Basel
USA	: New York : Paragon, Orientalia, East & West : San Francisco : Buddhist Church of America : Portland, Oregon : Richard Abel : Detroit, Michigan: Cellar

และพุทธสถานใหญ่ๆ ในต่างประเทศทุกแห่ง

ลุงคำใจดี เมื่อก่อนนี้ลุงคำมิได้เบิกบานอย่างนี้

เมื่อไม่นานมานี้ ลุงคำเช่นเดียวกับกสิกรอื่นๆ อีกมากมาย แห่งตำบลสารภี ต้องต่อสู้เพื่อหาเลี้ยงชีพจากผืนดินที่แห้งแล้งรอบๆ บ้าน ที่ขผลที่ปลูกได้ก็มักเสียหายเพราะดินแห้งแล้ง หรือถูกน้ำท่วม หรือถูกศัตรูพืชเข้าทำลาย เครื่องมือและวิธีการเพาะปลูกที่ใช้ก็ล้าหลัง เป็นแบบเดียวกับที่เกษตรกรอยู่ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายครั้งกระโน้น

ต้น พ.ศ. 2508 บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย ร่วมกับกรมพัฒนาชุมชนได้ทดลองวางโครงการพัฒนาชนบทขึ้นที่ตำบลสารภี เพื่อเพิ่มผลผลิตและช่วยกสิกรในแถบนั้นให้เจริญรุ่งเรืองมีการส่งผู้เชี่ยวชาญเกษตรไปให้คำแนะนำวิธีปลูกพืชใหม่ๆ และสอนวิธีใหม่ๆ ในการปลูกพืชที่มี

อยู่แล้วให้แก่กสิกรในละแวกนั้น ผลปรากฏว่ากสิกรหลายคนได้ช่วยตนเองให้อยู่ดีกินดีขึ้นกว่าเดิม ในปัจจุบันลุงคำใจดี เป็นนักปลูกฝ้าย ความกลัวในอดีตกลับกลายเป็นความหวังในอนาคต และอนาคตของลุงคำในฐานะชาวไร่ฝ้ายก็เต็มไปด้วยความหมาย มีหวังที่จะร่ำรวย โดยได้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า

ความสำเร็จของลุงคำเป็นแต่เพียงการเริ่มต้นเท่านั้น บริษัทเชลล์จะยังคงปฏิบัติงานร่วมกับกรมพัฒนาชุมชนสืบต่อไปอีกหลายปี เพื่อพยายามปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพและความเจริญรุ่งเรืองของชาวไทยเป็นพัน ๆ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสารภี

บริษัท เชลล์แห่งประเทศไทย

ประเทศไทย จำกัด